

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**СЛІДЧА ТА ДЕТЕКТИВНА
ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ**

збірник тез

ХАРКІВ-2023

**Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Факультет слідчої та детективної діяльності**

Рада громадського контролю ДБР

**Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НПрНУ**

Слідча та детективна діяльність: виклики і перспективи

Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 25 травня 2023 р.)

**Харків
«Юрайт»
2023**

УДК 343.9:343.35:35.08

С 47

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Слідча та детективна діяльність: виклики і перспективи: збірник С 47 тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 25 травня 2023 р.). Харків: Юрайт, 2023. 189 с.
ISBN 978-617-7450-35-0

Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою. Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

ISBN 978-617-7450-35-0

УДК 343.9:343.35:35.08

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2023

© Рада громадського контролю ДБР

© Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса НІПрНУ

© «Юрайт», оформлення, 2023

Зміст

<u>Гетьман А.П.</u>	<i>Вступне слово</i>	8
<u>Бондар В.С.</u>	Особливості доказування у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України	10
<u>Василинчук В. І.,</u> <u>Вишневський С. А.,</u> <u>Семенішин М. О.</u>	Діяльності слідчого та детектива: шляхи їх удосконалення	18
<u>Гейко О.В.</u>	Реалізація превентивної функції при здійсненні оперативно-розшукової діяльності детективами НАБУ	23
<u>Глинська Н.В.</u>	Окремі аспекти формування цифрових доказів під час досудового розслідування VS право особи на приватність	28
<u>Гловюк І.В.</u>	Право на безоплатну правничу допомогу у кримінальному провадженні: актуальні питання	41
<u>Holodnyk Y.</u>	Law enforcement system reform and its impact on crime fighting in Ukraine	47
<u>Губаренко В.О.,</u> <u>Коваленко Л.П.</u>	Впровадження стандартів європейського союзу в адміністративному судочинстві України	52

<u>Гудз В.М.</u>	Використання детективами національного антикорупційного бюро України цифрових доказів під час доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою	55
<u>Демидова Є.Є.</u>	Цифрові технології в кримінальному провадженні: сучасні підходи й тенденції застосування	60
<u>Денисенко М.М.</u>	Контроль за дотриманням режиму секретності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій	66
<u>Капустіна М.В.</u>	Використання цифрових технологій при розслідуванні кримінальних правопорушень	71
<u>Купренюк Є.В., Марков М.М.</u>	Використання ДНК при розслідуванні воєнних злочинів	76
<u>Луцюк М.С.</u>	Роль негласних слідчих (розшукових) дій у проведенні ефективних слідчих заходів та їх вплив на доказову базу у кримінальному процесі	80
<u>Мевша А.В., Марков М.М.</u>	Використання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях в пов'язаних із торгівлею людьми	83

<u>Пашковський М.І.</u>	Причини і перспективи диджиталізації заяв про вчинене кримінальне правопорушення	88
<u>Прокоф'єва-Янчиленко Д.М.</u>	До питання кваліфікації дій співробітників приватних військово-охоронних компаній за Кримінальним кодексом України	97
<u>Русаєв А.В.</u>	Міжнародний досвід розслідування декларування недостовірної інформації	103
<u>Савченко А.В.</u>	Про деякі актуальні питання кваліфікації військових кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану	108
<u>Семенишин М.О.</u>	Протидія кримінальним правопорушенням, вчиненим судьями і службовими особами органів правосуддя	114
<u>Соколов О.В.</u>	До питання можливості одночасного проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	119
<u>Стешенко О.О.</u>	Військові злочини рф в Україні: особливості організації розслідування	124
<u>Тарасюк О.А.</u>	Інноваційні методи боротьби з корупцією	129
<u>Харитонов С.О.</u>	Як зміни в Кримінальній кодекс України впливають на національну безпеку держави	134
<u>Червінський В.В.</u>	Форми представництва інтересів потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди у кримінальному провадженні	139
<u>Чехунов М.В.</u>	Щодо форм корупції у приватній сфері	144

<u><i>Шевчук В.М.</i></u>	Криміналістичні інновації та цифрові технології у протидії сучасній злочинності	148
<u><i>Шеліховська І.Ю.</i></u>	Прокурорський нагляд за виявленням та розслідуванням наркозлочинів	154
<u><i>Юрчишин І.Б.</i></u>	Заходи фінансового контролю як ефективний інструмент виявлення незаконного збагачення	160
<u><i>Баярка Д.С.</i></u>	Особливості реформування законодавства у сфері кримінальної юстиції під час воєнного стану в Україні	166
<u><i>Лиходід Я.А.</i></u>	Особливості процедури притягнення до кримінальної відповідальності суддів з виокремленням проблемних аспектів	172
<u><i>Яковенко Я.М.</i></u>	Міжнародні стандарти протидії корупції, проблеми їх впровадження в Україні	177
<u><i>Данилів П.</i></u>	Проблеми безпеки дорожнього руху та шляхи їх подолання	181

**Шановні учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції
«СЛІДЧА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ»!**

Стратегічними пріоритетами діяльності органів правопорядку та прокуратури залишається захист прав та свобод людини і громадянина, запобігання та протидія злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку на основі верховенства права, неухильного дотримання прав людини, а також посилення гарантій незалежності, відкритості, прозорості і підзвітності правозастосовчої діяльності, удосконалення механізмів демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони. В умовах збройної агресії російської федерації проти України органи правопорядку поряд із своїми основними функціями та завданнями ще й забезпечують національну безпеку України, стали невід'ємною складовою сектору безпеки і оборони.

Відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023) у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури існує низка проблем, що потребують невідкладного вирішення, а саме: надмірна тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження та подекуди неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку та прокуратури, недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі та ін.

Серед визначених у Комплексному стратегічному плані пріоритетних напрямів реформування системи органів правопорядку пропонується здійснити чіткий розподіл повноважень, функцій і сфер відповідальності між органами правопорядку, створення ефективної системи їхньої

взаємодії; удосконалити інститут підслідності, координації діяльності та взаємодії органів правопорядку; оптимізувати правила здійснення кримінального провадження у спрощеній, спеціальній та інших особливих формах; забезпечити юридичну визначеність функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, зокрема розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування та ін.

Користуючись нагодою хочу подякувати за участь в конференції керівництву Державного бюро розслідувань, Територіального управління Національного антикорупційного бюро України, Головного управління національної поліції в Харківській області, Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», керівництву Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса, а також провідним науковцям закладів вищої освіти, працівникам слідчих, оперативних і детективних підрозділів органів досудового розслідування.

Бажаю спікерам та учасникам конференції конструктивної дискусії, напрацювання нових рішень системних проблем у сфері здійснення слідчої та детективної діяльності під час війни та у повоєнний період.

*З повагою, ректор Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук,
професор академік Національної академії правових наук
України, Заслужений діяч науки і техніки України
Гетьман А.П.*

Бондар В.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правосуддя
Луганського ННІ імені Е.О. Дідоренка Донецького державного
університету внутрішніх справ*

**ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ**

Згідно зі статистичними даними з 24.02.2022 до 01.03.2023 судами першої інстанції засуджено 1011 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані зі збройним конфліктом.

За 2 місяці 2023 року засуджено 248 осіб, 103 з яких судами призначено основне покарання у виді реального позбавлення волі (41,5% від загальної кількості засуджених). Рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням ухвалено судами стосовно 73 осіб (29,4%), додаткове покарання у виді конфіскації майна застосовано до 63 осіб.

Шляхом затвердження судами угоди про визнання винуватості до відповідальності притягнуто 74 осіб.

Станом на 01.04.2023 за колабораційну діяльність засуджено до позбавлення права обіймати певні посади 94 особи. Покарання у виді позбавлення волі призначено судами Луганської (3), Сумської (2) та Чернігівської (1) областей. Ще 8 осіб засуджено до покарання у виді штрафу. Найбільше осіб притягнуто до відповідальності за ч. 1 ст. 111-1 КК України судами Житомирської (32) та Харківської (16) областей. Водночас встановлено 13 випадків ухвалення вироків за ч. 4 ст. 111-1 КК України (Сумська (8), Миколаївська (1), Харківська (1), Чернігівська (1) області та м. Київ (2)) та 2 випадки – за ч. 7 ст. 111-1 КК України (Луганська область).

Проте в судовій практиці виникають певні труднощі доказування. Наприклад, незважаючи на те, що обвинуваченими вчинено особливо

тяжкий злочин за попередньою змовою групою осіб, у мотивувальній частині вироку суд, обґрунтовуючи законність укладення угоди про визнання винуватості не врахував вимоги п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України та не навів доводів щодо наявності у кримінальному провадженні доказів про викриття підозрюваним інших осіб. Водночас саме ця умова є підставою для укладення відповідної угоди у разі вчинення особливо тяжкого злочину. Проте суд у рішенні послався лише на п. 1 ч. 4 вказаної статті, згідно з яким угода про визнання винуватості може бути укладена у кримінальному провадженні щодо тяжких злочинів.

Верховна Рада України доповнила КК України рядом нових статей Особливої частини, зокрема ст. 111-1 (колабораційна діяльність), а також Загальної частини, що регламентують кримінально-правові заходи (статті 55, 93-3, 96-9), зокрема покарання (позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю тепер призначається як основне, так і додаткове, у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України на строк – від десяти до п'ятнадцяти років, а також заходи щодо юридичних осіб (якщо фізична уповноважена особа вчинила від імені юридичної особи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України, крім іншого, можлива й ліквідація юридичної особи за цією підставою).

Певних змін зазнали й ординарний та диференційовані процесуальні порядки досудового розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі кримінальних проступків та злочинів, передбачених ст. 111-1 КПК України, а, відповідно, й кримінальні процесуальні особливості. З огляду на специфіку даного кримінального правопорушення, воно підслідне слідчим органів безпеки (ч. 2 ст. 216 КПК України). Згідно з доповненнями ст. 297-1 КПК, внесеними Законом № 2108-IX щодо злочинів, передбачених цією статтею, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора, з метою ухилення від

кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, з дозволу слідчого судді можливо проводити спеціальне досудове розслідування (*in absentia*). Згідно з ч. 3 ст. 323 КПК щодо таких підозрюваних з дозволу суду можливо проводити спеціальне судове провадження.

Внесеними змінами та доповненнями до КПК України було також:

-конкретизовано умови застосування запобіжних заходів під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-6, 260, 261, 437-442 КК України за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України (ч. 6 ст. 176 КПК України) – тримання під вартою;

-закріплено право слідчого судді, суду під час дії воєнного стану при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 КПК не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114-2, 258-258-6, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442 КК України (п. 5 ч. 4 ст. 183 КПК України);

-надано можливість Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам своєю вмотивованою постановою доручати здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах введення воєнного стану (ч. 5 ст. 36 КПК України);

-надано право керівнику органу досудового розслідування під час дії воєнного стану своєю вмотивованою постановою, погодженою з

керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих (ч. 4 ст. 39 КПК України);

-закріплено особливості затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, в умовах воєнного стану шляхом розширення переліку підстав для затримання без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури уповноваженою службовою особою (ч. 6 ст. 191, ч. 3 ст. 207, ч. 1 ст. 208 КПК України), який не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту її затримання, а також конкретизовано строк такого затримання (п. 3, 4, ч. 1 ст. 208, абз. 1 п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України);

-закріплено можливість зупиняти досудове розслідування після повідомлення особі про підозру у разі, якщо наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах введення воєнного стану (п. 4 ч. 1 ст. 280 КПК України);

-визначено умови відновлення зупиненого досудового розслідування, у тому числі, якщо припинено чи скасовано воєнний стан, обмін підозрюваного як військовополоненого проведено тощо (ч. 1 ст. 282 КПК України);

-визначено порядок продовження запобіжного заходу в суді у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 331, ст. 615 КПК України);

-визначено умови використання показань, отриманих під час допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану як доказів в суді (ч. 11 ст. 615 КПК України);

-передбачено обов'язок слідчого чи прокурора зберігати у себе в електронній формі копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове

розслідування в яких здійснюється в умовах введення воєнного стану (ч. 14 ст. 615 КПК України) [3, с. 155-159].

Особливості предмету доказування у кримінальних провадженнях про злочини зазначеної категорії можна охарактеризувати наступним чином:

- доказування у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення розглядуваного виду в окремих випадках являє собою різновид доказування про сукупність злочинів, основне «ядро» яких можуть складати як однорідні за кримінально-правовими ознаками та тотожні за елементами кримінального процесуального предмету доказування, за криміналістичними засобами та прийомами виявлення їх джерел злочини [1, с. 461-466]. Наприклад, «Здійснення збройної агресії проти України» (ч.ч. 1, 3 ст. 111-1 КК України, діяльність «органів влади, створених на тимчасово окупованій території» (ч.ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України), «збройні чи воєнізовані формування, створені на тимчасово окупованій території» (ч.ч. 4, 7 ст. 111-1 КК України можуть у певних ситуаціях поєднуватися зі «збройним конфліктом» у першій формі державної зради (ст. 111 КК України), «умови воєнного стану» (ч. 2 ст. 111 КК України), що є підставою для кваліфікації вчиненого за сукупністю цих кримінальних правопорушень. У випадках, коли присутній умисел на державну зраду при вчиненні дій, передбачених у ч. 6 ст. 111-1 КК України, надання допомоги як форма державної зради може поєднуватись у межах сукупності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та ч. 6 ст. 111-1 КК України послідовно, з позиції суб'єктивної сторони складу. Послідовне вчинення першої та третьої форм державної зради та дій, передбачених ч. 6 ст. 111-1 КК України не виключає їх сукупності з позиції об'єктивної сторони. Крім того, у випадках вчинення кримінальних правопорушень у формах виправдовування, визначення правомірною, глорифікації учасників агресії російської федерації проти України, передбачених ч. 1 ст. 436-2 КК України – сукупність кримінальних

правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 436-2 КК України. Слід погодитися зі обґрунтованою позицією Є.О. Письменського та Р.О. Мовчана, відповідно до якої, «Якщо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників здійснює громадянин України в межах пропаганди в закладах освіти (один із складників такої пропаганди), то кваліфікація вчиненого має відбуватися за ч. 3 ст. 111-1 КК згідно з правилами кваліфікації кримінального правопорушення у разі конкуренції частини та цілого, відповідно до яких перевага надається кримінальному правопорушенню у цілому. Водночас, ураховуючи, що норма про «частину» становить більш небезпечне діяння, то вчинене потребує кваліфікації за сукупністю ч. 3 ст. 111-1 КК та відповідної частини ст. 436-2 КК» [4, с. 8-16].

В єдиний предмет доказування можуть входити не тільки, наприклад, участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (ч. 7 ст. 111-1 КК), а й участь в об'єднанні, створеному з метою здійснення терористичних актів та/або терористичної діяльності, що створює ідеальну сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 7 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 258-3 КК України;

-оскільки елементами систем, які являють собою серійні злочини є окремі злочини, вчинені підозрюваним, та в зв'язку з кожним з цих злочинів відкривалися кримінальні провадження, в подальшому об'єднані в одному провадженні, доказування здійснюється по кожному з них, адже вони мають власний предмет. Це стосується фактів вчинення злочинів зазначеної категорії, які кваліфікуються за ознаками реальної сукупності (злочинів, передбачених ч. 5 та ч. 6 ст. 111-1 КК). Наприклад, З. А. Загинеї-Заболотенко пропонує, кваліфікуючи дії колаборантів за частинами 2, 5 та 7 ст. 111-1 КК, виходити з того, що у них передбачається кримінальна відповідальність за зайняття відповідних посад у незаконно створених

органах, а не за саму діяльність. Якщо після призначення на посаду, передбачену у частинах 2, 5, 7 ст. 111-1 КК, особа здійснює відповідну професійну діяльність, виконує посадові обов'язки у незаконному органі влади, створеному на окупованій території, то його дії підлягають кваліфікації за сукупністю частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 та ч. 1 ст. 111 КК. Відповідна діяльність охоплюється однією з таких форм державної зради, як надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України чи перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту [2, с. 320].

Водночас, з'ясування обставин, які складають предмет доказування у кримінальному провадженні та позначених у тій їх термінологічній формі, яку встановив законодавець, в практичній діяльності з розслідування злочинів завжди супроводжується відшукуванням та перевіркою різних пов'язаних із ними фактів. Кожен із них є фактом меншого рівня та може бути складовою однієї конкретної обставини з числа названих у ч. 1 ст. 91 КПК України, так і декількох одночасно. Наприклад, встановлення факту знаходження підозрюваного в районі вчинення злочину в певний проміжок часу, який збігається за своїми параметрами з часом вчинення злочину, може за певних обставин розглядатись: а) як обставина, що вказує на можливу причетність даної особи до злочину; б) як обставина, яка сприяла конкретизації часу вчинення цього злочину. Подібні факти самі по собі у розрізненому вигляді істотного доказового значення не мають, набуваючи його лише після об'єднання в певні сукупності, в тому числі позначені тими термінами, якими законодавець позначає обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні.

Література:

1. Бондар В.С., Ріпа Ф.В. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у

- виявленні та розслідування колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сферах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 461-466.
2. Загиней-Заболотенко З.А. Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також в незаконних судових або правоохоронних органах як форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 320.\
 3. Мірковець Д.М. Розслідування кримінальних правопорушень слідчими ДБР в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану: мат. наук-практ. конф. Київ, НАВС*. С. 155-159.
 4. Письменський Є., Мовчан Р. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8-16.

Василинчук В. І.,

професор кафедри оперативно – розшукової діяльності

Національної академії внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України, Україна, м. Київ;

Вишневецький С. А.,

аспірант Національної академії внутрішніх справ,

Україна, м. Київ;

Семенишин М. О.,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Одеського державного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент, Україна, м. Одеса

ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ДЕТЕКТИВА: ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Виконуючи завдання кримінального провадження сторона обвинувачення зобов'язана зібрати докази та встановити усі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Переслідуючи вказану мету слідчий та детектив уповноважені проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, а також доручати їх проведення оперативним підрозділам.

Отже, детективи є службові особи, які уповноважені в межах компетенції, визначеної Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" (далі - ЗУ Про ОРД) та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень які

віднесені до їх підслідності. Тобто детективи є універсальні працівники, які уповноважені проводити як процесуальні (слідчі розшукові (далі - С(Р)Д), негласні слідчі розшукові (далі - НС(Р)Д) дії, так і оперативно-розшукові заходи спрямовані на виявлення і розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 15].

Відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України підрозділ детективів віднесено до оперативного підрозділу [2].

Згідно вимог ст. 5 Закону України Про ОРД [3] до підрозділів які уповноважені здійснювати ОРД і до структури яких входять підрозділи детективів є Національне антикорупційне бюро (далі- НАБУ) (п.4 ст. 5 ЗУ Про НАБУ) [4] та Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) (п.2.ст.2 ЗУ Про БЕП) [5].

Тобто детектив, який є слідчим у кримінальному провадженні, може доручати проведення НС(Р)Д керівнику будь-якого підрозділу детективів цього ж органу досудового розслідування. Залученим до виконання письмового доручення детективам не потрібно бути в складі групи слідчих в рамках якого надано письмове доручення, щоб провести доручені для виконання заходи.

Частиною 2 статті 41 КПК України встановлено чітке обмеження для працівників оперативного підрозділу залученим до виконання письмового доручення, - вони не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [2].

Наприклад: реалізуючи НС(Р)Д у виді зняття інформації з електронних комунікаційних мереж щодо одного номера мобільного зв'язку, співробітник оперативного підрозділу встановлює додатковий номер телефону, яким користується фігурант. У такому випадку співробітник оперативного підрозділу не має повноважень для самостійного звернення із письмовим клопотанням до прокурора або слідчого судді Апеляційного суду для отримання дозволу на проведення НС(Р)Д щодо

встановленого ним номеру телефону. Водночас ч. 2 ст. 41 КПК України містить виключення із вказаного правила, дозволяючи підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України на звернення із описаним клопотанням. [2].

Вважаємо, що вказане виключення позбавлене будь-якого сенсу, оскільки: по-перше, старший групи слідчих у кримінальному провадженні керує діями інших слідчих (детективів) у цьому ж провадженні, а звернення залученого на підставі доручення іншого детектива, до прокурора чи слідчого судді з подібним клопотанням, позбавляє його можливості на ефективне управління досудовим розслідуванням; по-друге, для вчинення таких дій (подача клопотання) особа має бути включена в групу слідчих у кримінальному провадженні, а не діяти на підставі письмового доручення.

Для об'єктивності розуміння окресленого питання слід врахувати інше можливе тлумачення вищеописаного виключення із норми статті, відповідно до якого, законодавець мав на меті створити умови додаткових процесуальних гарантій для детектива у кримінальному провадженні. Тобто підкреслити поєднання в його статусі службової особи повноважень здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень та оперативно-розшукову діяльність.

На нашу думку чинна редакція ч. 2 ст. 41 КПК України не є однозначною у її тлумаченні та суперечить ст. 19 Конституції України [6], а тому потребує корегування, як варіант виключення із її змісту частини норми наступного тексту: ...(крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України)...

Крім цього, виконуючого письмове доручення слідчого співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, але не набуває статусу слідчого. Поняття «процесуальний статус особи», є більш широким, ніж повноваження. У ракурсі процесуального статусу слідчого, крім повноважень, що регламентовані нормами процесуального

законодавства, відповідна категорія містить у собі сукупність інших елементів, а саме: функції, які виконує слідчий під час здійснення покладених на нього повноважень; завдання кримінального провадження; компетенція (загальна й спеціальна), яка визначається правилами підслідності відповідного органу досудового розслідування, в якому здійснює діяльність слідчий; зв'язок з іншими суб'єктами кримінального провадження (процесуальна самостійність і незалежність слідчого); передбачена законом відповідальність слідчого тощо. Таким чином, можливість «користування повноваженнями» слідчого під час проведення процесуальних дій співробітником оперативного підрозділу без наявності інших складових процесуального статусу слідчого не дозволяє поставити знак рівності в їх правовому положенні [7]. Тобто виконуючий доручення детектив користується лише повноваженнями слідчого, а не набуває його статусу, що також вказує на необхідність змін ч. 2 ст. 41 КПК України.

Разом із цим абз. 4 ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлено, що оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, а також оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю. [4].

На нашу думку вказана норма є вкрай суперечливою, оскільки з її змісту випливає, що оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю самостійно здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях. Водночас, вказана норма суперечить змісту ч. 1 ст. 41 КПК, відповідно до якої оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю

НАБУ здійснюють С(Р)Д та НС(Р)Д за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Для усунення означеної вище колізії доцільно внести зміни до абз. 4 ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» та додати після слів «...а також...» слова такого змісту «...за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури...».

Підсумовуючи викладене вище, для передбачуваності кримінального процесу та виконання завдань кримінального провадження, є необхідність у законодавчому врегулюванні повноважень детектива у кримінальному провадженні шляхом внесення змін до ст. 41 КПК України та ст. 10 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України».

Отже, запровадження інституту детективів надає можливість з власною ініціативою звертатися з клопотаннями до слідчого судді та прокурора на проведення оперативно-розшукових заходів чи негласних слідчих (розшукових) дій, що забезпечує своєчасне виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Література:

1. Черней В. В., Тіхонов С. В. Перспективи запровадження інституту детективів у контексті реформування органів Національної поліції / Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – С.14 – 19

2. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

4. Закон України Про Національне антикорупційне бюро України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст.2051)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

5. Закон України Про Бюро економічної безпеки України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 23, ст.197)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

6. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Постанова Третьої судової палати ККС ВС від 17.01.2022 у справі № 373/2562/15-к
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634411>. Окрема думка –
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634462>.

Гейко О.В.,

старший детектив

Національного антикорупційного бюро України, м. Київ

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВАМИ
НАБУ**

Попередження злочинності є не тільки одним із найголовніших напрямів діяльності правоохоронних органів, але й найбільш ефективним засобом підтримання правопорядку, забезпечення безпеки охоронюваних законом суспільних відносин і соціальних цінностей. Практична реалізація

цього напрямку полягає в безпосередньому запобіганні й припиненні злочинів, виявленні й усуненні причин і умов, що сприяють їх учиненню.

Попередження й припинення злочинів – одні з основних завдань оперативно-розшукової діяльності, що полягають у превентивному впливі на причини та умови, які сприяють вчиненню злочину, або на поведінку конкретних осіб та груп з метою недопущення вчинення ними суспільно небезпечних діянь.

Попередження кримінальних корупційних правопорушень є одним із пріоритетних напрямків роботи Національного антикорупційного бюро як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності.

Права та обов'язки детективів НАБУ при здійсненні оперативно-розшукової діяльності урегульовані Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], та частково доповнені положеннями Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [2].

Зокрема, згідно п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» детективи НАБУ зобов'язані інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб. Вказаний обов'язок, по суті, спрямований на реалізацію такої важливої функції оперативно-розшукової діяльності, як *превентивної або профілактичної*. Основною метою цієї функції є попередити вчинення злочинів, скоротити їх кількість і тим самим зменшити масштаб злочинності в цілому.

В теорії оперативно-розшукової діяльності існують різні погляди на визначення поняття оперативно-розшукової профілактики (превенції) та її змісту. Так, Лекарь А.Г. вважає, що профілактика являє собою діяльність по виявленню та усуненню причин, що породжують злочини, і умов, що сприяють їх вчиненню [3, с. 65]. Українські вчені в галузі теорії ОРД, серед яких Н. Є. Філіпенко та ін. даючи визначення оперативно-розшукової профілактики, акцентують увагу на профілактичній роботі, що

здійснюється в рамках індивідуальної профілактики. На їх думку, оперативно-розшукова профілактика – це нормативно врегульована система комплексних оперативно-розшукових заходів для здійснення індивідуально-профілактичного впливу і контролю щодо осіб, які знаходяться на оперативно-розшукових обліках органів внутрішніх справ, з метою виявлення і своєчасної нейтралізації факторів, що впливають на їх криміногенну активність. Ми погоджуємось із позицією І.П. Козаченка, який зазначає, що оперативно-розшукова профілактика являє собою систему агентурно-оперативних заходів, що здійснюються оперативними підрозділами, спрямованих на попередню оперативну перевірку первинної інформації щодо осіб і фактів, що представляють оперативний інтерес, виявлення й усунення причин і умов, що сприяють злочинам, виявлення ознак злочинів, що плануються та підготовлюються, встановлення осіб, причетних до них і тих, що допускають відхилення від норм поведінки, здійснення щодо них профілактичного впливу [4]. Також є слушною позиція В. Д. Пчолкіна, який визначає оперативно-розшукову профілактику як систему оперативно-розшукових заходів, що здійснюються оперативними підрозділами з метою виявлення й усунення причин злочинів, умов, що їм сприяють, а також осіб, які готуються до вчинення злочинів, прийняття до них заходів спрямованих на недопущення переростання підготовчих дій у замах, а замаху у закінчений злочин [5, с. 17].

Варто відзначити, що у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» враховані аспекти превентивної роботи, і, зокрема, оперативно-розшукової профілактики. Перш за все, у визначенні статусу Національного бюро вказано, зокрема, що на даний орган з-поміж іншого покладається попередження корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Так, згідно п. 5 ч. 1 ст. 16 вказаного Закону, детективи НАБУ зобов'язані здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних

правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро. Окрім цього, п. 11 ч. 1 ст. 17 Закону передбачено право детективів надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій.

Враховуючи позитивні практичні аспекти діяльності правоохоронних органів багатьох розвинутих країн світу, задля удосконалення правового регулювання попереджувально-профілактичної функції оперативно-розшукової діяльності, на нашу думку доцільно доповнити чинний текст ЗУ «Про ОРД» такими змінами:

- ст. 1 Закону викласти у наступній редакції: «Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою **попередження та припинення** правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.»;

- доповнити текст Закону, а саме ч. 1 ст. 7, додавши до нього п. 4-1 з наступним змістом: «надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, створюють загрозу безпеці громадян, суспільства і держави. Суб'єкти, яким скеровані такі пропозиції та рекомендації зобов'язані в 30-денний з моменту їх отримання повідомити ініціатора про результати їх розгляду».

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Про Національне антикорупційне бюро: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
3. Лекарь А.Г. Профилактика преступлений. – Москва: «Юридическая литература». – 1972.
4. Козаченко И.П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы): монография. Київ: КВШ МВД СССР, 1991. - 681 с.
5. Пчолкін В.Д. Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики у запобіганні злочинам / В. Д. Пчолкін // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2010. – 248 с.

Глинська Наталія Валеріївна

доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник

завідувачка відділом дослідження

проблем кримінального процесу та судоустрою

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса

Національної Академії правових наук України

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ VS ПРАВО ОСОБИ НА
ПРИВАТНІСТЬ**

ORCID ID 0000-0001-5835-3798

З огляду на глобальний процес інформатизації суспільства, всеосяжний перехід до процесу створення, фіксування та передачі інформації в електронному просторі, в кримінальному провадженні цифрова інформація в тому чи інші статусі займає превалюючий сегмент. Відповідно джерелами такої інформації в кримінальних провадженнях все частіше стають цифрові, у яких відображаються обставини кримінального правопорушення або проведені процесуальні дії. Втім, на справедливую думку сучасних дослідників, які предметно вдавались до аналізу питань діджиталізації кримінальної процедури, реалізувати увесь доказовий потенціал цифрової інформації в кримінальному процесі перешкоджають низка якості нормативно-правового регулювання, неузгодженість та непослідовність окремих нормативних правил, а також

неприспособаність чинної процесуальної форми до цифрових реалій сьогодення. Нагадаємо, що проблематика відсутності спеціального нормативного врегулювання цифрових доказів у кримінальному провадженні була поставлена в Моніторинговому звіті за 2021 рік, підготовленому Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України [1]. Звернемо увагу також на рекомендації, що сформульовано у Звіті щодо України, підготовленому Офісом Програми з кіберзлочинності на основі експертної підтримки незалежних експертів Ради Європи пана Маркко Куннапу і пана Марка Юріча, про чинне законодавство і проекти законів, що доповнюють різні питання, пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами, та вносять зміни до них (2016/DGI/JP/3608 3 листопада 2016 року). Відповідно до рекомендацій 9-10 цього Звіту «наявність конкретних критеріїв щодо визначення електронних доказів може й не бути абсолютною необхідністю, проте є дуже цінною. По-перше, запровадження такої дефініції значно спростило б процес розробки конкретних процесуальних заходів. Це особливо важливо, оскільки інші правила КПК, пов'язані з доказами, не відповідають концепції електронних доказів, адже всі наявні процесуальні заходи орієнтовані на доказ як на фізичний або матеріальний об'єкт. По-друге, запровадження поняття «електронних доказів» збільшить правову чіткість і передбачуваність закону. Створення спеціальних законів про електронні докази та відповідні процесуальні заходи дозволять установити правила щодо прийнятності електронних доказів»[2].

З огляду на те, що лівова частина цифрової інформації потрапляє у царину кримінального провадження у спосіб проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку та огляду, зупинимось на деяких актуальних аспектах нормативного механізму формування цифрових доказів під час досудового розслідування.

«Воєнні» зміни кримінального процесуального законодавства суттєво скорегували нормативний механізм проведення «цифрових» процесуальних

дій, спрямованих на отримання електронних доказів. Причому таке корегування з урахуванням тимчасової пріоритетності захисту національної безпеки розширило межі цифрового втручання в права та законні інтереси осіб.

Зокрема, відтепер слідчий, прокурор під час проведення обшуку житла та іншого володіння особи має право не лише відкривати закриті приміщення, сховища та речі, але й долати системи логічного захисту, навіть якщо особа, яка присутня при обшуку, відмовляється зняти (деактивувати) таку систему. При цьому, якщо обшук здійснюється за відсутності володільця житла, це не є перешкодою для зняття системи логічного захисту (ч. 6 ст. 236 КПК України). Тож орган досудового розслідування отримав право без будь-якого санкціонування чи судового контролю отримувати доступ до мобільних телефонів, планшетів та комп'ютерів особи, у якій проводиться обшук. Також слідчому, прокурору надано право під час проведення обшуку без попереднього дозволу здійснювати пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних. Так, відповідно до абз. 2 ч. 6 ст. 236 КПК України, якщо під час обшуку слідчий, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, що на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, прокурор, слідчий має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них міститься, на місці проведення обшуку.

Відразу зазначимо, що вказані законодавчі зміни є своєчасними та відповідають вимогам сьогодення. Адже в умовах повномасштабної війни в Україні значно збільшилась кількість злочинів проти основ національної безпеки, більшість з яких вчиняються з використанням цифрових пристроїв (мобільних телефонів, планшетів, та ін.) На таких пристроях можуть зберігатись важливі докази причетності особи до вчинення злочину (це

можуть бути, для прикладу, фото- чи відеозаписи переміщення військової техніки Збройних Сил України, листування із представниками держави-агресора щодо проведення підривної діяльності проти України, докази публічного заперечення у соціальних мережах збройної агресії проти України тощо).

Питання щодо правомірності доступу до цифрової інформації, зокрема, приватного листування осіб у менеджерах, що міститься на електронних пристроях, під час проведення огляду чи обшуку лунало в наукових та практичних дискусіях протягом усього періоду дії КПК 2012 року. Відтепер законодавець фактично допустив відкриття «закритого контейнеру» поза спеціального судового дозволу. Тож поставлено крапку у дискусії щодо правомірності доступу слідчого, прокурора до змісту кореспонденції, інших персональних даних, що зберігаються в телефонах та комп'ютерах. Як відомо через невизначеність закону (чи через різне його трактування) правозастосовна практика виявляла різні варіанти відповідей на це питання (в т.ч. через санкціонування вилучення телефонів під час обшуку, через накладення арешту на тимчасово вилучене майно, через призначення експертизи або й через доступ до змісту телефону без спеціального санкціонування).

За чинним законодавством сторона обвинувачення може перевіряти вірогідне “знаряддя злочину” – телефон, комп'ютер особи, а отже отримувати доступ до приватного листування. Втім з огляду на те, що зазначений нормативний механізм стосується й ординарної кримінальної процедури, надана законом стороні обвинувачення широка дискретність поставила під загрозу гарантоване національним законодавством та міжнародними правовими актами право особи на приватність.

Через інтрузивність втручання у приватний цифровий простір особи «безмежність» повноважень сторони обвинувачення на фоні відсутності судового контролю не корелює із принципом верховенства права. Адже верховенство права, окрім вимоги правової визначеності та

обмеження дискреції посадових осіб, між іншим (*inter alia*) передбачає, що втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватися судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження (рішення «Волохи проти України»).

У контексті концепції верховенства права, що базується на повазі до визнаних міжнародних та конституційних прав людини, застосування в умовах воєнного стану екстрених заходів, що обмежують права людини та основні свободи, не може бути свавільним. Відповідні обмеження мають запроваджуватись законом, бути необхідними, пропорційними та недискримінаційними, їх застосування допускається лише у такій мірі, що не порушує саму суть права на справедливий суд. При цьому вирішальна роль у забезпеченні правомірності застосування в разі встановлених під час будь-якого надзвичайного стану екстраординарних обмежень прав та законних інтересів учасників кримінального провадження належить «ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватися судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження забезпечення державою ефективного судового контролю». Як зазначає Управління Верховного комісара з прав людини (ОНЧР) має існувати «цілеспрямований судовий нагляд за надзвичайними заходами або надзвичайним станом, аби забезпечити їхню відповідність обмеженням», передбаченим міжнародним правом.

На нашу думку ані ухвала про обшук, ані ухвала про арешт цифрового гаджета (комп'ютера, мобільного телефону та ін.) не надає автоматичний дозвіл на доступ до наявної в ньому інформації, оскільки у жодному із зазначених рішень не досліджується питання щодо законності таких дій саме у контексті доведення необхідності та

співмірності обмеження права особи на приватність (зокрема, таємницю листування).

А тим більше «ситуативне проникнення в закритий контейнер» не відповідає встановленій законом загального правила допущення втручання у таємницю спілкування лише на підставі судового рішення (ст. 14 КПК) .

Це втручання має бути правомірним, необхідним і пропорційним, щоб не становити порушення прав людини. Така необхідність і пропорційність у конкретній правовій ситуації має бути висвітлена саме у судовому рішенні. При цьому ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці визнає надто широке тлумачення змісту ухвал, винесених слідчим суддею, зокрема вчинення дій, що не були чітко передбачені такими ухвалами є окремою підставою для констатації ЄСПЛ порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (рішення у справі «Hambarzumyan v. Armenia»).

Як зазначає А.В. Шило, інформація, яка міститься на електронних пристроях, не може ототожнюватися із самим електронним пристроєм як її фізичним носієм. Відповідно, така інформація є окремим об'єктом права власності та об'єктом охорони таємниці приватного життя, а відтак її вилучення, копіювання має відбуватися на підставі судового рішення, проте не в режимі застосування негласних слідчих (розшукових) дій [3, с. 109]. За влучним зауваженням А.В. Скрипника «логіка «автоматичного співобмеження прав» (вилучили – можемо оглянути / обмежили право власності – можемо обмежити й інші права) несумісна з принципами верховенства права і законності». Адже різні процесуальні дії обмежують різні права людини: а) затримання – право на свободу та особисту недоторканість; б) обшук особи – право на повагу до приватного життя; в) тимчасове вилучення майна – право власності; г) огляд цифрової інформації, що становить охоронювану законом таємницю – право на повагу до приватного життя та таємницю спілкування». Автор приходять до правильного висновку про те, що огляд цифрової інформації у вилучених

під час обшуку пристроях без отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів є незаконним. Допустимими є лише дії, пов'язані із вилученими девайсами як з майном: а) огляд зовнішнього вигляду; б) операції, спрямовані на підтримку працездатності пристрою (наприклад, підключення зарядного пристрою); в) дії, що унеможливають зміну або знищення інформації до отримання дозволу на ознайомлення з нею (наприклад, застосування екрану (клітки, щиту) Фарадея). [4]

При цьому з огляду концепції «розумного очікування на приватність» немає жодного значення, чи доступ до інформації на гаджеті захищено паролем, чи ні. Не погоджуючись із позицією ВС, висловленою у постанові від 09 квітня 2020 року справа № 727/6578/17 провадження № 51-4494 км 19 (« відсутність подолання системи логічного захисту не свідчить про потребу отримувати дозвіл слідчого судді») приєднуюсь до прихильників думки про те, що подолання системи логічного захисту це лише технічний момент, що не знімає змістовних питань з втручання у приватність (відкриті/закриті двері не свідчать про наявність/відсутність згоди володільця на проникнення).

Відтак, з огляду на статтю 8 КЗПЛ єдино можливим способом отримання та фіксування наявної на вилученому під час обшуку цифровому пристрою інформації приватного (особистого) характеру є наявність ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів (у даному випадку – документів, що існують в електронній формі), в якій буде чітко вказано, доступ до якої інформації надається та обґрунтовано необхідність та співмірність такого доступу. Відсутність такої ухвали автоматично тягне за собою порушення прав, гарантованих ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а відтак і, згідно зі ст. 87 КПК, недопустимість як доказу вилученої з телефону інформації (документів) [5].

Відповідно реалізація стороною обвинувачення наданою законом широкою дискреції щодо втручання у конвенційне право особи на

приватність в майбутньому може привести до визнання ЄСПЛ порушення Україною обов'язку утримуватися від свавільного втручання в особисте життя особи, гарантованого статтею 8 Конвенції (тобто від будь яких дій обмежувального характеру, які не відповідають встановленим у практиці ЄСПЛ критеріям : законність втручання; досягнення однієї із законних цілей (які перелічені у ч. 2 ст. 8 Конвенції) та необхідність у демократичному суспільстві для досягнення іншої мети. Тобто втручання держави має бути пропорційним переслідуванню законним цілям). При цьому видається що судовий контроль за обмеженням права на приватність може бути лише попереднім (у порядку дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів).)

Щодо «предметності» цифрових слідчих дій

З урахуванням іманентної специфіки цифрових даних, цілком логічно, що специфічними є і самі носії цифрової інформації, до яких, як справедливо наполягають сучасні дослідники слід відносити не фізичний носій інформації (моноблоки, мобільні пристрої (мобільні телефони, планшетні комп'ютери), цифрові камери, роутери, маршрутизатори, комп'ютерні мережі, глобальна мережа Інтернет, звуко- та відеозаписи тощо), а окремий файл, який міститься на фізичному носії чи в електронній мережі та має доказове значення. Відповідно потребує перегляду в електронних реаліях закріплений у ч. 1 ст.99 КПК принцип прив'язки документа до матеріального носія інформації. За такого підходу, документом у процесуальному значенні має вважатися не окремий електронний файл, що містить відомості, які мають значення для кримінального провадження, а фізичний носій електронної інформації, що містить згаданий файл. До того ж сучасні фізичні носії електронної інформації здатні містити мільйони файлів різного формату та розміру одночасно, лише одиниці з яких можуть стосуватися певного кримінального провадження [6].

Таке розуміння джерел електронного доказу є вкрай важливим з точки зору визначення цифрових меж втручання у права та свободи людини в перебігу кримінальної процесуальної діяльності. Зокрема, нормативним стандартом у площині предметності судового контролю має бути уможливлення надання дозволу на відшукання чи вилучення не певного накопичувача цифрових даних (флеш накопичувача, карти пам'яті тощо), а саме конкретних файлів, що містять потрібну для провадження інформацію.

Щодо огляду комп'ютерних даних

Важливою та очікуваною новелою КПК України є запровадження нового виду огляду – огляд комп'ютерних даних. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК України, такий огляд проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

Втім у ракурсі загальної неповної нормативної пристосованості КПК до цифрової інформації процедура огляду комп'ютерних даних не зовсім враховує специфіку такої інформації. Як влучно зазначають сучасні дослідники «для того, щоб суб'єкту розслідування забезпечити відображення інформації, яку містять комп'ютерні дані, та зафіксувати її у протоколі, він повинен сам ознайомитися з нею, іншими словами, сприйняти її за допомогою органів сприйняття, як і інші об'єкти матеріального середовища, які можуть сприйматися ним в ході огляду – місцевість, приміщення, речі, документи. Але, з урахуванням природи інформації, зафіксованої в електронній формі, і навіть самого поняття “комп'ютерні дані” (будь-яке представлення фактів, інформації або концепцій у формі, яка є придатною для обробки у комп'ютерній системі,

включаючи програму, яка є придатною для того, щоб спричинити виконання певної функції комп'ютерною системою, таке сприйняття безпосередньо суб'єктом розслідування фізично неможливе [7, С. 37- 49.]. Більш того, намагаючись відтворити певні комп'ютерні дані у протоколі огляду, як то передбачає законодавець, суб'єкт розслідування вже фактично вносить певні зміни в таку інформацію, залишаючи "цифровий слід" (digital footprint) [8] в результаті своєї діяльності, тобто незворотно змінює фактичні дані, зафіксовані у цифровій формі.

Також звернемо увагу на те, що хоча й огляд комп'ютерних даних в переважній більшості випадків є складовою частиною іншої слідчої (розшукової) дії – огляду транспортного засобу, житла, приміщення, місцевості тощо, втім він може проводитись і як окрема слідча дія, в тому числі й огляд цифрових пристроїв, що знаходяться у житлі (тож на підставі окремої судової ухвали).

Через те що доступ до гаджету відкриває надто широкий простір до інформації (інформація на смартфонах може зберігатись не тільки фізично на самому пристрої, але і в так званих «хмарних» сховищах (iCloud, Dropbox, Google диск, eDisk-UKR.net та ін.), виникає питання щодо меж проведення такого огляду.

А саме «до якої межі допускається аналогія фізичного предмета (речі) і цифрового пристрою (комп'ютера, ноутбука, електронної книги тощо), оскільки предмет може містити тільки те, що в нього поклали, а комп'ютер може звернутися до даних, які не містяться в його пам'яті та машинних носіях інформації, а знаходяться, наприклад, на серверах, розташованих за кордоном [9].

Для визначення допустимих меж огляду комп'ютерних даних видається необхідними нормативні орієнтири «пристосування» традиційного критерій відмежування слідчих дій обшуку та огляду (а саме, чи здійснюється активний пошуковий вплив) до цифрової царини. Адже в будь-якому випадку особою, що проводить огляд комп'ютерних даних,

здійснюються операції з відкриття папок із файлами та самих файлів, вивчення їхнього вмісту та властивостей, які по суті своїй є цілеспрямованим пошуком інформації, тобто обшуком .

Далі відмітимо вузькість терміну «комп'ютерні данні» навіть з урахуванням його тлумачення в Конвенції про кіберзлочинність. Через це може виникати питання, наприклад, чи має оглядатися вміст вилученого телефону як огляд комп'ютерних даних чи як огляд речей. Адже сам законодавець у низці норм КПК (ч. 4 ст. 99, в ч. 2 ст. 168) відмежовує поняття “комп'ютерні дані” від іншої інформації, що міститься в електронних ресурсах, та стає об'єктом слідчих дій та тимчасового доступу (зокрема КПК розрізняє “комп'ютерні дані”, “копія інформації з електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку” тощо).

У контексті забезпечення доказової цінності інформації, зафіксованої у відповідному протоколі огляду, слід звернути увагу на необхідність дотримання особою, яка складає це процесуальний документ, вимог закону, що ставляться до його змісту. Зокрема, відповідно до ч.1 ст.104 КПК у змісті протоколу процесуальної дії має бути відображено не лише результати процесуальної дії, а й опис її перебігу - відомості про послідовність дій, реалізація яких призвела до отримання необхідного результату. У разі недотримання такої вимоги відповідний протокол не може бути визнаним джерелом доказу у сенсі розуміння ч.1 ст.86 КПК. Ми не випадково акцентуємо увагу на цьому аспекті, адже як свідчить аналіз правозастосовної практики непоодинокими є випадки складання стороною обвинувачення під час формування цифрових доказів «лаконічних» протоколів, що в подальшому стає приводом наявності у сторони захисту розумних сумнівів щодо достовірності відомостей, відображених в протоколі.

З огляду на специфічну природу цифрової інформації та недостатню цифрову компетентність представників сторони обвинувачення

законодавець не випадково допускає копіювання комп'ютерних даних під час обшуку, огляду допускається лише із залученням спеціаліста (ч.2 ст. 168 КПК). При цьому в законі не встановлено жодних кваліфікаційних вимог до такого фахівця, що викликає певні заперечення з огляду на ключову роль такої особи у формуванні цифрового доказу.

На цих сторінках ми торкнулись лише окремих аспектів формування цифрових доказів у контексті загальної проблеми пристосування кримінальної процесуальної форми до сучасного інформаційного середовища. Інтенсифікація такого процесу є вкрай необхідною як з огляду на об'єктивні потреби правозастосовної практики, так і в контексті процесу євроінтеграції України та імплементації в національне законодавство міжнародних стандартів у цій царині. Зокрема на якомога скоріше унормування поняття цифрових доказів та специфіки процедури їх формування та оцінки для спонукає схвалений Радою Європи 17 листопада 2021 року та відкритий для підписання під час Конференції у Римі 12 – 13 травня 2022 року Другий додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність про посилене міжнародне співробітництво. Адже визначеність цифрових питань у національному законодавстві є необхідною передумовою ефективності збору доказів в електронній формі в рамках міжнародного співробітництва.

Література:

1. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. Моніторинговий звіт за 2021 рік.- URL: <https://minjust.gov.ua/m/monitoring-vprovadjennya-ta-analiz-efektivnosti-npa>
1. Звіт щодо України, підготовлений Офісом Програми з кіберзлочинності на основі експертної підтримки незалежних експертів Ради Європи пана Маркко Куннапу і пана Марка Юріча, про

- чинне законодавство і проекти законів, що доповнюють різні питання, пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами, та вносять зміни до них (2016/DGI/JP/3608 3 листопада 2016 року). URL: <https://rm.coe.int/16806f3743>.
2. Шило А.В. Використання в кримінальному провадженні відо- мостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид.ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 241 с.
 3. Скрипник А.В.Окремі цифрові аспекти обшуку затриманої особи. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/149.pdf>
 4. Бем М. Отримання доступу до речей і документів у світлі прак- тики ЄСПЛ. URL: <https://vkr.ua/publication/otrimannya-dostupu-do-rechey-i-dokumentiv-u-svitli-praktiki-iespl>
 5. Коваленко А.В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/65/63>
 6. Гуцалюк М.В., Антонюк П.Є. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерела доказів в кримінальному провадженні. Криміналістичний вісник. 2020. № 1(32). С. 37- 49.
 7. Digital footprint.URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_footprint#cite_note-1
 8. Adam M. The iphone meets the fourth amendment. *UCLA Law Review*. 2008. Vol. 27. P. 27–58
 9. Enhanced cooperation and disclosure of electronic evidence. URL: <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/opening-for-signature-of-the-second-additional-protocol-to-the-cybercrime-convention>

ГЛОВЮК І.В.,

д.ю.н., професор, Заслужений юрист України,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

10 квітня 2023 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги» № 3022-ІХ, яким внесено істотні зміни та доповнення до законодавства у цій сфері. Не зупиняючись на організаційних питаннях, зосередимось на кримінально-процесуальній складовій цих змін та доповнень, адже, з одного боку, вони врахували наявні потреби та доктринальні пропозиції щодо розширення кола осіб, які мають право на безоплатну правничу допомогу, з іншого – деякі доповнення потребують додаткового аналізу.

У переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу залишились особи, які відповідно до положень КПК України вважаються затриманими, - на правничі послуги щодо захисту та складення документів процесуального характеру. Утім, додано положення, що такі особи мають право також на правничі послуги, передбачені пунктом 2 частини другої статті 13 Закону, тобто здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, у разі якщо такі особи є заявниками, визнані потерпілими або є свідками в іншому кримінальному провадженні, у зв'язку з незаконністю такого затримання, у разі порушення прав затриманої особи, застосування насильства, катувань, інших жорстоких, нелюдських або

таких, що принижують гідність, видів поведження під час затримання, до завершення відповідних проваджень. Безумовно, таке доповнення слід підтримати, зважаючи на наявну практику подань заяв у судових розглядах про застосування жорстокого поведження. Відмітимо, що ЄСПЛ у рішенні «Савіцький проти України» (Заява № 38773/05), де мова йшла про порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через побиття працівниками міліції та відсутності ефективного розслідування, указав, що за особливих обставин цієї справи процесуальні обов'язки держави із забезпечення ефективної участі потерпілого у розслідуванні його скарг на жорстоке поведження поширюються на питання забезпечення ефективного доступу до безкоштовного юридичного представництва. У підсумку ЄСПЛ зазначив, що держава не дотрималася свого обов'язку щодо забезпечення заявника безкоштовною юридичною допомогою з метою забезпечення його ефективної участі у відповідному національному провадженні [1]. Тобто така зміна Закону корелюється з практикою ЄСПЛ.

Особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, як і раніше, матимуть право на правничі послуги щодо захисту та складення документів процесуального характеру, а також на правничі послуги щодо здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, у разі застосування до таких осіб насильства, катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження під час перебування під вартою. Утім, з незрозумілих причин тут не уточнено статус таких осіб та момент, до якого вони матимуть право на допомогу щодо здійснення представництва інтересів. Аналогічна вада торкається і п. 7 ст. 14 Закону - особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень КПК України залучається захисник для здійснення захисту за призначенням.

Що ж стосується такої вразливої категорії осіб, як особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, то у попередній редакції вони мали право на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 Закону, тобто і захист. Зважаючи на специфіку категорії «постраждали», реально захист як кримінально-процесуальна функція стосовно них незастосовний, тому доречно натепер такі особи матимуть право на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 Закону (здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, та складення документів процесуального характеру) - з питань, пов'язаних із захистом їхніх прав, визначених законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Фактично йдеться про представництво у кримінальних провадженнях, провадженнях за Кодексом України про адміністративні правопорушення та у цивільних провадженнях стосовно обмежувальних приписів.

За п. 13 ст. 14 Закону, потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту матимуть (як і зараз) право на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 Закону, у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень – тобто на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, та складення документів процесуального характеру.

Важливо наголосити на тому, що раніше підкреслювався недолік такого формулювання, а саме: у прийнятих змінах дещо не враховано специфіку кваліфікації воєнних злочинів. Адже якщо сексуальне насильство, катування, жорстоке поводження вчинене в умовах збройного

конфлікту військовослужбовцями або найманцями, то кваліфікація має здійснюватися за ст. 438 КК України, додаткова кваліфікація за іншими статтями КК України не потрібна. Відповідно, за таких правил кваліфікації (а це зумовлено саме контекстуальними обставинами) доречно було б у законі для цілей надання безоплатної правової допомоги не перелічувати різновиди кримінальних правопорушень. Адже при порушенні законів та звичаїв війни можуть бути вчинені не лише перелічені діяння, а й позбавлення життя, насильницькі зникнення, захоплення заручників, депортація, знищення майна, незаконне позбавлення волі, викрадення та вимагання викупу тощо. Крім того, є і питання процедурного моменту. У п. 13-1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» йдеться про кримінальні провадження, розпочаті за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень. При тому, що наведено вище стосовно кваліфікації, по-перше, виникає питання, яка саме кваліфікація буде враховуватися; по-друге, питання про серйозне порушення міжнародного гуманітарного права може виникнути не лише при початку кримінального провадження, а й надалі, коли здійснюється перекваліфікація діяння. Вважаємо, що у ситуаціях, коли йдеться про перекваліфікацію, потерпілі теж мають право на правову допомогу, хоча кримінальне правопорушення почато за іншим фактом [2, с. 168-169]. Цей недолік залишився не виправленим.

Слід відмітити і те, що коло суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу було істотно розширено. Новою категорією суб'єктів стали особи, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі на всі види правничих послуг, передбачених частиною другою статті 13 Закону). Це цілком доречно доповнення, зважаючи на вразливість цих осіб у силу перебування їх у місцях несвободи.

Крім того, до переліку суб'єктів додано осіб, які постраждали від торгівлі людьми, - на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 Закону, з питань, пов'язаних із захистом їхніх прав, визначених Законом України «Про протидію торгівлі людьми», тобто на здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, та складення документів процесуального характеру. Відмітимо, що це питання назріло давно, адже у Законі України «Про протидію торгівлі людьми» таке право було і є передбачено, а у профільному законі – ні, на що зверталася увага у доктрині [3, с. 28-29]. Нарешті, це питання на законодавчому рівні вирішено, що, без сумніву, повністю відповідає міжнародним стандартам захисту жертв торгівлі людьми.

Особи, які повідомили про активи, зазначені у пунктах 1, 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», також додані до переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу (на всі види правничих послуг з питань, пов'язаних із захистом їхніх прав у зв'язку з таким повідомленням). Відмітимо, що Законом України «Про санкції» таке право було і раніше передбачено, і вказувалося на потребу синхронізації нормативних актів [4, с. 73].

Отже, зміни до чинного законодавства значно трансформують перелік суб'єктів та реалізацію права та безоплатну правничу допомогу, тому вони наберуть чинності лише 03.08.2023 року, і КМУ має розробити нормативні акти для реалізації Закону № 3022-ІХ. Позитивним є розширення кола суб'єктів права на безоплатну правничу допомогу, зокрема, у контексті потерпілих, зважаючи на їх вразливість. Утім, дещо незрозумілим є підхід юридичної техніки стосовно формулювання «у разі якщо такі особи є заявниками, визнані потерпілими або є свідками в іншому кримінальному провадженні» лише для затриманих, і відсутність такого формулювання для осіб, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою,

та осіб, у кримінальних провадженнях стосовно яких залучається захисник для здійснення захисту за призначенням, хоча фактичні підстави для безоплатної правничої допомоги однакові – жорстоке поводження, а у цілому цей підхід відповідає практиці ЄСПЛ. Крім того, доречним є синхронізація положень законодавства про безоплатну правничу допомогу з Законом України «Про протидію торгівлі людьми» та Законом України «Про санкції». При цих позитивних аспектах, залишився невиправленим недолік стосовно потерпілих від кримінальних правопорушень в умовах збройного конфлікту. Разом з тим, змінами до Закону передбачені обмеження для викривачів та осіб, які повідомили про активи, зазначені у пунктах 1, 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», адже вони матимуть право на отримання такої допомоги не більше шести разів протягом бюджетного періоду та одночасно не більше ніж за шістьма рішеннями про надання безоплатної вторинної правничої допомоги, прийнятими центрами з надання безоплатної правничої допомоги.

Література:

1. Рішення «Савіцький проти України» (Заява № 38773/05). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2238773%2F05%22%2C%22itemid%22%3A%22001-204026%22%7D>
2. Гловюк І.В. Деякі питання надання правової допомоги потерпілим в умовах воєнного стану. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах: Матеріали V Міжнародного правничого форуму, 10 червня 2022 р., м. Чернівці/ Уклад. І.В. Ковбас, І.І. Бабін, О.І. Ющик, І.Ж. Торончук, П.І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 167-169.
3. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні аспекти протидії торгівлі людьми. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-

Франківськ, 16-17 березня 2018 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018 С. 28-31.

4. Гловюк І.В., Луцик В.В. Гарантії захисту прав та забезпечення безпеки осіб, які повідомили про незаконні активи, як складова безпеки в умовах війни. Забезпечення державної безпеки в умовах воєнного стану. збірник тез І міжнародної науково-практичної онлайн конференції (Україна, м. Луцьк, 27 травня 2022 року). Луцьк.: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. С. 71-75.

Holodnyk Y.

Candidate of law Sciences

Associate professor Department of Criminal Justice Educational and Scientific Institute of Law State Tax University Irpin Ukraine

LAW ENFORCEMENT

SYSTEM REFORM AND ITS IMPACT ON CRIME FIGHTING IN UKRAINE

The activity of the state is not possible without the law enforcement function, which belongs to one of the most important functions of the social legal state and covers the entire complex of internal and external functions enshrined in the Constitution and laws of Ukraine, the purpose of which is to ensure the rights and freedoms of citizens, guarantee their effective implementation and protection, guarantee and ensuring the established legal order and state security is ensured by specially authorized law enforcement agencies, the organization, tasks, powers, rights and duties and the order of their activities are determined by the laws of Ukraine.

In order to achieve a safe environment in the state, the law enforcement system has been reformed for a long time. In the process of implementing the «Strategy for the Development of the Internal Affairs Bodies of Ukraine»,

approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 22.10.2014 No. 1118-p [1], the Ministry of Internal Affairs of Ukraine was reformed into a management body in the system of central executive bodies, which ensures the formation of state policies in the following areas: ensuring protection of human rights and fundamental freedoms, interests of society and the state; combating crime; maintenance of public safety and order; provision of police and administrative services; protection of the state border and protection of the sovereign rights of Ukraine; organization of civil protection, prevention of emergency situations and liquidation of their consequences; migration and citizenship.

Having lost the status of the «Ministry of Police», the Ministry of Internal Affairs of Ukraine has become a European-type multidisciplinary civil department that coordinates the activities of bodies that implement state policy in the field of internal affairs. Thus, the tasks of political management and professional activity in the field of internal affairs of Ukraine were demarcated. This approach is fundamental for the further development of the MIA system.

However, not all areas defined by the Strategy for the Development of Internal Affairs Bodies of Ukraine and the Concept of Priority Actions for Reforming the Ministry of Internal Affairs have been implemented so far, and some should be revised and adjusted [2, p. 124].

The next step in the development of the system of law enforcement bodies of the Ministry of Internal Affairs was the strategy of development of the bodies of the system of the Ministry of Internal Affairs for the period until 2020, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 15. 2017 No. 1023 [3], and the plan of measures for its implementation was approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 21. 2019 No. 693 [4]. Unfortunately, after the expiration of the Strategy, there is no further long-term comprehensive strategy for reforming law enforcement agencies. At the same time, such a function of investigating crimes in the field of public finances is scattered among various bodies (the Federal Security Service, the Security Service, and the National Police), which in general reduces the overall

effectiveness of state policy in preventing such crimes and increases the likelihood of abuses and corruption risks, in particular due to the unclear demarcation of the responsibilities of various law enforcement agencies bodies. According to the fifth annual survey of foreign investors, organized by the EBA, repressive actions of law enforcement agencies were included in the TOP-5 list of significant obstacles to foreign investments in Ukraine. Inefficient HR system and outdated organizational culture of law enforcement agencies lead to low customer orientation, low level of public trust and weak reputation in society, inefficient horizontal interaction both between law enforcement agencies and with other agencies state authorities, local self-government bodies and citizens. The majority of law enforcement agencies still need to be reformed in accordance with the best European and global practices and a clear demarcation of functions and responsibilities.

O. Lupola's proposal that when determining the effectiveness of law enforcement agencies, the indicators of objective statistics regarding criminal manifestations, the reliability and competence of personnel, the optimal use of the provided resources, as well as the results of a population survey on problematic issues of police activity are of primary importance are worthy of attention. It is with such characteristics that it will be possible to talk about the development of high-quality plans and the compilation of objective reports of the work of the police, and hence - the provision of law enforcement services aimed at ensuring public safety and order, protection of human rights and freedoms, combating crime, etc. In addition, the scientist notes the need for regulatory provision of outlined indicators of police work and criteria for its evaluation, as well as measures of administrative and legal support, because under the specific conditions of the professional activity of law enforcement subjects, opposition from interested parties can often cause adverse consequences [5, p. 82].

The lack of a Strategy for the reform of law enforcement agencies over the past three years prompted the President of Ukraine to issue a Decree dated May 11, 2023 No. 273/2023, to approve the Comprehensive Strategic Plan for the

Reform of Bodies [6]. law and order as part of the security and defense sector of Ukraine for 2023-2027.

This Comprehensive Strategic Plan applies, in particular, to the prosecutor's office, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the National Police of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the State Bureau of Investigation, the Bureau of Economic Security of Ukraine, the Security Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine, which during the armed aggression of the Russian Federations against Ukraine faced unprecedented challenges in their activities, primarily security challenges, which had to be responded to promptly. Among them are organizational and other problems that affected the ability of law enforcement agencies to effectively perform their functions to ensure the national security of Ukraine in a number of aspects. At the same time, the society still has a clear demand for decisive and positive changes in all spheres of life, including law enforcement, after the victory of Ukraine.

These and other shortcomings prevent law enforcement agencies from more effectively combating crimes, ensuring the protection of the rights of citizens, society, and the state. Therefore, continuing to reform the system of law enforcement agencies is a necessary step to guarantee the rights and freedoms of a person and a citizen, to ensure the effectiveness of the functioning of the system taking into account international standards, in particular, legality, accountability and transparency. In order to implement changes in the system of law enforcement agencies, comprehensive measures should be implemented, which should relate to all aspects of their functioning: from the training and selection of highly professional employees to the service of law enforcement agencies.

References:

1. Strategies for the development of internal affairs bodies of Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine date October 22, 2014 No. 1118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014>

2. Glukhoverya V. Separate issues of the further development of the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the light of state reform. Entrepreneurship, economy and law. 2017. No. 1. P. 124-127.
3. On the approval of the Strategy for the development of the system bodies of the Ministry of Internal Affairs for the period up to 2020: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine date November 15, 2017 No. 1023-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-p>
4. On the approval of the plan of measures for the implementation of the Strategy for the development of the system bodies of the Ministry of Internal Affairs for the period until 2020: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine date August 21, 2019 No. 693. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019>
5. Lupalo O.A. Evaluation of the effectiveness of the National Police of Ukraine: administrative and legal aspects. Legal regulation of the economy. 2019. No. 18. P. 73-85.
6. On the Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law and Order Bodies as a Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023-2027: Decree of the President of Ukraine date May 11, 2023 No. 273/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2732023-46733>

Губаренко Вероніка Олегівна

03 - 19 – 05, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Коваленко Лариса Павлівна

доктор юридичних наук, професор,

доцент кафедри адміністративного права та адміністративної

діяльності

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Адміністративне судочинство є складовою частиною системи правосуддя держави. В кожній країні адміністративне судочинство регулюється внутрішнім законодавством, яке встановлює процедури, правила та процеси, що вживаються в адміністративних судах.

Європейський Союз (ЄС) також має значний вплив на адміністративне судочинство в країнах-членах. Це пов'язано з тим, що ЄС встановлює мінімальні стандарти правосуддя, які країни-члени повинні дотримуватися. Зокрема, ЄС встановлює стандарти, яких повинні дотримуватися в судових процесах, що стосуються вирішення питань, пов'язаних зі здійсненням прав та свобод громадян [1, с. 110].

Також ЄС може впливати на адміністративне судочинство країн-членів через свої нормативні акти. Наприклад, вони можуть встановлювати загальні принципи, що стосуються захисту прав людини, екології, правил конкуренції та інших сфер, в яких адміністративні суди можуть вирішувати спори.

Отже, хоча адміністративне судочинство регулюється внутрішнім законодавством кожної країни-члена, ЄС встановлює мінімальні стандарти правосуддя, яких повинні дотримуватися, та може впливати на адміністративне судочинство країн-членів через свої нормативні акти.

Україна здійснює значні зусилля для адаптації свого адміністративного судочинства до вимог ЄС, що включає в себе впровадження європейських стандартів та принципів. Україна, як країна-кандидат до членства в Європейському Союзі, зобов'язана дотримуватися європейських стандартів у багатьох сферах, в тому числі й у сфері правосуддя, що включає адміністративне судочинство.

Європейський Союз встановлює мінімальні стандарти для країн-членів у сфері правосуддя, включаючи адміністративне судочинство, і встановлює принципи, які повинні дотримуватися у судових процесах. Україна має зобов'язання дотримуватися цих стандартів у своїй національній законодавчій базі [2].

Зокрема, Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини, яка має прямий вплив на адміністративне судочинство в Україні. Конвенція встановлює мінімальні стандарти щодо захисту прав людини, які повинні дотримуватися у судових процесах, включаючи адміністративне судочинство.

Одним з головних результатів реформування адміністративного судочинства в Україні є створення Касаційної адміністративної палати у складі Верховного Суду України з питань адміністративного судочинства, що забезпечує більш ефективне та прозоре вирішення адміністративних спорів.

Також було внесено низку змін до КАСУ, адже Україна знаходиться на шляху наближення до європейських стандартів у сфері адміністративного правосуддя та прав людини. Останні зміни до Кодексу адміністративного судочинства України були внесені у 2021 році.

Однією з головних новацій є встановлення нової процедури розгляду адміністративних справ – позасудової процедури, яка передбачає можливість вирішення адміністративного спору без проведення судового засідання. Це дозволяє зменшити терміни розгляду адміністративних справ та збільшити їх ефективність. Крім того, в Кодексі адміністративного

судочинства України з'явилися нові принципи, які відповідають стандартам ЄС. Наприклад, принципи ефективності, пропорційності та безпеки прав людини, які відображають підходи та принципи, які використовуються в ЄС [1, с. 108].

Також внесені зміни спрямовані на забезпечення відповідності процесуальних гарантій засадам ЄС у сфері адміністративного правосуддя. Зокрема, зміни стосуються права на звернення до суду та права на обґрунтоване та справедливе судові рішення.

Крім того, Україна зобов'язана виконувати різноманітні вимоги та стандарти ЄС у сфері правосуддя у процесі підготовки до вступу до ЄС. У цьому контексті Україна має пройти реформування своєї судової системи, включаючи адміністративне судочинство, щоб відповідати європейським стандартам та вимогам. Під час проведення адміністративних судових проваджень в Україні застосовуються принципи ЄС, такі як захист прав людини, прозорість та широкий доступ до судової системи [3, с. 81].

Отже, норми ЄС в сфері правосуддя, включаючи адміністративне судочинство, мають значний вплив на норми адміністративного судочинства в Україні. Україна зобов'язана дотримуватися мінімальних стандартів та принципів. Україна здійснює значні зусилля для адаптації свого адміністративного судочинства до вимог ЄС, що дозволяє забезпечити більш ефективне та прозоре вирішення адміністративних спорів.

Література:

1. Пастернак В. М. Європейські стандарти адміністративного судочинства. Право і суспільство. 2017. № 2. С. 106-112.

2. Administrative justice in Europe. Report for Spain.

URL: https://www.aca-europe.eu/en/eurtour/i/countries/spain/spain_en.pdf (дата звернення 04.09.2022).

3. Vučetić D. Serbian judicial review of administrative acts and European standards for administration disputes. Law and Politics. 2005. Vol. 3. № 1. Pp. 73–90.

Гудз В.М.,

*аспірант кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ, детектив Національного антикорупційного бюро
України, м. Київ, Україна*

**ВИКОРИСТАННЯ ДЕТЕКТИВАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО
АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ
ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ
АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ
ОСОБОЮ**

У сучасному світі процеси цифровізації швидкими темпами впроваджуються в усі сфери нашого життя. На сучасному етапі розвитку людства складно визначити сферу, яку оминув технічний прогрес та залишив поза межами свого впливу. Такий розвиток подій має пряме відношення до діяльності Національного антикорупційного бюро України, що полягає у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Варто зазначити, що чинний закон про кримінальну відповідальність в Україні у досить загальних термінах регулює використання цифрових доказів. Так, статтею 98 Кримінального процесуального кодексу України встановлено, що речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально

протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Документи є речовими доказами, якщо вони містять вищезазначені ознаки. При цьому приписи статті 99 КПК України визначають, що до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) [1].

Отож виходячи із наявного, науковцями сформовано визначення поняття електронні (цифрові) докази – це інформація, що зберігається або передається в електронній (цифровій) формі, отримана в передбаченому КПК України порядку [2, с. 54].

В практиці досудового розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди важко виділити кримінальні провадження, що не містять у своїх матеріалах цифрових доказів. Сліди вчинення даного роду злочинів можуть знаходитись у тому числі і на електронних пристроях, у відкритих та закритих базах даних, у мережі Інтернет.

Слід наголосити, що важливим учасником кримінального провадження, участь якого необхідна для належного збирання цифрових доказів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є спеціаліст. Це обумовлено з одної сторони наявністю у спеціаліста спеціальних знань та навичок у сфері інформаційних технологій, а з іншої сторони, як правило, відсутністю таких знань у детектива.

Одним із етапів збирання цифрових доказів при розслідуванні даного виду злочинів є проведення такої слідчої (розшукової) дії, як обшук. Так, важко зараз уявити людину, яка не використовує у своїй щоденній діяльності мобільний телефон, комп'ютер або інші електронні пристрої. Як наслідок, при проведенні обшуку виникає необхідність у залученні спеціаліста у порядку статті 71 Кримінального процесуального кодексу

України з метою огляду наявної на електронних пристроях інформації та належного її копіювання.

Крім цього, відповідно до приписів статті 98 Кримінального процесуального кодексу України, дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копія інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа [1]. Ця норма відіграє важливу роль під час оцінки судом допустимості отриманих доказів.

Також, у випадку відсутності через різні причини спеціаліста у ході проведення обшуку, або не можливості копіювання інформації в умовах слідчої (розшукової) дії, вилучені під час його проведення електронні пристрої також необхідно оглядати та робити копії з електронного носія інформації із залученням спеціаліста.

Варто акцентувати увагу на проведенні детективами Національного антикорупційного бюро України такої слідчої (розшукової) дії при розслідуванні даного роду кримінальних правопорушень, як огляд. Зокрема, часто для розслідування має значення як огляд відкритої інформації, розміщеної у мережі Інтернет, так і повторний огляд скопійованої із електронних пристроїв інформації, а також огляд відомостей, отриманих із закритих баз даних державних органів та приватних юридичних осіб.

Для встановлення обставин, важливих для доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою часто є потреба у огляді інформації, розміщеної у відкритій мережі Інтернет. Оскільки будь-які дані, розміщені у всесвітній павутині можуть бути видалені, у цьому випадку також є доцільним залучення до такого огляду спеціаліста, з метою збереження копій інтернет-сторінок на носіях інформації для можливості їх подальшого використання.

Крім того, у ході первинного огляду та копіювання із електронного пристрою відомостей, що мають значення для розслідування детективами цього виду злочинів, через значний їх розмір, обмеженість у часі або інші причини не завжди є можливість дослідити усі важливі для кримінального провадження дані. Для цього детективом здійснюється повторний огляд скопійованої інформації, як правило за місцем знаходження органу досудового розслідування.

Отже, після отримання детективом цифрових матеріалів на запит або у ході тимчасового доступу до речей та документів знову ж таки отримані цифрові дані необхідно оглянути з метою встановлення та фіксації важливих для процесу доказування відомостей. У цьому випадку, враховуючи уже збережену на носіях інформацію, залучення детективом спеціаліста для її огляду не є таким нагальним. Однак завжди необхідно враховувати, що внесення навіть без такої мети будь-яких змін до електронних файлів у подальшому нестиме ризик їх визнання недопустимими по справі.

Таким чином, слід констатувати, що у подальшому будуть тільки частішати випадки вчинення підслідних Національному антикорупційному бюро України таких злочинів як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у кіберпросторі – шляхом отримання криптовалюти та цифрових коштів у вигляді неправомірної вигоди, планування та вчинення злочину з використанням електронних пристроїв, спілкування та обговорення протиправних дій за допомогою каналів передачі даних всесвітньої мережі Інтернет. Вказане буде посилювати значення цифрових доказів та спонукати детективів НАБУ належним чином здійснювати документування протиправної діяльності фігурантів кримінальних проваджень.

Підводячи підсумки, хочеться ще раз підкреслити, що технологічний прогрес не стоїть на місці, мало того він безперервно охоплює усі сфери нашого життя, тому таким вкрай актуальним та необхідним виглядає

питання використання електронних доказів у питанні встановленні істини та притягненні винних до кримінальної відповідальності [3, с. 162].

Використання цифрових доказів детективами Національного антикорупційного бюро України під час доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою має вагоме значення, оскільки дає можливість у повній мірі дати оцінку всім обставинам кримінального провадження. Однак, в силу своєї неврегульованості несе певні ризики для досягнення мети кримінального провадження, що свідчить про необхідність внесення змін та доповнень до законодавства, і, як наслідок, закріплення чіткого процесуального порядку збору та фіксації цифрових доказів.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Гуцалюк М.В. та інші. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях. Методичні рекомендації. Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2020. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17605/1/%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%00%D0%BD%D1%8F%20%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%28%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%29%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2.pdf>.

3. Герасимів О.І. та інші. Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 2. №75. Ужгород. 2023. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/276174>.

Демидова Є. Є.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ Й ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Цифрові технології активно впроваджуються в усі сфери життєдіяльності людини. Активна діджиталізація суспільства призвела до того, що практично кожна людина сьогодні користується цифровими пристроями (смартфони, комп'ютери, GPS-навігатори), а також електронними послугами та сервісами (різноманітні онлайн-платформи для покупок та продажу товарів, онлайн-банкінг, хмарні сховища, онлайн-ігри та розваги, мобільні додатки, електронні медичні послуги тощо). Відбувається мінімізація особистого спілкування, у тому числі під час вчинення кримінальних правопорушень, з переходом до цифрового простору шляхом електронного документообігу, обміну повідомленнями у соціальних мережах та месенджерах (Telegram, Viber, WhatsApp), що передбачають відповідну обробку та передачу даних.

Адаптуються до змін у суспільстві та технологіях й злочинці шляхом трансформації способів готування, вчинення та приховування кримінальних правопорушень. Все більше використовуються для здійснення кримінальних дій комп'ютерні технології та Інтернет (кібершахрайства, фішинг, вироблення, володіння, розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем, кібершантаж тощо). Для приховування таких дій здійснюється шифрування комунікацій, використовуються анонімні мережі, криптовалюта. Це

створює певний виклик для науковців та практиків для пошуку нових та вдосконалення наявних методів боротьби зі злочинністю.

У результаті такої активності в цифровому середовищі та на цифрових носіях залишаються електронні сліди, які є важливими для швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних осіб, запобігання та припинення усіх кримінально караних посягань. Типові ідеальні та матеріальні сліди, які раніше були найбільш характерні для пошуку під час слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій, все більше замінюються електронними (цифровими) слідами. Однак, збирання, дослідження, оцінка та використання такої цифрової інформації потребує застосування особливих методів та засобів, з урахуванням її специфіки. При чому це стосується не лише виключно кіберзлочинів, а й злочинів проти основ національної безпеки, кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти громадської безпеки, проти власності, а також корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та багатьох інших. Все це спричинює важливість та необхідність постійного оновлення та адаптації до сучасних реалій світу арсеналу криміналістичних засобів, прийомів та методів розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

Цифрові технології також активно використовуються під час здійснення процесуальних дій. Серед них, одне з пріоритетних місць, займають безпілотні авіаційні комплекси, в склад яких входять безпілотні літальні апарати. Найбільш поширеними з цих апаратів є квадрокоптери, головним завданням яких при їх створенні була повітряна зйомка та спостереження в реальному часі за наземними об'єктами. На сьогодні в Україні безпілотні літальні апарати різних модифікацій широко використовуються у діяльності військових (для вирішення розвідувальних, бойових та службових завдань, охорони державного кордону), а також в правоохоронних органах. Значну допомогу їх використання надає й при

проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, здійсненні контролю за особою або особами, які мають оперативний інтерес, контролю за переміщенням транспортних засобів, проведенні заходів пошукового характеру, переслідуванні осіб та їх нейтралізації, знешкодженні вибухових речовин та інше [1, с. 184]. Крім отримання візуального доступу до відповідних важкодоступних місць, їх використання надає можливість здійснити фото- та відеофіксацію без фізичного безпосереднього перебування на місці події та вирішити ряд проблем, пов'язаних з забезпеченням безпеки осіб, які здійснюють процесуальну дію (що є вкрай важливим на сьогодні), а також дозволяє здійснити огляд значної території за мінімальний обсяг ресурсів, особливо це стосується часу.

Нові горизонти для збирання та аналізу доказів відкриває застосування й лазерного 3D сканеру. За його допомогою можна, наприклад, отримати деталізовану об'ємну модель місця проведення слідчої (розшукової) дії. Перевагами цієї технології є висока точність, повнота інформації, забезпечення високої якості проведення фіксації процесуальної дії, забезпечення її наочності та документальності, можливість подальшого роздрукування окремих предметів для використання під час інших слідчих (розшукових) дій [2, с. 282-283] та перегляду отриманого результату з можливістю зміни масштабу та ракурсу тощо. Втім, застосування ефективність будь-яких цифрових технологій залежить від навичок та кваліфікації осіб, які їх використовують, аналізують та інтерпретують отримані результати. Недостатній рівень знань, умінь та навичок можуть призводити до помилок або некоректного їх використання, а відповідно і втрати важливої доказової інформації.

Значної популярності серед цифрових технологій також набуває використання штучного інтелекту, у тому числі й у правоохоронній діяльності. Однак, в більшості випадків його застосування розглядається в аспекті судового розгляду справ переважно з метою автоматизації рішень та зменшення навантаження на суддів. Втім штучний інтелект може бути

ефективним як з метою попередження вчинення кримінальних правопорушень, так і під час досудового розслідування. Крім того, у затвердженому Президентом України Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки серед стратегічних пріоритетів йде мова про широке використання під час здійснення досудового розслідування, а також для обробки даних та аналітичної діяльності органів правопорядку і прокуратури штучного інтелекту, блокчейну, хмарних обчислень та інших інноваційних рішень [3].

Досвід використання штучного інтелекту вже мають деякі країни. Наприклад, у Великобританії використовується такий інструмент, як Connect, який аналізує мільярд даних, отриманих в ході фінансових операцій для виявлення кореляцій або схем операцій, або Міжнародна база даних по сексуальній експлуатації дітей, яка допомагає виявляти жертв та злочинців за допомогою аналізу, наприклад, меблів та інших предметів в зображеннях насильства або аналізу фонового шуму на відео, виявилися особливо ефективними в боротьбі зі злочинністю [4, с. 555]. В Австралії, поліція впроваджує нові дорожні камери, призначені для відстеження водіїв, які розмовляють по телефону під час руху. Працює така технологія на основі сенсорних радарних систем, що роблять фотографії водіїв через вітрове скло. Потім фото передаються до нейронної мережі, яка аналізує знімок людини на предмет наявності мобільного телефону. Неправомірність дій водія можна легко довести на підставі фотографії [5]. Таким чином, штучний інтелект здатен значно скоротити час виконання складної (об'ємної) роботи з високою ефективністю. Однак, такі технології за відсутності визначених норм правового регулювання, тактичних та методичних основ їх використання здатні також виступати в якості об'єктів загроз.

Досвід застосування штучного інтелекту в правоохоронній діяльності має і Україна. Наприклад, технологія Clearview AI, яка дозволяє

здійснювати пошук та ідентифікацію осіб за обличчям. На сьогодні за його допомогою здійснюється ідентифікація військових злочинців та зниклих без вісті людей. Також штучний інтелект використовується і з метою попередження кримінальних правопорушень з використанням інтелектуальних систем безпеки з різними пристроями (датчиками) збору інформації [6, с. 176]. Наприклад, камери відеоспостереження, які діють на основі штучного інтелекту, здатні розпізнавати обличчя та номерні знаки транспортних засобів, а також побідними технологіями оснащуються й квадрокоптери.

Отже, новітні технології можуть значно удосконалити парадигму розслідування кримінальних правопорушень, надаючи потужні та ефективні засоби для виявлення та протидії злочинності. Проте результативність такої діяльності значно залежить від вміння та професійного використання цих технологій. Враховуючи аналіз сучасної злочинності, важливого значення набуває необхідність створення відповідного нормативного, теоретичного підґрунтя та розроблення прийомів, способів, засобів та методів, які б відповідали сучасним потребам практики. Зазначене, у свою чергу, стимулює виникнення нової галузі криміналістичних знань – цифрової криміналістики [7], яка покликана запропонувати найбільш оптимальні рекомендації у розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень, надати найбільш ефективні методи та засоби, спрямовані на оптимізацію слідчої діяльності на сучасному етапі технологічного прогресу з урахуванням міжнародного досвіду.

Література:

1. Терещенко В. Ф. Доцільність використання дронів в оперативно-розшуковій діяльності. *Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу. Київ, 2021. С.184-188.

2. Баранчук В. В. 3D сканування як спосіб фіксації на місці злочину: переваги й недоліки. *Юридичний бюлетень*. Випуск 16. 2020. С. 280-286.
3. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки: схвалено указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.
4. Демура М.І., Клепка Д.І. Перспективи застосування штучного інтелекту у галузі кримінального судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2022. С. 554-558.
5. Practitioner’s Guide to COMPAS Core. URL: <https://assets.documentcloud.org/documents/2840784/Practitioner-s-Guide-to-COMPAS-Core.pdf>.
6. Шевчук В. М. Використання технологій штучного інтелекту та процес цифровізації криміналістики в умовах війни. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Юрайт, 2023. С. 171-176
7. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. №8. С. 12-27.

Денисенко М.М.,

кандидат юридичних наук,

докторант відділу аспірантури і докторантури

Національної академії Служби безпеки України,

Київ, Україна

КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Згідно ч. 1 ст. 223 КПК України, отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні проводиться уповноваженими на те державними органами в рамках слідчих (розшукових) дій, різновидом яких є негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом (ч. 1 ст. 246 КПК України). Проведення НСРД можливе тільки у встановленому КПК України порядку і тільки в рамках кримінального провадження.

Окремим аспектом контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій є контроль за дотриманням режиму секретності. Правову основу захисту інформації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій становлять Закон України "Про державну таємницю", Наказ СБ України "Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю" від 23.12.2020 № 383 та інші нормативно-правові акти.

Після завершення проведення негласних слідчих (розшукових) дій прокурор складає постанову про прийняття рішення щодо розсекречення їх матеріалів. Постанова прокурора, який здійснює відповідні повноваження в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва, погоджується з керівником відповідного органу прокуратури. Керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, яким засекречено матеріали, клопотання, в якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріалів. Керівник органу, де

здійснено засекречування матеріалів, після одержання клопотання, в максимально стислий строк, але не більше 10 діб, створює експертну комісію, яка вирішує питання розсекречення матеріалів (Розділ V Інструкції № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 року "Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні").

У постанові ВСУ від 16 березня 2017 р. № 5-364кс16 зазначається, що не відкриття матеріалів кримінального провадження сторонами в порядку ст. 290 КПК України є окремою підставою для визнання таких матеріалів недопустимими як докази. При цьому, відкриттю, окрім протоколів, у яких зафіксовано хід та результати проведення певних НСРД, в обов'язковому порядку підлягають і матеріали, які є правовою підставою проведення таких дій (ухвали, постанови, клопотання), що забезпечить можливість перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів таких негласних слідчих (розшукових) дій як доказів.

Зазначеної позиції дотримується і ЄСПЛ. Так, у рішенні по справі "Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства" від 27.10.2004 р. судом було встановлене порушення ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, пов'язане з відмовою сторони обвинувачення відкрити матеріали про проведення НСРД стороні захисту через можливе завдання шкоди секретним методам розслідування. У цьому випадку ЄСПЛ дійшов висновку про наявність порушення права обвинуваченого на справедливий суд.

Крім того, під час проведення оперативно-розшукової (у тому числі контррозвідувальної) діяльності, оперативні органи отримують інформацію, яка має істотне доказове значення. Така інформація отримується шляхом проведення широкого кола негласних оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), у тому числі контррозвідувальних заходів (КРЗ). Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК матеріали оперативно-розшукової діяльності, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону, за умови

їх відповідності вимогам цієї статті можуть використовуватися в кримінальному провадженні у якості доказів. Це підтверджено і судовою практикою. Так, у постанові № 671/463/15-к від 16.03.2017 Верховного Суду зазначається, що фактичні дані, одержані внаслідок проведення оперативної закупівлі до внесення відомостей до ЄРДР, можуть бути визнані належними та використані у якості доказів, як документи в кримінальному провадженні, за умови, якщо вони були отримані в порядку, передбаченому КПК, з урахуванням особливостей, встановлених законом "Про оперативно-розшукову діяльність".

Водночас, згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність", відомості про організацію, плани, зміст, форми, методи, засоби, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, результати контррозвідувальної діяльності становлять державну таємницю. Тому використання результатів КРЗ у кримінально-процесуальному доказуванні або потребує зняття з отриманих матеріалів грифу секретності, або вимагає проводити досудове розслідування та судове провадження в порядку ст. 517 КПК України. Досудове розслідування та судове провадження в останньому випадку проводяться з дотриманням вимог режиму секретності. Про надання відповідної форми допуску до державної таємниці орган Служби безпеки України видає відповідну довідку, засвідчена копія якої долучається до матеріалів кримінального провадження. При цьому, підозрюваний, обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення такого допуску.

Таким чином, приймаючи рішення про можливість використання матеріалів, отриманих під час проведення ОРЗ, уповноважений прокурор повинен класифікувати зазначені матеріали на ті, що можуть бути розсекречені у встановленому порядку, й ті, які не підлягають розсекреченню у зв'язку з недоцільністю розкриття державної таємниці, недоцільністю розкриття форм та методів ОРД, неможливістю забезпечення безпеки осіб, що брали участь в ОРЗ та не можуть стати

учасниками кримінального провадження, тобто, не можуть бути допитані як свідки та взяти участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, недоцільністю розголошення конфіденційних відносин, відсутністю письмової згоди особи на те, щоб дані про її конфіденційні відносини з правоохоронними органами були розголошені.

Особливої уваги потребують питання порядку перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД, зокрема, питання складу експертної комісії, якою здійснюватиметься перегляд грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення НСРД, а також порядку розсекречення за рішенням прокурора матеріальних носіїв інформації, отриманих у результаті проведення НСРД, до завершення самої дії. Пропозиції, які на сьогодні надані зацікавленими відомствами, потребують доопрацювання, оскільки їх реалізація може створити передумови до розголошення відомостей про факт та методи проведення НСРД, осіб, які брали в них участь, а також осіб, що мають відношення до кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №№ 9-13. ст. 88.
2. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. / *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. ст. 93.
3. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 р. № 374-IV / *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. ст. 89.
4. Венедіктов А. А. Використання результатів розвідувальних заходів оперативних підрозділів національної поліції / *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 11-16.
5. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Окремі питання забезпечення національної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. / *Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні*

проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 25 трав. 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 56-60.

6. Погорецький М. А. Співвідношення оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної та кримінально-розвідувальної діяльностей / *Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 29 квітня 2016 року). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 24-25.
7. Шульгін С. Використання матеріалів контррозвідувальної діяльності як доказів у кримінальному провадженні / *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 313-318.
8. Edwards і Lewis проти Сполученого Королівства [ВП] - 39647/98 і 40461/98 Рішення від 27.10.2004 [ВП]. *Інформаційний бюлетень з практики Суду*. 2004. № 68.

Капустіна М.В.

кандидатка юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Дієвим механізмом боротьби з кримінальними правопорушеннями є запровадження у процес розслідування цифрових технологій. Аналіз судово-слідчої практики надає можливість висловити власні міркування здебільшого практичної спрямованості щодо необхідності використання у процесі розслідування кримінальних правопорушень цифрових технологій та визначити їх переваги.

По перше, безперечним фактом є те, що результативність розслідування кримінальних правопорушень істотно залежить від того масиву значимої інформації, який є в розпорядженні у слідчого. В процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень інформація повинна мати ряд характеристик, серед яких велике значення має її системність. Під останньою розуміється систематичний збір даних, їх оновлення та впорядкування, а саме створення певних видів обліку інформації.

По друге, інформаційно-аналітична робота при розслідуванні кримінальних правопорушень включає збирання, зберігання, систематизацію та аналіз доказової й орієнтуючої інформації з метою прийняття оптимальних тактичних і процесуальних рішень.

По третє, слідчий, при постійному аналізі величезного масиву інформації, повинен виокремлювати з неї криміналістично значущу. Це завдання ускладнюється труднощами отримання відомостей з різних джерел, постійним дефіцитом часу, а нерідко і недосвідченістю або недостатньо професійним рівнем самого слідчого. Крім того, при розкритті кримінальних правопорушень, які доводиться розслідувати вперше (воєнні злочини) слідчий вирішує складні тактичні та пізнавальні завдання. Такі завдання взагалі не можуть бути вирішені без належного, сучасного інформаційно-аналітичного забезпечення.

По четверте, інтенсивне впровадження в діяльність правоохоронних органів засобів комп'ютерної та цифрової техніки також стимулює використання інформаційно-аналітичних методів. Цей процес помітно впливає на організацію розслідування кримінальних правопорушень, методичне забезпечення слідчої, оперативно-розшукової, експертної діяльності, наукову організацію їх праці, оптимізує збирання, зберігання, систематизацію і аналіз доказової і орієнтуючої інформації.

По п'яте, вітчизняний та зарубіжний досвід використання інформаційно-пошукових систем в практиці боротьби із злочинністю, облік можливостей, дозволяє зробити висновок про те, що цифрові технології, що використовують засоби автоматизації та цифрової техніки, містять в собі величезні потенційні резерви підвищення ефективності діяльності органів кримінальної юстиції. Автоматизація як процес загального якісного поліпшення технології обробки інформації істотно підвищує оперативність і ефективність криміналістичних інформаційно-пошукових систем.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що до сучасних цифрових технологій, які використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень та сприяють їх розкриттю слід віднести наступні:

1. Єдиний реєстр досудових розслідувань, створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом. Реєстр утворений та ведеться відповідно до вимог [Кримінального процесуального кодексу України](#) з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів.

В Єдиному реєстрі досудових розслідувань було створено новий модуль – «Робочий кабінет процесуального керівника». Він допомагає прокуророві здійснювати контроль за дотриманням строків розслідування, а також за додержанням законів під час прийняття рішень про зупинення, закриття провадження, зміну підслідності.

На базі ЄРДР планують запуснути інтерактивну карту злочинності в державі, яка відкриє громадянам доступ до інформації про зареєстровані протиправні кримінальні діяння не тільки в Україні, а й в окремих областях, територіальних громадах, містах і селах.

2. Електронне кримінальне провадження e-case або інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування – це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні. Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, а також захисник (за його згодою) та інші учасники кримінального провадження можуть

використовувати інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених законом. Матеріали досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, передаються, їх копії чи примірники надаються в електронній формі, а за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, які їх передають чи надають, – у паперовій формі. Документи, підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їх примірники в електронній та паперовій формах визнаються оригіналами документів.

Серед переваг електронного кримінального провадження e-case доцільно виділити наступні: 1) підвищення ефективності обміну інформацією між слідчим, прокурором, судом; 2) суттєве зменшення затрат часу та ресурсів у кримінальному провадженні; 3) ефективна координація учасників кримінального процесу; 4) наявність в реальному часі актуальної та об'єктивної інформації про стан кримінального провадження та злочинності загалом; 5) усунення можливостей фальсифікації матеріалів та зменшення корупційних ризиків.

3. Електронний реєстр геномної інформації людини, який являє собою інформаційно-комунікаційну систему, що забезпечує збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передачу) геномної інформації людини. Під геномною інформацією людини розуміють відомості про генетичні ознаки людини. Електронний реєстр геномної інформації людини надає можливості: ідентифікувати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; розшукати особу, яка зникла безвісти; ідентифікувати невідомих труп людини, її останків та частин; ідентифікувати особу, яка не здатна через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

4. Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який являє собою електронну базу даних, яка призначена для зберігання, захисту, обробки, використання і поширення визначеної законом інформації про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, їх невпізнані останки, наявність чи відсутність рішення суду про визнання осіб, зниклих безвісти, безвісно відсутніми або оголошення померлими, а також інших даних, що використовуються для забезпечення обліку осіб, зниклих безвісти, з метою їх розшуку. Особою, яка зникла безвісти за особливих обставин визнається особа, яка зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Цей єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, створюється для накопичення та централізації відомостей та даних про таких осіб, а також обліку інформації, необхідної для їх ефективного розшуку. Структура Реєстру складається із взаємопов'язаних розділів, які містять: відомості про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; відомості про невпізнані тіла (останки) померлих (загиблих) осіб та пов'язані з ними речі, документи.

Отже, використання цифрових технологій у слідчій практиці сприяє оперативному отриманню криміналістично-значущої інформації, і як наслідок швидкому та якісному розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень.

Купренюк Єлизавета Віталіївна
курсант 3-го курсу 302 навчальної групи
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

Марков Михайло Миколайович
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної академії внутрішніх
справ, доцент, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ДНК ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У зв'язку з війною в Україні особлива роль відводиться роботі правоохоронних органів щодо розслідування та документування фактів причетності держави-агресора до терористичної діяльності та порушення норм міжнародного права. Тому необхідно відзначити роль судової експертизи, а саме, використання генетичних даних людини (зразки ДНК) в міжнародному співробітництві в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Геномна інформація використовується в кримінальному провадженні для розкриття злочинів, запобіганню скоєнню злочинів та забезпечення кримінального переслідування, також необхідно вживати заходів для накопичення та зберігання ідентифікаційних даних та ДНК осіб, яких засудили за скоєння правопорушень. Геномна інформація використовується з метою розшуку безвісті зниклих та ідентифікації загиблих людей, що є особливо актуальним в період воєнного стану. Хоч можливість проведення комплексних генетичних експертиз передбачена національним законодавством, але для пошуку безвісті зниклих необхідно досліджувати зразки їх близьких родичів (якщо вони є) або особисті речі. У

випадку з обробкою даних родичів потрібно отримувати їх згоду на оброблення їхніх персональних даних, після чого можна буде внести їхні генетичні ознаки до бази даних ДНК для проведення пошуків на спорідненість та це займає доволі багато часу [1]. Тому було опубліковано Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який передбачав створення реєстру геномної інформації людини [2]. Особливістю українського реєстру є те, що до нього вноситиметься не лише геномна інформацію з місць злочинів та осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, а й зниклих безвісти осіб та невпізнаних трупів людей. Загалом це являється важливим для правоохоронної системи та сфери експертно-криміналістичної діяльності. З огляду на воєнний стан та сьогоденні реалії, до українського реєстру геномної інформації також вноситимуть дані військових, які йдуть на службу до ЗСУ, і правоохоронців [1].

Сьогодні поліцейські виконують як основні свої функції, так і додаткові, в умовах воєнного стану, а саме, участь у бойових діях, стабілізаційні заходи, розслідування воєнних злочинів та ідентифікація невстановлених тіл громадян.

Особливу увагу варто приділити розслідуванню фактів масових вбивств та катувань громадян України окупантами, а також фактів ракетних та артилерійських обстрілів, які спричиняють велику кількість жертв. У зв'язку з цим ідентифікація невпізнаних тіл, особливо у випадках масової загибелі людей триває доволі довгий час, а використання новітніх криміналістичних лабораторій та обладнання, яке отримане від Європейських партнерів, дозволяє поліцейським швидко здійснювати ідентифікацію загиблих і зберегти докази вини окупантів, а також заощадити час і зусилля слідчих та криміналістів для з'ясування долі людей, які загинули. Завдяки міжнародним партнерам використовуються мобільних ДНК-лабораторії які обробляють зразки ДНК

лише за півтори години, а раніше це могло тривати роками, бо через велику кількість загиблих була величезна черга на аналіз ДНК у лабораторіях на заході України [3].

До того ж, мобільні ДНК-лабораторії пересуваються країною у фургонах. За їх допомогою процес ідентифікації тисяч загиблих та збір доказів воєнних злочинів російських військових для справ значно прискорений. Ознайомившись з можливостями мобільної ДНК-лабораторії експерти зможуть забезпечити проведення об'єктивного та всебічного дослідження в зоні обслуговування областей, які потерпають від військової агресії російської федерації. Варто зазначити, що через відсутність відповідного обладнання наші експерти не могли ідентифікувати тіла осіб, що сильно обгоріли, тобто це практично було неможливо, а після отримання такої лабораторії ця проблема була вирішена. Ще однією з можливостей ДНК-лабораторії є проведення експертизи на місцях ексгумації тіл, без зайвої втрати часу на транспортування матеріалів між областями - в цьому і виявляється мобільність такої ДНК-лабораторії [4].

До прикладу, вперше таку мобільну ДНК-лабораторію протестували в Ізюмі (Харківська область) після звільнення міста у вересні 2022 року, що було в окупації протягом п'яти місяців, де на околиці міста було виявлено масове поховання з 447 людських тіл. За оцінками експертів, на отримання та аналіз ДНК цих тіл з використанням наявної системи пішло б до п'яти років, а пересувна лабораторія значно пришвидшила процес ідентифікації загиблих. За досить короткий час з моменту отримання мобільної лабораторії було здійснено десятки виїздів, за якими правоохоронними органами вже призначено понад 400 судових експертиз [3].

Отже, така підтримка від європейських партнерів у вигляді новітнього устаткування є ціннісним надбанням для українських правоохоронців при розслідуванні воєнних злочинів. Мобільна лабораторія значно пришвидшує процес ідентифікації загиблих. Українські експерти безпосередньо на місці скоєння злочину проводять всі необхідні дії, тим самим зменшуючи час невизначеності та очікування результатів для родичів та близьких жертв агресії.

Таке устаткування це надзвичайно цінна підтримка для належної фіксації, збереження доказів та подальшого притягнення до відповідальності кожного, хто позбавив ні в чому не винних українців фундаментального права на життя. Досі представники правоохоронних органів у ході оглядів місць подій виявляють тіла загиблих громадян, а іноді й місця масових поховань і використовуючи надані мобільні ДНК-лабораторії обсяг роботи щодо розслідування даних злочинів та термін очікування встановлення загиблих зменшується. Підтримка західних партнерів щодо даного устаткування є величезним внеском у спільну боротьбу з безкарністю та задля досягнення верховенства міжнародного права.

Література:

1. Геномна інформація людини (ДНК): облік в умовах воєнного стану та ризику під час обробки. URL:
<https://www.helsinki.org.ua/articles/henomna-informatsiia-liudyny-dnk-oblik-v-umovakh-voiennoho-stanu-ta-ryzyky-pid-chas-obrobky/>
2. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 09.07.2022 року. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/view/T222391?an=1>

3. Ідентифікація загиблих: Україна використовує комплекси, що опрацьовують ДНК-матеріал за 100 хвилин. URL:
<https://www.slovoidilo.ua/amp/2023/03/03/novyna/suspilstvo/identyfikacziya-zahyblyx-ukrayina-vykorystovuye-kompleksy-opraczovuyut-dnk-material-100-xvylyn>
4. Європейські партнери передали Нацполіції криміналістичні матеріали для швидкого встановлення ДНК. URL:
<https://www.npu.gov.ua/news/yevropeiski-partnery-peredaly-natspolitsii-kryminalistychni-materialy-dlia-dnk-ekspertyz>

Луцюк Марія Сергіївна,
курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ПРОВЕДЕННІ ЕФЕКТИВНИХ СЛІДЧИХ ЗАХОДІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОКАЗОВУ БАЗУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Негласні слідчі (розшукові) заходи в діяльності слідчого є невід’ємною складовою процесу розслідування злочинів. У сфері правоохоронної діяльності, де боротьба зі злочинністю вимагає високого рівня професіоналізму та ефективності, такі заходи здатні вирішальним чином вплинути на успіх розкриття злочинів та надати незамінну допомогу у встановленні фактів.

Відповідно до ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Процесуальними підставами застосування

негласних слідчих (розшукових) дій є: неможливість отримання, збирання та фіксування доказів у інший спосіб; злочин є тяжким чи особливо тяжким; проводиться у рамках кримінального провадження; наявність відповідної ухвали слідчого судді апеляційного суду, посада якого прирівнюється до посади голови апеляційного суду або його заступника, із забезпеченням контролю за їх проведенням з боку прокурора [1].

Зібранням доводів у кримінальному провадженні можуть займатися і оперативні підрозділи. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України [1] матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам КПК, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Безпосередньо вплив негласних слідчих (розшукових) заходів на доказову базу в кримінальному провадженні є складним і багатогранним процесом, який можна розглянути з обох сторін.

З одного боку, негласні слідчі (розшукові) заходи можуть допомогти виявити нові свідчення, зібрати додаткові факти та інформацію, що підтверджують або спростовують підозрювання. Це може посилити доказову базу і забезпечити більш об'єктивне уявлення про справу.

З іншого боку, вплив негласних розшукових заходів може породити етичні та юридичні проблеми. Потрібно суворо та чітко дотримуватися норм Кримінального процесуального кодексу України, Законів України, адже НС(Р)Д – це, в першу чергу, порушення або обмеження прав та свобод громадянина України. Неправильність отримання доказів шляхом проведення таких слідчих (розшукових) дій породжує неприпустимість та недійсність доказів, які не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, на них не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [1].

Наприклад, під час розгляду Верховним Судом України кримінальної справи № 752/6325/16-к від 22 жовтня 2019 року було встановлено, що на момент проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) у вигляді контролю за вчиненням злочину 28 січня 2016 року строк дії постанови прокурора для її проведення був вже нечинним, а також у провадженні відсутній відповідний протокол за результатами НСРД. Отже, такі докази вважаються недопустимими, адже НСРД проводились із порушенням вимог КПК України [2].

Питання допустимості доказів, які були отримані під час проведення негласних слідчих дій, залишається невирішеним. Згідно з положеннями статті 246 Кримінального процесуального кодексу України, такі дії можуть бути проведені лише в кримінальних провадженнях, пов'язаних з тяжкими або особливо тяжкими злочинами. Однак, існують випадки, коли провадження спочатку розглядалося як тяжкий злочин, а після проведення негласних слідчих (розшукових) дій перекваліфікувалося на менш тяжкий. Тому виникає питання щодо допустимості отриманих доказів – протоколів негласних слідчих (розшукових) дій, які фіксують обставини кримінального правопорушення середньої тяжкості. Тому правильним рішенням у цій ситуації буде не враховувати результати негласних слідчих дій при прийнятті рішення в кримінальному провадженні. Відповідно до статті 86 КПК України, недопустимий доказ, який був отриманий без дотримання встановлених законом процедур, не може бути використаний при ухваленні процесуальних рішень або судового рішення [3].

Можна дійти висновку, що негласні слідчі (розшукові) заходи відіграють значну роль у кримінальному провадженні, але їх вплив на доказову базу є предметом дискусій і спірів. На даний момент важливо забезпечити баланс між необхідністю проведення негласних слідчих (розшукових) заходів та захистом прав підозрюваного. Законодавство повинно чітко визначати умови та обмеження проведення таких заходів, а

також процедури збору, фіксації та використання отриманих доказів. Дотримання принципу законності та забезпечення контролю над негласними заходами є ключовими аспектами для збереження довіри до кримінальної юстиції.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Київ: Парламентське видавництво, 2012.
2. Постанова ВСУ від 22.10.2019 за справою № 752/6325/16-к. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85269298>
3. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення / Р. І. Благута // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 147–152.

Мевша Аліна Володимирівна,

*курсант ННІ №1 Національної
академії внутрішніх справ*

Марков Михайло Миколайович,

*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Взаємодія між слідчими та оперативними працівниками грає важливу роль у розслідуванні злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Ці дві групи

працівників зазвичай працюють разом, об'єднуючи свої знання, навички та ресурси для успішного завершення розслідування.

Оперативні працівники зазвичай займаються збором інформації на етапі попереднього розслідування. Вони можуть здійснювати контрольні закупівлі або використовувати таємні агенти, щоб отримати докази про злочини, спілкуватися з потенційними свідками або жертвами торгівлі людьми та отримати інші відомості, які можуть бути корисними для розслідування.

Слідчі займаються більш широким спектром розслідувальних дій. Вони аналізують інформацію, отриману оперативниками, проводять допити свідків та підозрюваних, розробляють стратегію розслідування і встановлюють ланцюжок подій, які призвели до торгівлі людьми. Слідчі також відповідають за збирання доказів та підготовку матеріалів для подальшого судового провадження.

Відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 07.08.2017 року № 575 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» було затверджено Інструкцію з організації такої взаємодії [1].

Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ та інших органів можуть здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні виключно *за письмовим дорученням* слідчого чи прокурора (ст. 41 КПК України) [2]. Таким чином, оперативні працівники у кримінальному провадженні є, по суті, помічниками слідчого і/чи прокурора, доручення яких з приводу проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є для них обов'язковими для виконання (ч. 3 ст. 41 КПК України) [2].

Негласні слідчі (розшукові) дії у чинному КПК України мають спеціальне врегулювання. Вперше у кримінальній процесуальній доктрині на рівні закону закріплено вичерпний перелік негласних (слідчих)

розшукових дій, до яких законодавець відніс: аудіо-, відеоконтроль особи; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмку кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Процесуальними документами щодо проведення НСРД є постанови, клопотання, доручення, протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді.

Ефективне розслідування слідчими підрозділами органів внутрішніх справ України кримінальних проваджень щодо злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, неможливе без забезпечення належної взаємодії між слідчими та оперативними працівниками, адже без своєчасного виконання оперативними працівниками письмових доручень слідчих, об'єднання слідчих та оперативних працівників у спільній меті, буде важко встановлення всіх осіб, причетних до торгівлі людьми, та повного відшкодування шкоди потерпілим.

Аналіз практики діяльності оперативних і слідчих підрозділів свідчить, що виявлення й документування фактів торгівлі людьми в Україні пов'язане з низкою серйозних труднощів, наприклад: недостатнє міжвідомче співтовариство на національному та міжнародному рівнях і відсутність пропозицій щодо покращення діяльності із боротьби з цими злочинами [3].

Застосування негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні торгівлі людьми, особливо в її організованих формах, є ефективним інструментом протидії цьому злочину, але водночас покладає

на слідчі органи та слідчих суддів додаткову відповідальність за дотримання прав людини та належної правової процедури при втручанні у приватне життя осіб, які можуть постраждати від таких діянь.

Завдяки оперативно-розшуковій діяльності можливо здійснити пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння осіб та злочинних угруповань, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Діяльність щодо виявлення ознак торгівлі людьми вирізняється прийомами свого здійснення, тобто найбільш раціональною та ефективною сукупністю заснованих на законі дій, спрямованих на виявлення (розпізнавання) фактів торгівлі людьми. Однак, не всі прийоми виявлення дозволяють отримати повні відомості про ознаки цього злочину, що й обумовлює необхідність проведення оперативної розробки відповідної групи торгівців людьми за допомогою оперативного спостереження та особистого розшуку злочинців. Оперативна розробка являє собою комплекс оперативно-розшукових заходів і прийомів, об'єднаних єдиною метою – не лише виявити ознаки злочину, але й встановити в усіх деталях механізм його вчинення, учасників злочинної групи як в Україні, так і за її межами, з'ясувати організаторів, характер стосунків, розподіл винагороди за продаж потерпілого (або потерпілих), шлях легалізації її прибутків тощо [4].

Отже, важливо, щоб слідчий та оперативні працівники здійснювали тісну співпрацю і обмінювалися інформацією на протязі всього розслідування. Це допомагає уникнути дублювання роботи, забезпечити повноту та достовірність зібраних доказів, а також оперативно реагувати на нову інформацію чи можливі загрози. Слідчий і оперативні працівники також повинні мати розуміння своїх ролей і взаємозв'язку у процесі розслідування. Вони повинні дотримуватися процедур та протоколів, щоб забезпечити законність і ефективність розслідування. Завдяки спільній роботі слідчого та оперативних працівників, розслідування злочинів,

пов'язаних з торгівлею людьми, може бути більш успішним і ефективним, що дозволяє прийняти необхідні заходи для припинення цього злочинного явища і притягнення винних осіб до відповідальності.

Література:

1. Наказ МВС України №575 від 07.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>;
2. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>;
3. ОПЕРАТИВНО-РОЗУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДИНИ. *ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК*. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1600/1567>;
4. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА ФАКТАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ. *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України*. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3526/1/Александрова22.pdf>.

Пашковський М.І.

кандидат юридичних наук, доцент

науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального
процесу та судоустрою

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України
Харків, Україна

ПРИЧИНИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЗАЯВ ПРО ВЧИНЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Як відомо, КПК 2012 року виключив зі структури кримінального процесу (кримінального провадження) стадію порушення кримінальної справи, натомість початок кримінального провадження, а саме досудового розслідування обумовив внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), встановивши: “слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов’язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань” (ч. 1 ст. 214 КПК України). З цього правила були виключення. Так, до 1 липня 2020 року до внесення відомостей до ЄРДР у невідкладних випадках міг бути проведений огляд місця події і внесення відомостей мало бути здійснено негайно після завершення огляду. Після вказаної дати, у зв’язку зі спрощенням досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень для з’ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР стало можливим: 1) відбирати пояснення; 2) проводити медичне освідування; 3) отримувати висновок спеціаліста і знято показання

технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [1]. Крім того, у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно.

Як сама ідея відносно «автоматичного» (формального) внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування, так і формулювання «заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення» або «обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» викликали «розгубленість практичних працівників (слідчих, прокурорів)» [2, с. 87] і дискусії серед науковців (статті І. І. Статіва, Д. В. Філін, серія статей Ю.П. Аленіна та ін.).

Верховний Суд України висловив свою позицію в одному з висновків з цього питання, зазначивши, що «положення ст. 214 КПК перебувають у взаємозв'язку з ч. 1 ст. 2 КК, згідно з якою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого ним Кодексом, і саме тому фактичні дані, які вказують на ознаки складу злочину – кримінального правопорушення, мають бути критерієм внесення його до Єдиного реєстру досудових розслідувань» [3]. Тим саме, було надано тлумачення, що заяви, повідомлення мають відповідати певним вимогам щодо їх обґрунтованості.

Верховний Суд розвинув позицію свого попередника, дійшовши у кримінальному провадженні, розпочатому на підставі анонімного листа з загальними твердженнями про вчинення кримінальних правопорушень, до висновку, що «підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення

кримінального правопорушення, короткий виклад яких разом із прізвищем, ім'ям, по-батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вноситься до ЄРДР» [4]. Хоча, намагаючись прояснити зміст ч. 1 ст. 214 КПК України, Верховний Суд додав невизначеності через використання слововжитку «вагомі обставини» [5], цей висновок касаційної інстанції підтвердив виокремлення підстав для внесення відомостей до ЄРДР, а також що процедура, передбачена ч. 1 ст. 214 КПК України, насправді не є абсолютно «автоматичною» та що не будь-які відомості можуть бути внесені до ЄРДР. Цілком погоджуючись з висновком Л.М. Лобойка, що підставами до початку досудового розслідування законодавець є «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» (ч. 1 ст. 214 КПК) [2, с. 89], слід констатувати існування дискреційних повноважень у слідчого, прокурора щодо перевірки обґрунтованості заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення на підставі аналізу змісту такої заяви чи повідомлення [6, с. 83].

Такий стан правового регулювання цілком очікувано призвів до численних зловживань повноваженнями як слідчими, прокурорами (меншою мірою), так і посадовими особами, уповноваженими в правоохоронних органах на прийняття заяв та повідомлень. При цьому величезна кількість ухвал слідчих суддів щодо бездіяльності слідчих, прокурорів через невнесення відомостей в ЄРДР за заявами, повідомленнями про вчинене кримінальне правопорушення та зобов'язання внести відповідні відомості до ЄРДР, вказує і на розбіжності в позиціях слідчих суддів. Так, в одних ухвалях зазначається про достатність відомостей про вчинення правопорушення у відповідних заявах, повідомленнях заявників, а в інших про те, що відомості вносять до ЄРДР автоматично та лише після цього перевіряються, збираються тощо. При цьому деякі слідчі, відмовляючи у внесенні відомостей до ЄРДР за заявою громадян, зазначають про необхідність надання разом із заявою додаткових

доказів, наприклад, за заявою в порядку ст. 214 КПК про вчинення насильницьких дій працівником правоохоронного органу щодо заявника і вчинення злочину за ч. 2 ст. 365 КК України, слідчий ДБР висунув вимогу надання разом з заявою висновку огляду заявника лікарем [7]. Вибірковий аналіз відповідей слідчих, прокурорів, посадових осіб правоохоронних органів, уповноважених на реєстрацію заяв, повідомлень, про відмову у внесенні відомостей до ЄРДР вказує на розбіжність підходів у кожному відомстві щодо стандарту доказування вчинення кримінального правопорушення, зокрема достатності відомостей (достатності підстав) для їх внесення до ЄРДР.

Якщо враховувати, що ч. 1 ст. 214 КПК України висуває вимогу, що заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення має містити відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, то, по-перше, постає питання про достатність відповідних відомостей, а отже, про стандарт доказування, який діє на цьому початковому етапі кримінального провадження.

Погоджуючись з визначенням стандартів доказування (стандарту доказаності) у кримінальному провадженні як закріплених у кримінальному процесуальному законодавстві та правових позиціях вищих судових інстанцій правил, що охоплюють кількісну та якісну складову доказування для забезпечення рівня переконання (переконаності), придатного для ухвалення процесуальних рішень, вважаємо, що вони мають виконуватися не лише стороною обвинувачення (в окремих випадках, — також стороною захисту), і стосуватися не лише рішень, що обмежують права та свободи особи у кримінальному провадженні [8, с. 4], а отже стосуватися і внесення відомостей до ЄРДР для початку досудового розслідування.

Дослідники вважають, що у кримінальному провадженні найнижчий за рівнем стандарт «достатні підстави», а найвищий рівень – «поза розумним сумнівом» [9, с. 15]. Враховуючи, що стандарт «достатні підстави» застосовується при прийнятті рішень про застосування заходів забезпечення

кримінального провадження та в будь-якому разі в уже розпочатому кримінальному провадженні, враховуючи застосоване в ч. 1 ст. 214 КПК України формулювання «обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», вважаємо, що при оцінці відомостей для внесення їх до ЄРДР має використовуватися ще менш вибагливий стандарт, аніж «достатні підстави». По суті, заява про вчинене кримінальне правопорушення має містити відомості, які дозволяють лише ідентифікувати суспільно-небезпечне діяння, передбачене статтею Особливої частини КПК України, а вже достовірність і повнота таких відомостей мають встановлювати чи перевірятися після початку досудового розслідування.

Звісно, що про вказані дискусії та ускладнення правозастосування пересічним громадянам невідомо.

До того ж правоохоронні органи практично не комунікують з громадянами з питань звернення з заявами про вчинене кримінальне правопорушення. В тому числі не використовуються сучасні технології. Наприклад, на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора (<https://www.gp.gov.ua>) в розділі «Громадянам» є пункт «Повідомити», який відсилає на вебсторінки: «Про корупцію та інші зловживання», «Про недоброчесність», «Про порушення, пов'язані з торгівлею людьми», «Оперативну інформацію!». Можливість подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення вказаний вебсайт громадянам не надає, окрім повідомлень про воєнні злочини через спеціалізований ресурс (<https://warcrimes.gov.ua>). Аналогічний стан і з сайтами Національної поліції України (<https://www.npu.gov.ua>), НАБУ (<https://nabu.gov.ua>, хоча пропонує онлайн антикорупційну гру-розслідування), СБУ (<https://ssu.gov.ua>).

Лише на вебсайті ДБР в розділі «Звернись до ДБР» міститься форма «Повідомлення про кримінальне правопорушення» (<https://dbr.gov.ua/pov-crime>), яка пропонує для заповнення такі поля: «Прізвище, ім'я, по батькові», «Дата народження», «Адреса», «Електронна адреса»,

«Контактний телефон», «Адресат» (територіальне управління або центральний апарат), «Обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», «Файли». Однак ця форма не надає громадянам будь-яких пояснень щодо її заповнення, зокрема характеру і повноти відомостей, які мають бути вказані в полі «Обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» або щодо можливих файлів, що повинні бути прикріплені для того, щоб забезпечити внесення відомостей до ЄРДР.

Однак, якщо подивитися на анкету, що пропонується ОГП для заповнення відомостями про воєнні злочини (<https://warcrimes.gov.ua/#anketa>), то бачимо приклад глибшої комунікації з громадянами.

Найбільш детальна та покрокова онлайн-форма для повідомлення про правопорушення (правопорушення в кіберпросторі) з диференціацією запитуваної інформації в залежності від категорії порушення (онлайн-шахрайство, порушення авторських прав, розповсюдження порнографічного контенту, несанкційоване втручання, інше) міститься на вебсайті Кіберполіції Нацполіції України (<https://ticket.cyberpolice.gov.ua/send>).

Уявляється, що в Україні має діяти єдиний вебпортал повідомлень про кримінальні правопорушення з ідентифікацією заявника із застосуванням кваліфікованого електронного підпису. Такий портал має пропонувати форму заяви про вчинене кримінальне правопорушення, адаптивну під особливості кримінального правопорушення, про яке повідомляє заявник, виходячи з інформації, що ним надається. При заповненні відповідних полів форми, вона має надавати заявнику відповідні поради (підказки), спрямовані на введення коректної та повної інформації для забезпечення успішного внесення відомостей до ЄРДР (через постановку простих запитань: Хто? Що? Де? Завдяки кому? Чому? Як? Коли?) або орієнтування заявника щодо іншого аніж кримінальне провадження засіб правового

захисту порушеного права (оскільки ситуація може стосуватися не кримінального правопорушення). Також подання таких заяв має бути передбачене через мобільний застосунок “ДІЯ”. Враховуючи на можливість локалізації генеративного штучного інтелекту, за умови створення датасету для його навчання на основі структурованих даних ЄРДР, можливе подальшого використання ШІ в забезпеченні функціонування вказаного єдиного порталу, наприклад, для перевірки повноти інформації, правильності первинної кримінально-правової кваліфікації (у майбутньому цьому сприятиме структурованість проєкту КК України), формулювання стислого викладу обставин події тощо, категоризувати заяви для потреб кримінальної статистики. З часом, такі автоматизовані системи можуть приймати заяви про вчиненні кримінальні правопорушення з різних джерел, таких як телефонні дзвінки, електронні листи, онлайн-форми та соціальні медіа та інтерпретувати їх деталі за допомогою алгоритмів обробки природної мови, перехресно перевіряти деталі заяв з існуючими базами даних для того, щоб надати слідчому, прокурору цінний контекст; така автоматизована система може автоматично спрямовувати заяву з додатково автоматично дозібраними до відповідного органу досудового розслідування або іншого державного органу (якщо заява не стосується вчинення кримінального правопорушення), повідомляючи про відповідні кроки заявника.

Вважаємо, що такий підхід не лише забезпечить вищу інформативність відповідних заяв, орієнтування заявника щодо можливих правових засобів захисту своїх прав, звільнить від початкової рутини працівників правоохоронних органів, попередить практику віялових звернень, а й забезпечить наскрізний аналіз руху кримінального провадження від подання заяви до виконання судового рішення у справі. До того ж такий підхід не вимагає зміни відповідних положень чинного КПК, а потребує лише технологічних рішень та адаптації підзаконних нормативно-правових актів, зокрема про ЄРДР та про Інформаційно-телекомунікаційну систему

досудового розслідування.

Тези цієї доповіді підготовлено в рамках виконання фундаментальної теми: «Теоретико-правові проблеми цифровізації кримінального провадження в Україні» (№ державної реєстрації: 0121U114401).

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII : станом на 3 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 24.05.2023).

2. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 87–92.

3. Висновок Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства : Висновок Верхов. Суду України від 01.07.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009700-13#Text> (дата звернення: 24.05.2023).

4. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 30.09.2021 р. у справі № 556/450/18 провадження № 51-4229км20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396> (дата звернення: 24.05.2023).

5. Ничипорук М. Процедура ініціювання кримінального провадження: формальність чи довгострокова боротьба. Юрист&Закон. 2022. № 4. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015456 (дата звернення: 24.05.2023).

6. Торбас О. О. Застосування розсуду під час визначення підстав для початку досудового розслідування. Юридичний вісник. 2020. № 3. С. 81–85.

URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.1907> (дата звернення: 23.05.2023).

7. Лист начальника другого СВ ТУ ДБР у м. Миколаєві від 26.03.2021 вих. № Г-912/16-01-02-21. Адвокатський архів автора.

8. Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 14 с.

9. Гловюк І.В., Степаненко А.С. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. Правова позиція. 2018. № 1. С. 13-20.

Прокоф'єва-Янчиленко Д.М.

доктор юридичних наук, заслужений юрист України

Керівник Міжвідомчого науково-дослідного центру з

проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

м.Київ, Україна

До питання кваліфікації дій співробітників приватних військово-охоронних компаній за Кримінальним кодексом України

Наразі приватні військово-охоронні компанії (далі – ПВОК) не мають чітко визначеного міжнародно-правового статусу, і регулювання їх діяльності не охоплюється Міжнародною Конвенцією про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 року [1]. На ПВОК не діють обмеження, встановлені відповідно до міжнародного права до держав, відтак вони можуть розповсюджувати ядерну й хімічну зброю, застосовувати різні види озброєнь, що завдають надмірної шкоди та/або мають невідбиркову дію, можуть використовувати насильницькі методи збору інформації та відкрито займатися шпигунством. Відповідальність за такі дії на підставі норм національного кримінального права можуть понести переважно окремі співробітники ПВОК, натомість власне ПВОК важко притягнути до відповідальності за злочини проти людяності та за воєнні злочини.

Окреслені вище тенденції зберігають свою актуальність і у випадку кваліфікації дій співробітників ПВОК за Кримінальним кодексом (далі – КК) України [2]. Так, останні можуть бути притягнені до відповідальності за вчинення будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого КК України з урахуванням особливостей дії кримінального закону у просторі, у часі та за колом осіб. При цьому, якщо мова йде про вчинення злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX КК України), матиме значення попередньо визначений відповідно до Женевських конвенцій статус співробітника ПВОК з точки зору участі у

воєнних діях (комбатант чи некомбатант). Втім, наприклад, за ст. 438 КК України до відповідальності можуть бути притягнуті як комбатанти, так і некомбатанти, хоча притягнення до відповідальності остінніх радше є винятком із правил, оскільки більшість таких злочинів, як порушення законів та звичаїв війни, вчиняється комбатантами [3].

Слід підкреслити, що у випадку безпосередньої участі ПВОК у воєнних діях, її співробітники не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за ст. 447 КК України «Найманство», якщо вони є громадянами держави, яка є стороною збройного конфлікту, або на законних підставах постійно проживають на території такої держави (це, зокрема, стосується співробітників ПВОК «Вагнер», яка бере участь у війні проти України). Так, для визнання особи найманцем вона має відповідати одночасно всім вимогам, визначеним у ст. 47.2 Додаткового протоколу (далі – ДП) I до Женевських конвенцій, в т.ч. наступній – «d) не є ні громадянином сторони, яка перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, контрольованою стороною, яка перебуває у конфлікті» [4].

У випадках залучення ПВОК до транснаціональної організованої злочинності або тероризму [5] співробітники ПВОК несуть відповідальність за вчинення тих кримінальних правопорушень, у яких вони особисто брали участь або сприяли їх вчиненню, що охоплювалось умислом таких співробітників. Водночас, власне перебування у складі персоналу ПВОК чи участь у здійсненні її статутної діяльності, - незалежно від того, чи пов'язана така діяльність з безпосередньою участю у воєнних діях або внутрішньодержавних збройних конфліктах, - не може слугувати підставою для кваліфікації таких дій за ст. ст. 255, 257, 258, 258³, 258⁴, адже метою створення ПВОК, які у країнах походження є легальними господарюючими суб'єктами, зареєстрованими у встановленому порядку, в жодному випадку не буде проголошено здійснення терористичної або іншої злочинної діяльності. Винятком може слугувати функціонування у складі ПВОК законспірованих підрозділів, що використовують завідомо терористичні

методи діяльності задля досягнення цілей, визначених у диспозиції ст.258 КК України – наприклад, з метою провокації воєнного конфлікту, в якому ПВОК розраховує взяти участь на боці однієї зі сторін або бути залученою до постконфліктного врегулювання міжнародними організаціями, - адже організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [6]. Водночас, застосування зброї в ході воєнних дій, яке відповідає законам та звичаям ведення війни, що поширюються на сторони конфлікту, не утворює жодного зі складів наведених злочинів (не зважаючи на політичну оцінку таких дій на національному рівні [7]). Головною відмінністю таких дій від застосування зброї в ході терористичного акту є безпосередній зв'язок мети та методів (засобів) її досягнення – зброя застосовується з метою ураження живої сили, техніки, воєнних об'єктів супротивника тощо задля досягнення оперативної, тактичної чи стратегічної переваги на полі бою. Натомість терористичний акт за своїм змістом становить вчинення суспільно-небезпечних дій, які заподіюють або можуть заподіяти шкоди широкому або невизначеному колу осіб, або спеціально визначеній жертві, які безпосередньо не пов'язані з цілями (ідеологічними або політичними), що їх переслідують терористи (з урахуванням визначень, наданих міжнародними інституціями, слід виокремити наступні риси терористичних проявів: ідеологічний (політичний) характер терористичного акту; його спрямованість проти населення, що не бере участі у воєнних діях в контексті збройного конфлікту; метою терористичного акту є послаблення уряду або міжнародної організації, зокрема шляхом руйнування їх інфраструктури[8-9]). При цьому обидва ДП до Женевських конвенцій забороняють дії, спрямовані на тероризування цивільного населення («Забороняються акти насильства або погрози насильством, що мають основну мету тероризувати цивільне населення» (ДП I, ст. 51(2) [4] та ДП II, ст. 13 (2) [10]) та інші акти насильства, які не

забезпечують реальної воєнної переваги.

Дискусійною лишається можливість притягнення співробітників ПВОК до кримінальної відповідальності за ст.437 КК України. Так, на доктринальному рівні традиційно вважається, що, не зважаючи на те, що суб'єкт відповідного злочину є загальним, у перших трьох формах (планування агресивної війни чи воєнного конфлікту; підготовка агресивної війни чи воєнного конфлікту; розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту), а також у п'ятій (ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій) цей злочин може вчинюватися, як правило, лише службовою особою Збройних сил чи інших військових формувань України або службовою особою вищого органу державної влади чи центрального органу державної виконавчої влади, яка за своїми повноваженнями фактично може спланувати, підготувати чи розв'язати агресивну війну (воєнний конфлікт), або ініціювати ведення агресивної війни чи віддати наказ про здійснення агресивних воєнних дій [11]. Тож, наприклад, у зв'язку з необхідністю формулювання фундаментальних підходів щодо тлумачення і застосування норми права, передбаченої ст. 437 КК України, суди першої та апеляційної інстанцій передали справу № 415/2182/20 за обвинуваченням громадян України, які брали участь у бойових діях у складі непередбачених законом збройних формувань, на розгляд Великої Палати Верховного Суду. Наразі розгляд відповідного кримінального провадження Великою Палатою Верховного Суду триває [12].

Не менш дискусійним з наукової та практичної точки зору виглядає питання щодо можливості кваліфікації дій власників та співробітників ПВОК за ст.260 КК України у випадках, коли мова йде про ПВОК-«нерезидента». Телеологічний аналіз диспозиції зазначеної статті дозволяє дійти висновку про те, що її метою є запобігання саме створенню й діяльності на території України воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законами України, зважаючи на те, що національне законодавство різних держав може істотно різнитися в аспектах правової

регламентації створення й діяльності воєнізованих/збройних формувань та, зокрема, правового підґрунтя діяльності ПВОК. Відтак, якщо зазвичай не викликає сумнівів обґрунтованість кваліфікації за ст.260 КК України діяльності учасників незаконних збройних формувань, утворених на тимчасово окупованих територіях України (на кшталт «народних міліцій») з метою ведення бойових дій, здійснення розвідувальної та диверсійної діяльності проти підрозділів Збройних сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби та інших правоохоронних органів на території України, щодо утворених та зареєстрованих в інших країнах ПВОК *a priori* не застосовується вимога «бути передбаченими законами України».

Отже, слід констатувати, що наразі в Україні відсутні ефективні правові інструменти, які б дозволяли реалізувати притягнення співробітників ПВОК до кримінальної відповідальності за посягання на національну безпеку України, а також вчинення злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку у випадках, якщо такі дії вчинено в рамках ведення воєнних дій.

Література:

1. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text
2. КК України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Під час кваліфікації дій особи як порушення законів та звичаїв війни важливим є встановлення контекстуального аспекту. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1291154/>
4. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
5. Moller D. Privatization of conflict, security and war. *Danish Institute for International Studies*. 2005. 41 p.
6. Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного

матеріалу і ядерних установок. Тлумачний словник українських термінів. НП 306.7.086-2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0101578-04#Text>

7. Публичное голосование по предложению о принятии резолюции, призывающей Францию и Европейский союз включить частную военную группу «Вагнер» в список террористических организаций. URL: [https://www2.assemblee-nationale.fr/scrutins/detail/\(legislature\)/16/\(num\)/1483](https://www2.assemblee-nationale.fr/scrutins/detail/(legislature)/16/(num)/1483)

8. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

9. Практический словарь гуманитарного права. Терроризм. URL: <https://slovar-gumanitarnogo-prava.org>

10. Додатковий протокол II до Женевських конвенцій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

11. М.Мельник, М.Хавронюк. Науково-практичний коментар КК України. URL: <http://yport.inf.ua/naukovo-praktichniy-komentar-kriminalnogo.html>

12. Ухвала Верховного Суду України у справі № 415/2182/20 від 19.04.2023 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110339410>

Русасв А. В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ, старший детектив Національного антикорупційного
бюро України, м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У більшості країн антикорупційне законодавство встановлює вимогу щодо державних службовців декларувати власні видатки й доходи, а також членів своєї родини. Це один із найдієвіших інструментів протидії корупції, ефективний засіб фінансового контролю. Крім цього, у деяких державах на громадян також покладено обов'язок щодо подання так званих податкових декларацій.

Попри наявний механізм протидії корупційним правопорушенням, ризик їх вчинення залишається вкрай високим. Тому на державу покладено обов'язок ефективного розслідування цих правопорушень і притягнення винних до відповідальності. З огляду на це, постає потреба в аналізі механізму боротьби з корупцією та вивчення процедури розслідування цих правопорушень у різних країнах.

У Сполучених Штатах Америки кожен державний службовець повинен надавати в Управління з питань етики інформацію про власні видатки й доходи, а також про видатки та доходи близьких родичів (дітей, дружини або чоловіка, батьків). Також вони повинні зазначати відомості про джерела походження майна, його склад і вартість; відомості про наявні депозити, отримані чи видані кредити й позики; перелік отриманих подарунків, вартість яких перевищує 50 доларів США; перелік транспортних, розважальних та інших послуг, оплачених не з особистих або бюджетних коштів (із вказівкою на джерела) [1]. Кримінальне законодавство США передбачає відповідальність за навмисне складання та підпис будь-якої звітності, заяви чи іншого документа, підтвердженого

письмовою заявою про те, що він зроблений під загрозою покаранням за неправдиві свідчення, і який, на його думку, не є правдивим і правильним щодо будь-якого істотного питання; приховання від будь-якої посадової особи чи службовця Сполучених Штатів будь-якого майна, що належить до майна платника податків чи іншої особи, яка несе відповідальність за податок; фальсифікацію будь-якої книги, документа чи запису або за будь-яку неправдиву заяву щодо майна чи фінансового становища платника податків чи іншої особи, яка несе відповідальність за податок у вигляді штрафу та/або позбавлення волі [2]. Прикладом такого податкового шахрайства є неподання декларації про доходи та підготовка неправдивої декларації.

Обов'язок щодо контролю зазначених вище норм, виявлення податкового шахрайства й подальшого розслідування покладено на Службу внутрішніх доходів (Internal Revenue Service, IRS). Часових обмежень щодо перевірки декларацій та розслідування IRS не встановлено (одне розслідування кримінального шахрайства може тривати шість років) [3].

Розслідування декларування недостовірної інформації покладено на спеціальних агентів IRS, які в роботі дотримуються суворих процедур, щоб розпочати розслідування та рекомендувати Міністерству юстиції кримінальне переслідування правопорушника. Розслідування ґрунтуються на фактичних доказах того, що вчинено податкове шахрайство або інший фінансовий злочин, наприклад, виправлення недостовірної декларації.

Насамперед спецагент отримує інформацію та аналізує її на наявність вчинення кримінального податкового шахрайства чи іншого фінансового злочину, тобто здійснює «первинне розслідування». Керівник спеціального агента також перевіряє отримані дані та приймає рішення про схвалення чи відхилення проведення кримінального розслідування за цим фактом.

Після відкриття розслідування спецагент встановлює факти й докази, що є необхідними для встановлення ознак злочинного діяння. Для цього він уповноважений проводити опитування свідків третьої сторони,

спостереження, виконувати ордери на обшук, отримувати банківські документи й перевіряти фінансові відомості. Під час кримінального розслідування спеціальний агент тісно співпрацює з головним юрисконсультом Податкового управління США. Цей процес забезпечує належне врахування всіх правових аспектів розслідування та рекомендацій прокуратури.

Після того, як усі докази зібрано та проаналізовано, спеціальний агент та/або його керівник вирішують питання про підтвердження злочинної діяльності. Якщо ж докази будуть недостатніми, розслідування припиняють. Однак у разі достатності доказів для підтримання рекомендацій судового переслідування спеціальний агент готує письмовий звіт з детальним викладом фактичного порушення та рекомендаціями щодо притягнення до відповідальності («доповідь спеціального агента»).

Звіт проходить низку перевірок, після чого його надсилають до податкового відділу Департаменту юстиції чи прокурора США. Якщо Міністерство юстиції або прокурор приймуть рішення щодо кримінального переслідування, прокурори ініціюють питання щодо надання їм допомоги з боку спеціального агента IRS у підготовці до суду. Однак, коли звіт спеціального агента передають для обвинувачення, надалі керування розслідуванням здійснюють прокурори. Кінцевою метою рекомендацій спеціального агента є засудження шляхом винесення рішення про винуватість особи чи визнанням нею провини [4].

У контексті дослідження обраної тематики слід зосередити увагу на міжнародному досвіді розслідування декларування недостовірної інформації в Австрії.

Розслідування фінансових злочинів і фактів ухилення від сплати податків та зборів, що є видами шахрайства, в цій країні покладено на Управління боротьби із шахрайством (The Anti-Fraud Office, AFO), що було створене як загальноавстрійський орган для кримінальних правопорушень. В AFO об'єднано відділи протидії податковому та соціальному шахрайству

Федерального міністерства фінансів, що забезпечує оперативний контроль за цим напрямом діяльності[5].

У структурі Управління боротьби із шахрайством функціонує підрозділ податкового розслідування, головне завдання якого полягає у виявленні та розкритті фінансових кримінальних правопорушень. Ці завдання виконує здебільшого кримінальна поліція шляхом проведення низки розшукових і ревізійних заходів щодо цих правопорушень.

У складі підрозділу функціонують 12 слідчих груп, які безпосередньо проводять кримінальне розслідування від імені прокуратури або спільно із Сектором кримінальних справ відповідно до Фіскального кримінального та Кримінального процесуального кодексів Австрії.

Для отримання доказів вчинення податкового шахрайства слідчі групи вповноважені проводити слідчі дії: обшук, спостереження за телефоном, а також допит обвинувачених або свідків згідно з постановою прокуратури в судовому провадженні. Вони також застосовують примусові заходи, наприклад арешт [6].

Після проведення всіх необхідних слідчих дій та протоколювання розслідування слідчі групи готують доповідь (звіт) до прокуратури відповідно до §100 Кримінального процесуального кодексу, у якій зазначають імена підозрюваних або, якщо вони невідомі, інформацію про осіб і характеристику, а також діяння, у вчиненні якого їх підозрюють; імена інформаторів, жертв і будь-яких інших осіб, які надають інформацію; стислий виклад фактів і запланованих подальших дій; будь-які заяви обвинуваченого чи інших сторін у справі. З кожним звітом до прокуратури також передають матеріали кримінального провадження, необхідні для оцінювання фактичної та правової ситуації, або ж вони мають бути доступними в електронному форматі [7].

Для криміналістичного збереження даних та аналізу електронних даних функціонують дві спеціалізовані ІТ-групи, що входять до підрозділу податкового розслідування [6].

Аналіз досвіду інших країн засвідчує, що розслідування декларування недостовірної інформації потребує сталої інституційної спроможності антикорупційних органів, а це безпосередньо залежить від належного законодавчого забезпечення протидії корупції. Віднесення законодавцем ст. 366-2 КК України до кримінальних проступків призвело до зниження ефективності запобігання цьому негативному явищу; крім цього, органи досудового розслідування втратили певні процесуальні можливості щодо збору доказів і документування цього злочину. Доходимо висновку, що сталість законодавства є основою ефективної роботи антикорупційних органів.

Література:

1. Стеблянко А. В., Резнік О. М. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 44. С. 160–164. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324264004.pdf>.
2. U.S. Code: Table Of Contents. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>.
3. We Help Fix False & Fraudulent Tax Returns. URL: <https://irstaxtrouble.com/tax-returns/fraudulent-tax-returns/>.
4. How Criminal Investigations Are Initiated. URL: <https://www.irs.gov/compliance/criminal-investigation/how-criminal-investigations-are-initiated>.
5. Anti-Fraud Office. URL: <https://www.bmf.gv.at/en/topics/combating-fraud/anti-fraud-units/Anti-Fraud-Office-.html>.
6. Tax Investigation. URL: <https://www.bmf.gv.at/en/topics/combating-fraud/anti-fraud-units/Anti-Fraud-Office-/tax-fraud-investigation.html#:~:text=Tax%20Investigation%20is%20the%20special,malversations%20in%20financial%20criminal%20proceedings>.

7. Gesamte Rechtsvorschrift für Strafprozeßordnung 1975,
Fassung vom 17.07.2014. URL:
https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/aut/1974/austrian-criminal-procedural-code-2014.html/Austria_Criminal_Procedure_Law_GER_2014.pdf.

Савченко Андрій Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
працівник, Державне бюро розслідувань

**ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Відповідно до пункту 3 частини четвертої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України слідчі органів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1].

Важливо наголосити, що переважна більшість військових кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, характеризується такими ознаками, як вчинення діяння «в умовах воєнного стану», «в бойовій обстановці», «під час бою», «в районі бойових дій», що свідчить про їх підвищену суспільну небезпеку. Зокрема, на вчинення діяння «в умовах воєнного стану» безпосередньо зазначено в особливо кваліфікованих складах військових

кримінальних правопорушень, передбачених частиною четвертою статті 402, частиною третьою статті 403, частиною четвертою статті 404, частиною четвертою статті 405, частиною п'ятою статті 407, частиною четвертою статті 408, частиною четвертою статті 409, частиною четвертою статті 410, частиною четвертою статті 411, частиною третьою статті 413, частиною третьою статті 418, частиною третьою статті 419, частиною третьою статті 420, частиною третьою статті 421, частиною четвертою статті 425, частиною четвертою статті 426, частиною п'ятою статті 426¹, частиною третьою статті 428 КК України [2].

При цьому Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», що був затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102–ІХ «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», в нашій державі був введений воєнний стан із 05 год 30 хв 24.02.2022 строком на 30 діб через початок повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України. У подальшому воєнний стан в Україні постійно продовжувався та триває дотепер. Отже, починаючи з 05 год 30 хв 24.02.2022, вчинені на території нашої держави кримінальні правопорушення, передбачені статтями 402, 403, 404, 405, 407, 408, 409, 410, 411, 413, 418, 419, 420, 421, 425, 426, 426¹, 428 КК України, повинні обов'язково отримувати свою кримінально-правову оцінку з огляду на таку особливо кваліфікуючу ознаку, як «в умовах воєнного стану», і це триватиме до припинення (скасування) такого стану.

Поряд із цим необхідно враховувати, що відповідно до Закону України від 26.11.2018 № 2630-VIII «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» з 14 год 00 хв 26.11.2018 до 14 год 00 хв 26.12.2018 передбачені вищезазначеними статтями КК України військові кримінальні правопорушення також повинні обов'язково отримувати свою кримінально-правову оцінку з огляду на таку особливо

кваліфікуючу ознаку, як «в умовах воєнного стану», якщо вони були вчинені у Вінницькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Чернігівській, а також Донецькій, Запорізькій, Херсонській областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії [3, с. 275–277].

Слушними для кваліфікації військових кримінальних правопорушень є зміни до статті 401 «Поняття військового кримінального правопорушення» КК України, які набули чинності 15.04.2023 на підставі положень Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану» від 21.03.2023 № 3000-IX.

Зокрема, у статті 401 КК України:

1) частину другу доповнено абзацом другим такого змісту: «Поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 цього розділу»;

2) частину четверту після слів «цього розділу» доповнено словами «крім поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України». Тобто, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене статтями розділу XIX Особливої частини КК України, крім поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно із статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України.

Ні в якому разі не критикуючи законодавця, лише констатуємо, що у чинному кримінальному законодавстві України з'явилася безпрецедентна новела, коли поліцейські (зокрема, бійці поліцейського спецназу) за певних умов прирівнюються до військовослужбовців, але водночас на них не

поширюються вимоги військових статутів (зокрема, як зазначено в КК України – вимоги Дисциплінарного статуту Збройних Сил України).

Отже, маємо суперечливу ситуацію, яка ускладнюється, з одного боку, наданням переваги винятково поліцейським поліції особливого призначення Національної поліції України, тоді як подібні спеціальні підрозділи, що існують, наприклад, у ДБР та інших правоохоронних органах, до уваги законодавцем чомусь не брались, хоча останні також залучалися та залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також для виконання завдань щодо участі в обороні держави, застосовували

і використовували зброю та бойову техніку в установленому порядку тощо.

З іншого боку, при прийнятті Закону України від 21.03.2023 № 3000-IX не були необхідно мірою враховані, як уявляється, положення Розділу «С. Війна та інші невідкладні обставини – окупація іноземною владою» Резолюції № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Поліцейська декларація» (зауважимо, що цей розділ не поширюється на військову поліцію), які наголошують на тому, що поліцейський повинен продовжувати виконувати свої завдання для захисту громадян та майна під час війни та окупації противника в інтересах цивільного населення. У зв'язку з цим поліцейський не повинен мати статусу «ворогуючої сторони», при цьому положення Третьої Женевської конвенції від 12.08.1949, яка стосується поводження з військовополоненими, до нього не застосовуються (водночас до цивільної поліції застосовуються положення Четвертої Женевської конвенції від 12.08.1949 щодо захисту цивільного населення під час війни) [4].

Очевидно, що прирівняння поліцейських до військовослужбовців (наділення їх функціями військових формувань) під час дії воєнного стану не зовсім узгоджується з міжнародними (європейськими) стандартами та вимогами

національного законодавства, а отже у майбутньому може створити певні колізії як при застосуванні Женевських конвенцій, так і ряду нормативно-правових актів України.

Також, нагадаємо, що в умовах воєнного стану у розділі XIX Особливої частини КК України Законом України від 03.03.2022 № 2110-IX була встановлена відповідальність за образу честі і гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю. При цьому немає сумнівів, що це кримінальне правопорушення є підслідним слідчим ДБР. Водночас за своєю природою зазначене кримінально протиправне діяння скоріше посягає не на встановлений порядок несення військової служби, а на інші суспільні відносини, зокрема авторитет військової служби.

Водночас, як свідчить правозастосовна практика, суб'єктами вчинення образи честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю насамперед виступають будь-які особи, які мають загальні ознаки, визначені частиною першою статті 18 КК України (тобто ознаки, що є характерними для загального суб'єкта, а не спеціального), що за суттю суперечить положенням частини другої статті 401 цього Кодексу, відповідно до якої суб'єктом образи честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю, необхідно визнати винятково самого військовослужбовця чи прирівняних до нього осіб.

Тому, за нашим переконанням, законодавцю варто виключити ст. 435-1 з розділу XIX Особливої частини КК України та перенести це законодавче положення до іншого розділу Особливої частини (зокрема, розділу XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів»).

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Кваліфікація слідчими органів Державного бюро розслідувань окремих кримінальних правопорушень: практ. посіб. / О. Ф. Удовиченко, О. М. Артюх, А. Л. Медведенко, С. Ю. Костін, К. В. Константінов, А. В. Савченко, В. Л. Соколкін; Передмова: О. О. Сухачов ; за наук.-практ. ред. д.ю.н., проф. А. В. Савченка; за заг. ред. д.ю.н., засл. юриста України, Директора Державного бюро розслідувань О. О. Сухачова. Київ: Державне бюро розслідувань, 2023. 394 с.

4. Резолюція № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію».
URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id209571>.

Семенишин М. О.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права та кримінології факультету

підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Одеського державного університету внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ВЧИНЕНИМ СУДДЯМИ І СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ ПРАВОСУДДЯ

Стаття 6 Основного закону держави – Конституції України визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову, тому є усі нормативні підстави вважати, що судова влада – це одна з трьох складових державної влади в цілому [1].

У науці існує декілька підходів до тлумачення поняття судової влади, основними з яких є організаційний, функціональний та організаційно-функціональний. Відповідно до організаційного підходу судову владу визначають як сукупність судових установ, характеристику судової системи, принципів її організації, правового статусу суддів, тощо. Функціональний підхід характеризує саме здійснення правосуддя.

Відповідно, організаційно-функціональний поєднує два попередні підходи і визначає судову владу як систему органів, наділених виключними повноваженнями щодо розгляду юридично значущих справ, що мають юридичні наслідки.

Іноді судову владу ототожнюють з судом, що не є правильним, тому що не можна ставити знак дорівнює між судовою владою та судом як установою державного органу, ще більш неадекватним є прирівняння судовою влади та службових осіб, які працюють в судових установах, адже будь-яка фізична особа, не залежно від її статусу, має свої «людські» якості, при чому як позитивні, так і негативні.

Невиправданим є прирівнення судової влади і правосуддя як одного з видів судової діяльності. Здійснення правосуддя – це не єдиний прояв судової влади, проте правосуддя визначає зміст судової влади. Саме правосуддя покликане захищати та охороняти права людей і організацій, притягувати до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення, тобто здійснювати судову владу в державі.

Статтею 124 Конституції України передбачено, що правосуддя в нашій державі здійснюють виключно суди і що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Це специфічне судове повноваження [1].

Стаття 5. Здійснення правосуддя відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині першій, підпорядковуючись Основному закону констатує, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Частина друга визначає, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються та підкреслює, що особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом [2].

Судову владу фактично представляють судові органи, які наділені різними компетенціями. Головна їх функція – це вирішення юридично значущих проблем, що мають правові наслідки. Суб'єктом, який здійснює судову владу, не може бути будь-який державний орган, а лише суди з їх повноваженнями впливу на поведінку людей, а через це – і на процеси, що відбуваються в суспільстві.

Усе вищезазначене підтверджує винятковість статусу судді, який є основною ланкою правосуддя. Водночас, винятковий статус суддів не становить виключення для вчинення ними неправомірних дій.

Водночас, у частині 10 статті 49. Недоторканність та імунітет судді Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказується, що кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні

кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді [2].

У разі якщо згідно із загальними правилами визначення юрисдикції кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися або рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має ухвалюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або ухвалення рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя), якщо інший суд не визначений процесуальним законом.

У цій же статті частина 11 визначає, що за шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом [2]. Виникає питання, чому за діяльність конкретного судді, який своїм рішенням заподіяв шкоду, відповідальність несе держава? Не так давно вщухла полеміка щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, у якій перемогла прогресивна юридична спільнота, яка не дозволила порушити принципи суб'єктності. А у аспекті суддів видається спірна ситуація щодо діяння і відповідальності.

Як показує практика, кримінальні правопорушення, вчинені суддями і службовими особами органів правосуддя – це перш за все корупційні кримінальні правопорушення та ті, що пов'язані зі зловживанням повноваженнями.

Не так давно статус судді став прямо пов'язаний з високим матеріальним забезпеченням, який вважали панацеєю від зловживань. Дуже слушно з цього приводу визначив свою позицію відомий кримінолог, доктор

юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України Костенко Олександр Миколайович. Він зазначив, що на сьогодні став очевидним факт, про який свідчили кримінологи: надвисока зарплата посадовця не є перешкодою для корупції, як твердили аматори-антикорупціонери. Виявилася інша закономірність: розмір хабара посадовцю має тепер бути пропорційним його надвисокій зарплаті. Бо при такій зарплаті стара планка для розміру хабара вже не може зацікавлювати хабарників [3].

Проблемі протидії корупції в державі загалом і в судовій системі зокрема сьогодні приділяється значна увага [4; 5], так як вона є загрозою для адекватного сприйняття України міжнародною спільнотою. Тому, і нормативна база і суб'єкти запобігання все більше вдосконалюються.

Вважаємо прогресивним і дієвим застосування моніторингу способу життя, який здійснює НАЗК. Але тут також є проблема систематичності та критеріїв вибору об'єктів моніторингу. Вагоме значення у протидії корупційним кримінальним правопорушенням має також діяльність Спеціальної антикорупційної прокуратури (САП) та ДБР [6].

Сьогодні ДБР розроблено і втілюється ціла низка заходів щодо протидії кримінальним правопорушенням, вчинених суддями і службовими особами органів правосуддя. Найефективнішим засобом з них є подальше створення таких умов щоб корупція стала вкрай ризикованою і не вигідною. Необхідно змінити психологію ставлення суспільства до найменших корупційних проявів, адже саме нетерпимість більшості членів громади здатна зломити багатовікові перепони. До тих пір, доки суддям і службовим особам органів правосуддя буде вигідно одержувати неправомірну вигоду чи іншим шляхом зловживати своїм службовим становищем, а ризик притягнення до кримінальної відповідальності буде мінімальним внаслідок недоторканості, ніякі репресивні заходи не сприятимуть настанню позитивного результату. Відповідно, слід не тільки декларувати необхідність належного (нормального) здійснення правосуддя, а й

намагатися постійно вирішувати всі питання щодо такого забезпечення. Тому, першочергово потребує перегляду питання щодо недоторканості та іміджу судді. Таким чином, ризик насамперед корупційних кримінальних правопорушень – це те, що є і надалі має бути основним напрямом протидії злочинності в сфері здійснення правосуддя.

Література:

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: https://minjust.gov.ua/m/str_30953 (дата звернення: 03.05.2023).
3. Костенко О. М. Нові тенденції в корупції... URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02ScCAyJRAfsHUoAojeLNzBPb2QYBZikt7U7x3Fhiu6i537VHGmGcRMEff2wNb2Wvzl&id=100004259206425 (дата звернення: 15.05.2023).
4. Скоромний Я. І. Особливості протидії корупції в судовій системі України. URL: <https://ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ | Zenodo> (дата звернення: 10.05.2023).
5. Про деякі аспекти протидії корупції в Україні. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/564-pro-deyaki-aspekti-protidiji-korupsiiji-v-ukrajini.html> (дата звернення: 07.05.2023).
6. Кримінологічне розуміння Державного бюро розслідування як суб'єкта протидії злочинності в Україні. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/36.pdf> (дата звернення: 05.05.2023).

Соколов О.В.,

кандидат юридичних наук, місто Київ, Україна

**ДО ПИТАННЯ МОЖЛИВОСТІ ОДНОЧАСНОГО ПРОВЕДЕННЯ
СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) передбачає, серед інших способів збирання доказів, два основних види дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Це відповідно слідчі (розшукові) дії (далі – С(Р)Д) (ч. 1 ст. 223 КПК) та негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д) (ч. 1 ст. 246 КПК). Основною відмінністю між ними є спосіб їх проведення – відкрито або приховано від інших суб'єктів, які мають відношення до кримінального провадження. Тобто, у разі здійснення НС(Р)Д, відомості про факт та методи його проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК.

Аналіз існуючої практики судових та правоохоронних органів свідчить про неоднакове застосування норм КПК в частині визначення форми і змісту С(Р)Д та НС(Р)Д під час проведення досудового розслідування.

Так, А.В. Холостенко та Ж.В. Мандриченко звертають увагу на досить актуальне питання, зазначаючи, що у судовій практиці непоодинокі випадки, коли під час судового розгляду зібрані докази визнаються недопустимим. Однією з причин визнання зібраних доказів недопустимим є порушення процесуальної форми проведення слідчих (розшукових) дій. Так, щодо порушення процесуальної форми – зазвичай мають місце випадки, коли фактично проводяться одні слідчі (розшукові) дії, а в протоколі їх проведення зазначаються інші. Тобто, орган досудового розслідування, реалізуючи покладені на нього повноваження, не тільки не виконує задачі кримінального провадження, але і фактично їх дискредитує. Оскільки обвинувальні докази, які були зібрані стосовно особи, у підсумку

визнаються недопустимими, що може впливати і на повноту обвинувальних доказів у суді, і як наслідок на підсумкове рішення суду внаслідок судового розгляду [1, с. 367-370]. Своїм дослідженням судових рішень науковці констатують підміну форми С(Р)Д з боку органів досудового розслідування, а саме: проведення обшуку під виглядом огляду; освідкування під виглядом огляду місця події; особистого обшуку під виглядом огляду місця події; огляду місця події не за місцем події, а також проведення поверхової перевірки особи як превентивного поліцейського заходу, в результаті чого фактично здійснюється обшук особи. У зв'язку з чим, вони доходять висновку, що підміна форми С(Р)Д призводить до обґрунтованого визнання судами таких доказів, що отримані з істотним порушенням кримінального процесуального закону, недопустимими й такими, що не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень [1, с. 367-370].

Інший аспект зазначеної проблематики висвітлюють М.Л. Грибов та І.Ю. Шеліховська, піднімаючи питання підміни змісту одних процесуальних дій іншими. Так, автори визнають парадоксальним (але неодноразово підтвердженим судовою практикою) той факт, що досить часто слідчі, працівники оперативних підрозділів під прикриттям НС(Р)Д (аудіо-, відеоконтролю особи) фактично організують допит підозрюваного [2, с. 450-454].

З цього приводу вже існує досить стала судова практика, в тому числі Верховного Суду. Так, для прикладу, в постанові Касаційного кримінального суду від 07.10.2020 (справа № 239/621/15-к) колегія суддів погоджується з висновком суду, що спілкування в умовах СІЗО підозрюваних із слідчим прокуратури і трьома оперуповноваженими співробітниками на той час міліції, які розслідували злочини, в жодному разі не можна визнати негласною слідчою (розшуковою) дією аудіо-, відеоконтролем особи, оскільки учасники такого спілкування не мали жодних підстав вважати, що спілкування є приватним. Більше того, на це

вказує прохання одного з підозрюваних надати адвоката під час такого «приватного» спілкування, в чому йому було відмовлено [3].

Отже, на нашу думку, слід погодитись з позицією М.Л. Грибова та І.Ю. Шеліховської, що у подібних випадках з метою підвищення своєї результативності та отримання доказів винуватості особи за будь-якої ціни, представники сторони обвинувачення невірно тлумачать норми КПК в частині негласного втручання саме у приватне спілкування, використовують позапроцесуальні форми збору доказів у вигляді «неформальних бесід» з учасниками кримінального провадження, а також грубо порушують право особи на захист, не забезпечуючи участі адвоката під час подібних процесуальних дій. Тим самим, отримують докази, які через порушення процесуальної процедури є недопустимими.

Виключенням із подібних випадків, на наш погляд, може бути лише ситуація, коли співробітник правоохоронного органу відповідно до ст. 272 КПК виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації і проводить аудіо-, відеоконтроль особи. В такому випадку під час спілкування співробітника «під прикриттям» з правопорушниками, останні вважають їх розмови приватними і не підозрюють про факт фіксації їх протиправних намірів або дій. Таким чином, одночасно проводиться два види НС(Р)Д.

Разом з тим, поза увагою науковців залишилось питання можливості і доцільності одночасного проведення С(Р)Д та НС(Р)Д. В даному випадку, ми маємо на увазі випадки, коли в ході досудового розслідування зазначені процесуальні дії повністю або частково здійснюються в один проміжок часу окремо один від одного, однак мають спільну мету.

Наведемо декілька практичних прикладів, які обумовлюють актуальність зазначеного питання і його подальшого наукового дослідження.

Досить часто, під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів в ході слідчих (розшукових) дій створюються умови і

забезпечується проведення негласних (слідчих) розшукових дій. Так, під час обшуку приміщення чи транспортного засобу або допиту особи, співробітниками уповноваженого оперативного підрозділу можуть бути встановлені спеціальні технічні засоби або програмне забезпечення для реалізації таких видів НС(Р)Д, як аудіо-, відеоконтроль особи, місця або зняття інформації з електронних інформаційних систем. Крім того, перед або під час допиту за особою, яка приймає в ньому участь, може розпочатись проведення спостереження за особою або місцем, з метою фіксації дій допитуваного після надання показань слідчому, оскільки гласні процесуальні заходи можуть спонукати свідка або підозрюваного провести зустріч з іншими співучасниками або спробувати сховати чи знищити засоби вчинення злочину, тощо.

На наш погляд, подібні компіляції процесуальних дій відповідають діючому кримінальному процесуальному законодавству і є досить ефективними для фіксації суб'єктивної сторони злочину в діях конкретної особи. При цьому, слід звернути увагу, що пріоритетну роль для досудового розслідування в даному випадку мають саме НС(Р)Д. Разом з тим, у вищенаведених випадках їх проведення прямо залежить від ефективної організації С(Р)Д.

Крім того, важливими аспектами поєднання такої тактики з боку органів досудового розслідування, на наш погляд, є залучення різних суб'єктів з боку сторони обвинувачення, які відповідатимуть за проведення так званих "одночасних" С(Р)Д та НС(Р)Д. А саме, обшук або допит має проводити слідчий, який розслідує кримінальне провадження або входить в групу слідчих по ньому, а здійснення НС(Р)Д реалізовується уповноваженими оперативними підрозділами, які діють на підставі доручення слідчого або прокурора. При цьому, процесуальні дії зазначених суб'єктів мають бути організаційно скоординованими і об'єднані спільним задумом з метою отримання доказів в конкретному кримінальному правопорушенні.

Ми вважаємо, що одночасне проведення С(Р)Д та НС(Р)Д, за умови дотримання передбаченої кримінальної процесуальної процедури для кожного з них, сприяє ефективному досудовому розслідуванню, даючи змогу стороні обвинувачення використовувати повний спектр процесуальних інструментів, передбачених діючим законодавством. Разом з тим, суб'єкти, які уповноважені здійснювати судовий контроль та процесуальне керівництво, мають враховувати ризики навмисної підміни форми і змісту процесуальних заходів з боку представників органів досудового розслідування і не допускати їх.

З урахуванням викладеного, приймаючи до уваги вітчизняні наукові дослідження та правозастосовну практику, можна дійти висновку, що досить актуальним і таким, що сприяє вирішенню завдань кримінального провадження, є подальша наукова розробка процесуальних механізмів одночасного проведення слідчих та негласних (слідчих) розшукових дій.

Література:

1. Холостенко А.В., Мандриченко Ж.В. Причини та наслідки проведення одних слідчих (розшукових) дій під виглядом інших. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 367-370
2. Грібов М.Л., Шеліховська І.Ю. Аудіо-, відеоконтроль особи: підміна змісту негласної слідчої (розшукової) дії. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 450-454
3. Бауман Ю.Т. Огляд судової практики Верховного суду України щодо застосування Глави 21 Кримінального процесуального кодексу України “Негласні слідчі (розшукові) дії” та провокації вчинення злочину. 100 актуальних правових позицій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Огляд%20судової%20практики%20ВС.pdf>.

Стешенко Ольга Олегівна
курсант 304 навчальної групи
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ РФ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ

Вже більше року триває повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави. В умовах агресивної та абсолютно нічим не виправданої війни особливої актуальності набуває питання особливостей організації розслідування військових кримінальних правопорушень.

Держава здійснює низку заходів щодо оптимізації діяльності уповноважених суб'єктів документування та досудового розслідування військових злочинів. Ці заходи стосуються нормативно-правового регулювання, матеріально-технічного забезпечення, наукового та інформаційного забезпечення.

Особливу увагу приділено організаційним аспектам досудового розслідування виокремлених кримінальних правопорушень. Це пов'язано з тим, що військові злочини є новим видом кримінальних правопорушень, з якими на практиці стикаються органи досудового розслідування. Крім того, ці злочини мають складний механізм вчинення, що призводить до значних руйнувань об'єктів цивільної інфраструктури, великої кількості невпізнаних загиблих та знарядь вчинення, яких раніше не зустрічали ні органи досудового розслідування, ні судові експерти. Крім того, виконавці цих злочинів часто змінюють місце проживання, в тому числі ті, хто втік до іншої країни. Нарешті досудове розслідування військових злочинів підслідне слідчим органів безпеки. Розслідування вищезазначених правопорушень до судового розгляду потребує значних ресурсів, зокрема кадрових, що часто передбачає допомогу правоохоронців інших органів,

наприклад Національної поліції, для проведення конкретних процесуальних дій.

Зважаючи на зазначені вище чинники, питання про особливості розслідування військових злочинів залишається актуальною темою для обговорення.

Для висвітлення вищезазначених питань надамо чітке розуміння поняття «організація розслідування», а також визначимо основні підходи до організації розслідування в цілому, та зокрема, військових злочинів.

У галузі криміналістики існує кілька термінів, які використовуються для опису процесу розслідування, наприклад «організація розслідування», «організація досудового розслідування», «організація роботи підрозділів досудового розслідування». Однак ми вважаємо, що ці терміни не є взаємозамінними. Організація розслідування охоплює весь процес і всіх причетних осіб, тоді як організація підрозділів досудового розслідування стосується лише діяльності цих конкретних суб'єктів. Це виключає інших важливих учасників, таких як обізнані особи, широка громадськість, ЗМІ та оперативні підрозділи. Тому в цьому дослідженні ми будемо використовувати термін «організація розслідування» з метою комплексного розуміння організаційних аспектів розслідування військових злочинів.

На думку О. В. Олішевського, розслідування злочинів слід сприймати як допоміжну діяльність, яка впорядковує його складові елементи та створює сприятливі умови [1, с. 5].

Сорочан А.В., спираючись на юридичну літературу, встановив, що організація розслідування стосується кількох речей. До них відносяться прийняття слідчим адміністративно-організаційних рішень у кримінальному провадженні, цілісна та взаємопов'язана система елементів (об'єкт, суб'єкт, засоби, мета), що забезпечують розслідування конкретної категорії кримінальних правопорушень на кожній стадії, розробку та виконання заходів, які гарантують розслідування конкретної категорії кримінальних правопорушень на кожній стадії, та розумний відбір, розподіл

і використання наявних засобів, ресурсів і персоналу для створення оптимальних умов для досягнення цілей судового процесу [2, с. 455-456].

Г.А. Хан, навпаки, визначає організацію розслідування, характеризуючи його сутність і спрямованість, зазначаючи, що це динамічний елемент системи, який орієнтований на функції координації та підпорядкування [3, с. 98].

Вищезазначене означає, що організація розслідування, яке також включає військові злочини, є заходом, який виконується уповноваженим персоналом. Метою цієї діяльності є створення сприятливих умов, які оптимізують кожну стадію досудового розслідування та гарантують виконання цілей кримінального провадження. Ця діяльність характеризується особливостями, які визначають її сутність. До них відносяться цілеспрямований і динамічний характер, що здійснюється виключно уповноваженими суб'єктами, система дій, спрямованих на створення сприятливих обставин для розслідування, і здійснюється протягом усього процесу розслідування. Це стосується кожного етапу та під час здійснення окремих слідчих, негласних слідчих та інших процесуальних чи непроцесуальних дій.

Організація розслідування військових злочинів здійснюється за такими основними напрямками.

1. Правове забезпечення, яке полягає у врахуванні законодавцем при вдосконаленні кримінально-процесуального законодавства труднощів, з якими стикаються або можуть зіткнутися правоохоронці під час досудового розслідування в умовах воєнного стану і які зумовлені об'єктивними чинниками, що унеможливають або перешкоджають ефективному здійсненню кримінального провадження. Також правове забезпечення розслідування військових злочинів полягає у приведенні положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства до міжнародно-правових стандартів, зокрема в частині: регламентації терміну «воєнний злочин» у Кримінальному кодексі України; визначення вимог

щодо збирання доказів військових злочинів з метою подальшої передачі матеріалів на розгляд Міжнародного кримінального суду; визначення порядку відшкодування збитків, завданих військовими злочинами тощо. Крім того, мають бути належним чином врегульовані принципи, суб'єкти та форми взаємодії на національному та міжнародному рівнях під час досудового розслідування зазначених злочинів. Зокрема, особливу увагу слід приділити міжвідомчій взаємодії.

2. Матеріально-технічне забезпечення, яке полягає у збільшенні фінансування підрозділів різних відомств, які безпосередньо займаються: документуванням та досудовим розслідуванням військових злочинів; забезпечення всіх органів досудового розслідування та судово-експертних установ достатньою кількістю технічних засобів, необхідних для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів; створення комфортних умов праці (забезпечення службовим транспортом, пальним, електрогенераторами, зв'язком, робочими кабінетами тощо).

3. Кадрове забезпечення, яке повинно здійснюватися за кількома напрямками: підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації. Водночас у навчальному процесі необхідно використовувати практичну складову, яка полягає у впровадженні передового досвіду документування та досудового розслідування військових злочинів, зокрема на деокупованих територіях України. Також необхідно організувати обмін досвідом як між різними підрозділами правоохоронних та/або судово-експертних органів, так і між самими органами. Важливим також є використання іноземного досвіду виявлення, документування та переслідування військових злочинців під час підготовки відповідних кадрів.

4. Забезпечення взаємодії під час розслідування військових злочинів, яке здійснюється на національному та міжнародному рівнях. Зазначений напрямок організації розслідування військових злочинів, враховуючи специфіку вчинення злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, є одним із визначальних факторів успішного розслідування цього виду

суспільно небезпечних діянь [4, с. 216]. При цьому особлива роль відводиться груповому розслідуванню військових злочинів, тобто у складі слідчих та слідчо-оперативних груп. У зв'язку з великим обсягом слідової картини зазначених кримінальних правопорушень слідчим підрозділам органів безпеки не вистачає кадрових та часових ресурсів для їх своєчасної фіксації, у зв'язку з чим проведення окремих невідкладних слідчих (розшукових) дій доручають слідчим співробітникам інших правоохоронних органів, найчастіше Національної поліції. Крім того, з метою забезпечення безпекової складової під час розслідування військових злочинів велика увага приділяється взаємодії з представниками Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших воєнізованих формувань, Державної служби України з надзвичайних ситуацій тощо.

Наведений перелік напрямків організації розслідування військових злочинів не є вичерпним, проте, через невеликий обсяг представлених досліджень, ми обмежилися лише їх висвітленням.

Тому організація розслідування військових злочинів за основними напрямками (правове, матеріально-технічне, кадрове забезпечення та взаємодія) здійснюється з урахуванням специфіки механізму їх вчинення.

Організація розслідування військових злочинів – це цілеспрямована та динамічна діяльність уповноважених суб'єктів, яка реалізується шляхом проведення системи дій щодо створення сприятливих умов протягом усього процесу розслідування (на кожному його етапі та під час ведення окремих слідчих) (розслідування), негласні слідчі (розшукові), інші процесуальні та непроцесуальні дії).

Література:

1. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 17 с.

2. Сорочан А. В. Організація і планування розслідування шахрайства, що вчиняється на первинному ринку нерухомості. Юридична наука. 2020. № 2 (104). С. 454–461.
3. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2007. 221 с.
4. Благута Р. І., Климчук М. П., Сакал В. М., Цуцкірідзе М. С. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 216 с.

Тарасюк Оксана Анатоліївна,

молодший сержант, факультет правоохоронної діяльності

Національної академії Державної прикордонної служби України імені

Богдана Хмельницького, 1 курс, 313 навчальна група

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Запобігання корупції завжди було та залишається актуальним в умовах формування, розвитку і вдосконалення правової та демократичної державності, оскільки це негативне явище є безпосередньою та іманентною загрозою для її існування та стабілізації [1].

Семантично поняття «корупція» походить від лат. слова *corruptio*, що перекладається як: 1) псувати, пошкоджувати, марнувати; призводити до занепаду; 2) виснажувати; 3) знищувати, розбивати; губити, руйнувати; 4) спокушати, розбещувати, підкуповувати; 5) спотворювати, перекручувати, фальсифікувати; 6) ганьбити, безчестити. Крім того, в латинській мові є слово *corruptio*, яке має таке значення: 1) підкуп, спокушання; 2) псування, занепад; 3) зіпсованість, зрадливість [2, с. 43–44].

Офіційним джерелом визначення корупції в Україні є Закон України «Про запобігання корупції», відповідно до ст. 1 якого корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 згаданого Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3, ст. 1].

Ступінь суб'єктивності й еластичності сприйняття корупції повною мірою проявляється у запропонованому А. Дж. Ханденхаймером поділі корупції на «білу», «сіру» і «чорну» [4, с. 71].

Так, до категорії «білої» корупції належить практика, яку ні громадська думка, ні еліта не вважають незаконною, хоча формально вона є такою. Таке ставлення свідчить про те, що «корупція в такому вигляді вже стала інтегральною частиною національної культури...». Тому те, що вважається корупцією в одній країні (наприклад, в США), в іншій такою не є (наприклад, в Італії чи Франції).

Відмінною рисою «чорної» корупції вважається панівний щодо відповідної практики консенсус, тобто і пересічні громадяни, і еліта одноставно її засуджують і не сприймають.

Специфічна риса «сірої» корупції полягає у відсутності консенсусу стосовно цього явища: одні вважають його корупцією, інші заперечують її існування. Прикладом може служити практика фінансування політичних партій нелегальними методами [4, с. 71].

Доречно наголосити на тому, що більшість фахівців у сфері політики та права, державних діячів чудово усвідомлюють, що феноменологія корупції є плоттю від плоті саме держави. А відомий економіст, лауреат

Нобелівської премії з економіки 1992 року Гері Стенлі Беккер зазначав: «Якщо ми ліквідуємо державу, ми ліквідуємо корупцію» [1].

Відповідно кожна з держав світу розробляє певні антикорупційні заходи, які в комплексі з відповідними ресурсами (організаційною діяльністю уповноважених органів держави, кадровим забезпеченням, антикорупційною спрямованістю суспільства) становлять її антикорупційну політику.

Системний аналіз міжнародного досвіду запобігання корупції як комплексного соціально-економічного і політико-державного явища свідчить про те, що в сучасній світовій практиці сформувалися два основних підходи до розв'язання окресленої проблеми.

Перший підхід передбачає реформування певної сфери держави за допомогою здійснення антикорупційних програм, які мають коротко- або середньостроковий характер.

Другий підхід реалізується через антикорупційну політику, яка розуміється передусім як функція держави, тобто розробка і постійне здійснення різнобічних і послідовних заходів держави і суспільства в рамках прийнятих даною державою основ конституційного ладу з метою усунення (мінімізації) причин і умов, що породжують і живлять корупцію в різних сферах життя [4, с. 94].

Беручи до уваги практику країн світу, Україна також впроваджує свої методи та способи запобігання корупції та активно діє в зазначеному напрямі в межах законодавства й диджиталізації відносин між громадянином і державою.

До інноваційних превентивних методів боротьби з корупцією слід віднести:

1. *Технологія блокчейн (Blockchain)* – це відкрита база даних, яка складається з пов'язаних між собою блоків інформації. Вона міститься не на одному сервері, а розподілена між усіма пристроями. Оскільки інформація

зберігається в усіх учасників, ніхто не може видалити або непомітно змінити її.

2. Цифрові державні послуги або електронний уряд (*Digital public services*). Ця система стосується державних служб, де фізичні або юридичні особи можуть отримати необхідні адміністративні послуги та виконати юридичні трансакції. Наприклад, до таких належить реєстрація приватного підприємства.

3. Портали прозорості, або портали відкритих даних (*Transparency portals*). За останні роки відкритий доступ до інформації став головним інструментом для антикорупційної діяльності. Він відкрив шлях багатьом громадським активістам та наглядовим установам для контролю над урядовими операціями. Прозорість державних установ збільшує рівень довіри громадян до них.

4. Краудсорсингові платформи (*Crowdsourcing platform*). Принципи функціонування цих майданчиків краудсорсингу та краудфандингу досить схожі. Різниця полягає лише в тому, що замість грошей користувачі збирають інформацію. Мова йде про те, що громадяни повідомляють про випадки корупції та публічно діляться своїм досвідом.

5. Інструменти подання звітів (*Whistleblowing tools*). Цей механізм чимось нагадує платформи для краудсорсингу. Але інструменти подання звітів розроблені для великих випадків корупції, які можуть дійти до судової справи та кримінального переслідування. Очевидно, що проти них потрібно використовувати більш серйозні методи [5].

Висновки. Узагальнюючи викладене слід наголосити, що у світі ще не придумали єдиного рецепту для боротьби з корупцією, але завдяки постійному цивілізаційному прогресу антикорупційні стратегії поповнюються ефективними сучасними механізмами. Відтак з розвитком технологій одними з інноваційних превентивних методів боротьби з корупцією стали: диджиталізація державних послуг; створення

краудсорсингових платформ та порталів прозорості; інструментів подання звітів тощо.

Література:

1. Carlos Leite, Jens Weidmann. Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth. *IMF working paper*, 1999.
2. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. / за ред. проф. А. М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. 666 с.\
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
4. Науково-практичний коментар Конвенцій Ради Європи про боротьбу з корупцією: Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року / Передмова: Радіна А. О., Бершеда Є. Р.; Комітет Верховної Ради України з питань антикорупційної політики; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Вид-во «Людмила», 2021. 420 с.
5. ТОП інновацій для боротьби з корупцією. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/top-innovatsij-dlya-borotby-z-koruptsiyeu/> (дата звернення: 12.05.2023).

Харитонов Сергій Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЯК ЗМІНИ В КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ВПЛИВАЮТЬ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Національна безпека України дуже ємне поняття, яке включає в себе захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. [1] Охорона національної безпеки України покладається на всі гілки державної влади, в тому числі й на законодавчу владу. Тому не зовсім зрозуміло чому законодавець (можливо не розуміючи про це сам) вносить зміни в чинний Кримінальний кодекс України, які безпосередньо або опосередковано можуть спричинити шкоду національній безпеці нашої держави. Мова йде про Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану» за № 3000-ІХ від 21.03.2023 року.

Цей закон, крім всього іншого, істотно змінив кримінально-правову норму, яка передбачена ст. 401 КК України «Поняття військового кримінального правопорушення», додавши до суб'єктів складу цього правопорушення (військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів) поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях можуть притягуватися до кримінальної відповідальності за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 КК України.

Поняття «військове кримінальне правопорушення» є родовим поняттям, яке базується на загальному понятті (категорії) «кримінальне правопорушення», що передбачене ст. 11 КК України але з деякими специфічними особливостями. Однією з таких особливостей є спеціальна протиправність (назвемо її військово-кримінальна протиправність). [2, с.70; 3, с. 8; 4, с. 85-88] Сутність військово-кримінальної протиправності означає те, що діяння порушують не лише кримінально-правові заборони (приписи), які утворюють зміст кримінально-правової норми, а одночасно з цим визнаються протиправними й нормами інших галузей права, насамперед військового й адміністративного права, норми яких всебічно регулюють функціонування військових формувань й порядок несення військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, що були створені відповідно до законів. [2, с. 70]

Особливості такої протиправності пов'язані з тим, що військова служба чітко регламентована відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами, які не належать до кримінально-правової галузі. Виходячи з цього всі статті Розділу XIX КК України мають бланкетні диспозиції [5, с. 272-282] і відсилають до нормативно-правових актів, які регулюють або загальний (наприклад, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»), або спеціальний (наприклад, Закон України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України») порядок проходження військової служби. Тому для того, щоб констатувати наявність складу військового кримінального правопорушення в діянні особи слід в першу чергу визначити яку норму та якого нормативно-правового акту, що регулює порядок несення (проходження) військової служби порушив цей суб'єкт й лише на підставі цього можливо констатувати наявність або відсутність об'єктивної сторони складу військового кримінального правопорушення в діянні особи.

Згідно ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію України» Національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої

влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. [6] Виходячи з цього визначення та аналізуючи завдання поліції, права, обов'язки та повноваження поліцейських не важко зробити висновок, що поліція суто цивільний орган виконавчої влади, створений здебільшого для виконання так званих сервісних функцій. Крім того поліцейські мають відмінні від військовослужбовців спеціальні звання. Поліцейські мають право при наявності законних підстав застосовувати вогнепальну зброю (ст. 46 профільного закону). [7] І хоча зміни до ст. 24 та ст. 46-1 Закону України «Про Національну поліцію України» надають поліції особливого призначення додаткові повноваження під час дії воєнного стану та в ході відсічі збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави в тому числі й право використовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України [6] це не означає що поліцейський поліції особливого призначення автоматично змінює свій правовий статус та перетворюється на військовослужбовця.

Ще одним аргументом на користь того, що поліцейський не є військовослужбовцем та не може мати прирівняний до нього правовий статус навіть під час воєнного стану чи в бойовій обстановці є те, що на поліцейських не розповсюджується дія Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», дії військових статутів та положень про проходження військової служби. У поліцейських є свій профільний закон, дисциплінарний статут, положення про проходження служби тощо. Крім того ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію України» наголошує «поліцейські, у тому числі слухачі та курсанти вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та які перебувають на військовому обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, на час служби в поліції знімаються з такого обліку і перебувають у кадрах поліції на спеціальному

обліку. Поліцейським призовного віку на весь період їх служби в поліції надається відстрочка від призову на строкову військову службу». [6]

Не слід забувати, що у військовослужбовців та поліцейських різні службові взаємовідносини та порядок підпорядкованості під час проходження служби. Так поліцейські підпорядковані один одному лише за службовим становищем і закон використовує терміни «керівник» та «підлеглий». Керівник, якому поліцейський підпорядкований за службою, у тому числі тимчасово, є прямим керівником для нього. Найближчий до підлеглого прямий керівник є безпосереднім керівником. Під час виконання службових обов'язків поліцейський підпорядковується лише своєму безпосередньому та прямому керівникові. [8] У військовослужбовців дещо інший порядок підпорядкування та закон використовує інші терміни - «командир (начальник)» та «підлеглий». [9;10] При цьому військовослужбовці підпорядковані не лише за службою, а й за військовим званням. Так, наприклад, полковники, капітани 1 рангу, бригадні генерали, коммодори, генерал-майори, контр-адмірالی, генерал-лейтенанти, віце-адмірالی за своїми військовими званнями є начальниками для військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу та молодшого офіцерського складу. [10]

Все вищезазначене дає можливість зробити висновок, що зміни кримінально-правової норми, яка передбачена ст. 401 КК України не є зваженими й можуть призвести до плутанини не лише в кваліфікації кримінальних правопорушень [11, с. 10-67] з боку правоохоронних органів, а й в відсутності одностайності серед судових рішень, що в подальшому опосередковано вплине на стан боєздатності такої важливої частини державного апарату, як воєнна організація України.

Література:

1. Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України – монографія. – Харків: Право, 2018. - 328 с.
3. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2011. - 184 с.
4. Харитонов С. О. До питання протиправності військових злочинів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Т. 2, вип. 45., С. 85-88
5. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. - 812 с.
6. Закон України «Про Національну поліцію України» № 580-VIII від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
7. Харитонов С.О. Кримінально-правова оцінка застосування вогнепальної зброї працівником міліції.:Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків :ХУВС, 2000. 18 с.
8. Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» № 2337-VIII від 15.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>
9. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» № 551-XIV від 24.03.1999р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>
- 10.Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України». № 548-XIV від 24.03.1999р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
- 11.Основи кваліфікації злочинців: навч. посіб. за заг. ред. М.І. Панова. – Харків: Право, 2019. – 384 с.

Червінський В. В.,

аспірант Наукової лабораторії з проблем протидії злочинності

Навчально-наукового інституту №1

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ФОРМИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Збройна агресія російської федерації проти України цілком виправдано відсунула на задній план протидію багатьом кримінальним правопорушенням, у тому числі і тим, які пов'язані з травмуванням та загибеллю людей. Адже вбивства та каліцтво десятків тисяч українців внаслідок бойових дій має бути належним чином задокументовано та розслідувано, що потребує колосальних зусиль з боку оперативних працівників, слідчих, експертів та прокурорів, а також значного часу.

Такий стан речей став причиною того, що знизилася ефективність діяльності правоохоронних органів з розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами ДТП. При цьому порушуються права потерпілих. Вони не лише позбавлені компенсації за спричинену моральну та матеріальну шкоду, а й отримують додаткову психічну травму через фактичну несправедливість, яка за суто формальними ознаками є цілком законною.

Виправлення такого становища полягає не лише у вдосконаленні роботи органів досудового розслідування та прокуратури, а й в забезпеченні ефективності інституту представництва інтересів потерпілого від ДТП. Саме цей інститут на теперішній час може розглядатися як одна з важливих гарантій забезпечення виконання завдань кримінального провадження у

справах досліджуваної категорії. Запорукою ефективності та розвитку зазначеного вище інституту є розробка його теоретичних засад.

Одною з важливих складових цього інституту вважаємо форми представництва інтересів потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди у кримінальному провадженні.

Науковці виділяють дві форми діяльності адвоката (незалежно від того є він захисником або ж представником) – процесуальну та не процесуальну (позапроцесуальну) [1]. У цілому такий підхід є виправданим. Але вважаємо доцільним розширити перелік форм досліджуваної діяльності відповідно до їх сутності.

Так ч. 3 ст. 93 КПК України передбачає, що потерпілий здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Ці засоби збирання доказів, згідно частини 4 ст.58 КПК України, може використовувати і представник потерпілого [2].

Регламентация зазначених дій положеннями КПК України дозволяє віднести їх до категорії процесуальних.

Одночасно порядок витребування адвокатом певних речей і документів КПК не регламентує, а також не обмежує його у здійсненні інших дій, які не заборонені законом. Стаття 20 Закону України «Адвокатуру та адвокатську діяльність» дещо деталізує можливі дії адвоката зі збирання доказів. Зокрема, до професійних прав адвоката законодавець відносить: звернення з адвокатськими запитами до різних суб'єктів; ознайомлення з необхідними документами та матеріалами (крім тих, що містять інформацію з обмеженим

доступом), що знаходяться у цих суб'єктів; збирання відомостей про факти, що можуть бути використані як докази, опитування осіб за їх згодою [3].

При цьому законодавець не встановлює ні порядок ні форму опитування осіб за їх згодою, не розкриває елементи «збирання відомостей про факти». Тому очевидно, що значна кількість дій адвоката, як представника потерпілого буде мати позапроцесуальний характер.

Так, у кримінальних провадженнях, пов'язаних з ДТП представник потерпілого ще на місці події може здійснювати пошук свідків та отримання від них пояснень (шляхом опитування осіб за їх згодою); встановлення місць розташування камер зовнішнього спостереження (шляхом огляду прилеглої території). За допомогою власних технічних засобів представник може фіксувати обстановку на місці події, пошкодження транспортних засобів та дорожнього обладнання, розташування уламків, поведінку учасників ДТП. Якщо адвокат вступив у справу як представник потерпілого пізніше, то пошук свідків він може здійснювати шляхом розміщення відповідних запитів у місцевих групах в різноманітних соціальних мережах. Таким самим чином можна одержати і відео, зняте випадковими свідками.

У процесі досудового розслідування адвокат, як представник потерпілого може вживати заходів з виявлення та документування незаконного впливу на свого клієнта та свідків.

Усі ці дії адвоката за своєю сутністю є пошуковими. Процесуально вони не регламентуються, як і заходи працівників оперативних підрозділів з пошуку та фіксації фактичних даних, необхідних для доказування у кримінальному провадженні. Цей бік діяльності оперативних підрозділів у підзаконних нормативно-правових актах отримав назву «оперативне супроводження кримінального провадження». На його важливому значенні та законодавчій неврегульованості багатократно акцентували сучасні вітчизняні науковці [4; 5]. Аналогічній формі діяльності адвоката як представника потерпілого сьогодні бракує уваги. Пропонуємо іменувати її як пошукову (детективну) діяльність адвоката.

З нею щільно пов'язана й інша форма діяльності представника потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні. Так, слідчі та оперативні працівники, що залучені до розслідування ДТП, самі мають бути зацікавлені в активному збиранні доказів через опитування осіб, встановлення свідків, виявлення місць розташування камер зовнішнього спостереження тощо. Проте в певних випадках у силу різних причин (низький рівень підготовки, халатне ставлення до виконання обов'язків, відсутність особистої зацікавленості у результатах розслідування) вони цього не роблять. Тому ці дії доводиться здійснювати представнику потерпілого. Проте адвокат може також інформувати представників сторони обвинувачення про бажаний перелік пошукових дій, рекомендувати та наполягати на їх здійсненні, надавати відповідні поради. Таким чином представник потерпілого буде здійснювати не лише консультування слідчого та оперативних працівників, а й певною мірою контролювати їх пошукову діяльність.

Консультації і контроль представника потерпілого за діями слідчого може бути розповсюджено і на інші аспекти роботи останнього на місці ДТП та у подальшому. Зокрема обов'язковим елементом такого контролю є відстеження правильності складання схеми ДТП, визнання свого клієнта потерпілим, внесення відомостей до ЄРДР з відповідною кваліфікацією.

Одночасно обов'язковим об'єктом консультування та контролю з боку представника потерпілого має бути його клієнт, зокрема, в частині повідомлення страхової компанії про подію ДТП, отримання квитанцій про оплату лікування та придбання медичних препаратів, надання детальних показань слідчому.

Отже ще однією формою діяльності представника інтересів потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні вважаємо консультативно-контрольну.

Досліджуючи зазначену діяльність, вважаємо за необхідне виділити і таку її форму як аналітична. Адже інформація одержана під час збирання

адвокатом доказів, у процесі спілкування зі слідчим, вивчення матеріалів провадження та під час участі у проведенні слідчих (розшукових) дій має бути систематизована та детально проаналізована. Саме таким чином можна виявити та усунути суперечності, неточності, невідповідності (а іноді і фальсифікації), що містяться у доказах та їх джерелах, спрогнозувати подальший розвиток подій та спланувати свої дії.

Щодо суто процесуальної діяльності представника потерпілого від ДТП у кримінальному провадженні, то вона представлена сукупністю конкретних дій, що чітко визначені КПК України. Серед іншого, це участь у огляді місця події, слідчому експерименті, інших процесуальних діях, подання письмових зауважень до їх протоколів, подання різноманітних клопотань (про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, про визнання особи потерпілим, про тимчасовий доступ до речей і документів, про проведення слідчих (розшукових) дій та експертиз; про долучення доказів тощо), оскарження дій та бездіяльності слідчого та ін.

Література:

1. *Заборовський В.В.* Правова природа процесуальної та непроцесуальної форми діяльності адвоката щодо надання правової допомоги. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. № 1. С. 362 –366.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
4. *Князєв С., Чернявський С. Грїбов М.,* Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2021. № 20 (2). С. 8–20.

5. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 37–51.

Чехунов М. В.

*аспірант кафедри кримінально-правової політики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

ЩОДО ФОРМ КОРУПЦІЇ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ

Антикорупційне законодавство передбачає, що юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у діяльності юридичної особи [1]. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 рр. підтверджує, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Високий рівень толерування корупції у приватному секторі економіки залишається пріоритетною проблемою у приватному секторі економіки, а низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій [2; 7].

Б.М. Головкін визначає корупцію в приватному секторі як підкуп у комерційних інтересах посадових осіб і працівників суб'єктів господарювання приватного сектору, а так само підкуп державних службовців чи осіб, які надають публічні послуги, або зловживання повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права

та особами, які надають публічні послуги з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб [6, с. 348].

У Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) встановлюється кримінальна відповідальність за такі прояви корупції у приватному секторі як хабарництво (надання хабара – ст. 7; одержання хабара – ст. 8) під час здійснення підприємницької діяльності особами, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості; відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних з корупцією, у тому числі, за надання і одержання хабара у приватному секторі (ст. 13); фінансові злочини, пов'язані з вчиненням, приховуванням чи маскуванню злочинів, пов'язаних з корупцією (ст. 14); надання хабара, зловживання впливом та відмивання доходів, вчинені на користь юридичної особи фізичною особою, яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі і діє від імені та в інтересах юридичної особи (ст. 18) [3].

В Рамковому рішенні Ради Європейського Союзу 2003/568 від 22 липня 2003 року про боротьбу з корупцією у приватному секторі закріплюється поняття активної і пасивної корупції [4]. Відповідно, можемо аналізувати активну і пасивну форми корупційного підкупу працівника підприємства, установи чи організації.

Корупція у приватному секторі економіки належить до типу ділової корупції. Її зміст полягає в порушенні у комерційних інтересах правових основ підприємництва, основоположних засад ринкової економіки, створенні умов для максимізації прибутку, мінімізації збитків, або уникнення юридичної відповідальності за незаконне підприємництво [5, с. 21].

Серед особливостей корупції у приватному секторі треба вказати сферу злочинної діяльності і суспільні відносини, що піддаються негативному впливу, форми корупції і цілі корупційної діяльності (поведінки), суб'єктів корупційних діянь, види корупційних правопорушень.

Корупція у приватному секторі економіки може проявлятися у двох формах: 1) *підкуп* в комерційних інтересах посадових осіб та працівників суб'єктів господарювання приватного сектору, а так само держаних службовців чи осіб, що надають публічні послуги; 2) *зловживання* повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права та особами, які надають публічні послуги з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб [5, с. 22]. Зосередимо свою увагу саме на підкупі працівника підприємства, установи чи організації як найбільш розповсюдженій формі корупції у приватному секторі. Терміни «підкупати», «підкупувати» використовуються як синонімічні у двох значеннях: 1) заохочувати, схилити будь-кого до певних вчинків у своїх інтересах (подарунками, грошима тощо); 2) викликати симпатію, інтерес [8, с. 965].

До форм підкупу працівника підприємства, установи чи організації ми відносимо наступні: пропозиція/обіцянка надати неправомірну вигоду; надання неправомірної вигоди; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди працівником підприємства, установи чи організації; прохання надати неправомірну вигоду; вимагання неправомірної вигоди.

Визначаючи форми підкупу працівника підприємства, установи чи організації слід враховувати наявність комерційного інтересу, активні і пасивні дії, які безпосередньо пов'язані із суб'єктом підкупу, способи вчинення підкупу, його мету, вид і розмір неправомірної вигоди як конкретного засобу досягнення мети та інше.

Література:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 17.05.2023).
4. Рамкове рішення Ради 2003/568/ПДВ від 22 липня 2003 року про боротьбу з корупцією у приватному секторі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_945#Text (дата звернення: 18.05.2023).
5. Запобігання корупції у приватному секторі: монографія / Б. М. Головкін [та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2020. 286 с.
6. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. Часопис Київського університету права. 2020 № 4. С. 347-354.
7. Сметаніна Н. В., Попова Д. І. Значення впровадження комплаєнс-програм для зростання прозорості українського бізнесу. Часопис Київського університету права. 2018. № 3. С. 266–269.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доп. та СД), уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. 1736 с.

Шевчук Віктор Михайлович,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
Заслужений юрист України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОТИДІ СУЧАСНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

В реаліях сьогодення Україна зіштовхнулася із новими викликами та загрозами. Серед таких викликів та глобальних загроз безпрецедентним та шокуючим стала воєнна агресія РФ і повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави 24 лютого 2022 року. Весь цивілізований світ у ХХІ столітті став свідком нового прецеденту повномасштабної, жорстокої та агресивної війни на європейському континенті із грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права. Злочини, що вчиняються військовими РФ, є надзвичайно масштабними і їх фіксація, документування та розслідування передбачає дослідження значного обсягу подій, ретельне збирання великого масиву доказової інформації, проведення судових експертиз, застосування спеціальних знань та засобів сучасної криміналістики.

Крім цього, особливого значення набуває використання у злочинній діяльності цифрових технологій та штучного інтелекту. Очевидно, що у сучасних умовах цифрова реальність сьогодення нині тісно пов'язана із появою нових форм злочинності – кіберзлочинів, інформаційного шахрайства, проведення кібероперацій РФ, вчинення великої кількості кібератак на підприємства та установи. У сучасних умовах цифровізації суспільства злочинці сьогодні досить активно

використовують нові досягнення науки і техніки, маючи на озброєні найсучасніші та найпередовіші технології, що значно ускладнює їх виявлення та розслідування.

Безумовно, що такі загрози і виклики потребують розроблення та пропонування інноваційних підходів протидії сучасній злочинності, модернізації і оновлення системи органів кримінальної юстиції до сучасних умов та глобальних загроз XXI століття. Реалії сьогодення визначають сучасні тенденції розвитку юридичної науки, у тому числі й криміналістики щодо формування перспективних інноваційних напрямків застосування криміналістичних знань [2, с. 100-108]. За таких обставин особливої актуальності набувають проблеми протидії сучасній злочинності, що зумовлює потребу в активізації застосування криміналістичних інновацій, цифрових технологій та активне їх використання у слідчій (детективній), судовій та експертній діяльності.

Сьогодні відбуваються суттєві зміни сучасної злочинності в умовах війни та активізації процесів цифровізації суспільства, тому перед органами кримінальної юстиції, криміналістикою та юридичною наукою загалом постають нові *завдання*, що потребують застосування сучасних досягнень науки та техніки, використання інноваційних підходів.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора серед злочинів, вчинених в період повномасштабного вторгнення РФ, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 24.05.2023 р.) – 89096 злочинів; б) злочинам проти національної безпеки – 17210 злочинів; в) злочини проти дітей – загинули 482 дітей, поранено 983 дітей; 4) магістральна справа щодо агресії РФ – 669 підозрюваних представники військово політичного керівництва РФ (військове командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів та ін.) [7]. Наразі серед офіційної статистики Офісу Генерального прокурора є інформація про 19 486 українських дітей, які

були депортовані окупантами до РФ [1]. Очевидно, що ця цифра не є остаточною.

В реаліях сьогодні простежуються новітні тенденції у кіберзлочинності. Останнім часом набувають поширення кримінальних правопорушень, що вчиняються за допомогою технології дипфейків (deepfake) або дипвойсів (deep voice), які зумовлюють та впливають на появу нових способів та механізмів злочинної діяльності. Це створює підстави для появи нових кримінальних загроз та викликів правоохоронній системі, національній безпеці України, що зумовлює необхідність активізації наукових розробок у цій галузі знань.

Вбачається, що трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану. На сьогодні завдання криміналістики залежно від теоретико-пізнавальних і прикладних проблем можна розподілити на два рівні: 1) завдання, спрямовані на вдосконалення теорії криміналістики; 2) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики, тобто науково-практичні розробки для розвитку теорії криміналістики і для практики правозастосування.

В умовах війни та процесів цифровізації головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз. В таких умовах гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у протидії злочинності у сучасних умовах війни та процесів цифровізації.

За таких обставин постає необхідність криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, що вчиняються військовими РФ, для того щоб задіяти всі доступні національні та міжнародні правові механізми для притягнення до кримінальної відповідальності усіх винних в цій війні, доведення невідворотності покарання усіх воєнних злочинців, а

також відшкодування шкоди, відновлення верховенства права та справедливості. Крім цього, потребують особливої уваги розроблення інноваційних підходів до розслідування злочинів у кіберпросторі, застосування цифрових технологій та можливостей штучного інтелекту у виявленні, фіксації, розслідуванні та профілактиці кримінальних правопорушень, воєнних злочинів, злочинів геноциду, фактів застосування зброї масового знищення, та інших злочинів, що вчиняються російськими окупаційними військами в Україні.

В таких реаліях однією із найважливіших тенденцій сучасної криміналістики є інтеграція знань, створення та пропонування інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності в умовах глобальних загроз та трансформації сучасної злочинності в умовах війни і процесів цифровізації суспільства. У даному випадку можна говорити про формування нових наукових напрямків у криміналістиці (*медичної, ядерної, аерокосмічної, воєнної, цифрової криміналістики*), поява яких зумовлена сучасними тенденціями і завданнями розвитку науки, а головним чином потребами практики у застосуванні криміналістичних інновацій.

Інтеграція та міждисциплінарний характер криміналістичних знань створює передумови та можливості появи інноваційних напрямів таких, як судова антропологія, судова токсикологія, судова генетика (криміналістичний ДНК-аналіз), судова археологія, судова хімія, судова біологія, судова наркологія, судова психіатрія, судова фармація. Мова йде про не лише про криміналістику, але й про судові науки [7, с. 90].

Криміналістичну інноватику слід розглядати як одне з доволі нових наукових напрямків у криміналістиці, що формується. Така наукова концепція має яскраво виражений синтетичний характер, а її створення є результатом дії закону інтеграції та диференціації знань у криміналістиці. Криміналістична інноватика об'єднує не лише власне криміналістичні знання про інновацію, але й положення інших галузей знань [4; 5]. Її слід

розглядати як науковий напрямок, а також як специфічну діяльність уповноважених законом суб'єктів.

Практичне застосування криміналістичних інновацій здійснюється спеціальними суб'єктами, що забезпечує кваліфікованість, ефективність та результативність використання розроблених та впроваджених у практику інноваційних засобів. При цьому суб'єктами криміналістичної інноватики у відповідних видах і формах її застосування виступають слідчий, експерт, прокурор, суддя, співробітники оперативних підрозділів. Напрямами застосування положень криміналістичної інноватики у протидії злочинності виступає загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, криміналістична тактика та криміналістична методика [3, с. 73-77].

Таким чином, реалії сьогодення воєнного часу, перед криміналістикою ставлять нові завдання, змінюються парадигма криміналістичної науки, що впливає на особливості формування та застосування системи криміналістичних знань. Засоби криміналістики (прийоми, методи, технології, рекомендації) мають відповідати сьогоднішнім викликам, успішно протидіяти злочинності в умовах збройної агресії РФ та глобальних загроз суспільству. Тому формування і розвиток криміналістичних знань, застосування криміналістичних інновацій, новітніх технологій є своєрідною відповіддю на виклики сучасності, на появу нових способів та механізмів злочинної діяльності в умовах війни під впливом сучасних тенденцій розвитку науки, техніки та суспільства.

Література:

1. Депортація дітей з України - скільки викрала Росія і що відбувається з малюками — УНІАН <https://www.unian.ua/war/deportaciya-ditey-z-ukrajini-skilki-vikrala-rosiya-i-shcho-vidbuvayetsya-z-malyukami-12199098.html>
2. Думчиков М.О. Процеси діджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. 2020. Вип. 65. С.100-108.

3. Konovalova V.O., Shevchuk V.M. Digital criminalistics as a strategic direction of formation of criminalistic knowledge. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations: collection of scientific papers «SCIENTIA» III International Scientific Conference*, January 20, 2023. Pp. 73-77.

4. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 283-294.

5. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. Criminalistic methodics of crime investigation: Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*, 32, 2022. Pp. 320–341.

6. Шепітько М. В. Концептуальні засади розвитку криміналістики та судових наук. *Архів кримінології та судових наук: наук. журн.* 2020. №1. С.89-97.

7. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>

*Шеліховська І.Ю.,
прокурор Вінницької окружної прокуратури
Вінницької області.
Місто Вінниця. Україна*

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ВИЯВЛЕННЯМ ТА РОЗСЛІДУВАННЯМ НАРКОЗЛОЧИНІВ

В умовах збройної агресії проти України суттєву небезпеку для держави і суспільства становлять внутрішні загрози, в числі яких особливе місце посідає злочинність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів (наркозлочинність). Кримінальні правопорушення у цій сфері спричиняють поширення наркоманії та деградацію частини суспільства, руйнують генофонд нації, сприяють вчиненню наркозалежними особами широкого спектру інших злочинів – від хуліганства та крадіжок до розбоїв та умисних вбивств.

Наркозлочини, здебільшого, вчиняються в умовах неочевидності із застосуванням різноманітних схем та засобів конспірації та за відсутності потерпілих. Це зумовлює їх високу латентність. Тому офіційна статистика неспроможна відбити реальну картину наркозлочинності (звіти правоохоронних органів переважно містять інформацію лише про ті злочини, які були викриті оперативними підрозділами за власною ініціативою). Це надає можливість маніпуляцій з показниками заради виконання вимог, які ставить перед оперативними підрозділами та органами досудового розслідування керівництво відповідних міністерств і відомств. Як наслідок, виникає проблема оцінки ефективності протидії наркозлочинності оперативними підрозділами й органами досудового розслідування та неефективності відомчого контролю.

Вивчення практики засвідчує, що зазначені маніпуляції, у числі іншого, можуть здійснюватися і за рахунок штучного створення показників шляхом застосування провокацій вчинення наркозлочинців (замість реальної протії даному виду кримінальних правопорушень). Крім того, ураховуючи надприбутки, які забезпечує наркобізнес, завжди існують високі ризики залучення до нього правоохоронців з метою забезпечення безпеки, організації та координації злочинних обгородок.

Ураховуючи наведені вище обставини та ризики, можна стверджувати, що важливим та ефективним інструментом забезпечення добросовісності, ефективності та законності виявлення та розслідування наркозлочинців є прокурорський нагляд за органами які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове слідство. Проте сьогодні здійснення такого нагляду пов'язане з низкою юридичних та організаційних проблем.

Як виявлення (суб'єктами ОРД), так і розслідування (слідчим із залученням працівників оперативних підрозділів) наркозлочинів підлягають прокурорському нагляду, що зумовлено положеннями ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 36 КПК України.

Незважаючи на те, що формулювання «прокурорський нагляд за виявленням та розслідуванням наркозлочинів» прямо не узгоджується з функціями прокуратури, окресленими у ст. 131⁻¹ Конституції України, термін прокурорський нагляд (за певними органами та певною діяльністю або ж законністю цієї діяльності) широко застосовується у юридичній науці [1; 2] та практиці.

Так п. 2 ст. 131⁻¹ Конституції України передбачає, що прокуратура здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Чинне законодавство (як і практика його застосування) за суто формальними ознаками не відповідає наведеній конструкції правової норми основного закону. Адже відповідно до цієї норми, предмет прокурорського нагляду обмежений лише окремими діями органів правопорядку. При цьому поняття органів правопорядку у законодавстві не подається. Слідчі та розшукові дії у КПК України не розмежовані та окреслюються єдиним формулюванням «слідчі (розшукові) дії». З скупного аналізу зазначеної норми та чинного законодавства не зрозуміло: які дії крім слідчих та розшукових слід вважати негласними; чи потрапляють до кола прокурорського нагляду оперативно-розшукові заходи та оперативно-розшукова діяльність загалом.

Вважаємо, що у статті 2 Закону України «Про прокуратуру» досліджувана функція вказаного державного органу сформульована більш коректно ніж у основному законі: «нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство». Цим формулюванням охоплено як усю діяльність оперативних підрозділів, так і діяльність правоохоронних органів в межах досудового кримінального провадження.

Аналіз змісту ч. 2 ст. 36 КПК України свідчить, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням фактично співпадає з прокурорським наглядом за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, а саме є формою його втілення. У зазначеній нормі кримінального процесуального закону окреслено не лише форму, а й зміст діяльності прокурора – через визначення вичерпного переліку його повноважень.

Аналіз змісту ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», дозволяє стверджувати, що прокурорський нагляд здійснюється за усім спектром цієї діяльності (починаючи від заведення оперативно-розшукової справи та звершуючи її закриттям), а не лише за певними негласними діями.

Щодо поняття, змісту, предмета, об'єкта, мети, завдань, та співвідношення нагляду з іншими видами діяльності прокурора у науковій літературі точиться чимало дискусій. За їх результатами висунуто численні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Конституції та законів України. Проте законодавець не поспішає втілювати їх у життя, залишаючи певну юридичну невизначеність та колізії між нормами зазначених правових актів.

Відмітимо і те, що законодавець акцентує, що нагляд здійснюється саме за дотриманням законів. У Законі України «Про прокуратуру» – це «дотримання законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство». У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» – це «додержання законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності».

Засновуючись на викладеному, окремі дослідники фактично ототожнюють дотримання законів з предметом прокурорського нагляду. Вважаємо такий підхід не виправданим, оскільки дотримання законів певними суб'єктами та під час певних видів діяльності, це те, заради чого здійснюється прокурорський нагляд, те, чого прагнуть досягти його застосуванням, тобто, мета. За зазначеного підходу, в ситуації коли суб'єкт нагляду узагалі не дотримується законів, – зникає предмет нагляду. Так, якщо певний відділ поліції у порушення Закону України «Про поліцію» не виконує своїх функцій, передбачених цим нормативно-правовим актом, то відсутній предмет нагляду (дотримання законів).

З нашого погляду, предметом прокурорського нагляду, слід вважати те, що вивчається у його процесі (заради недопущення, виявлення та своєчасного усунення порушень законодавства), тобто певний вид діяльності конкретного підрозділу або органу (оперативно-розшукова, досудове слідство, дізнання).

З цих причин ми усебічно поділяємо підходи дослідників, які у назвах та положеннях своїх праць, як на предмет прокурорського нагляду вказують на конкретний вид або напрям правоохоронної діяльності [3].

Виявлення та досудове розслідування наркозлочинів, з урахуванням криміналістичної характеристики останніх [4; 5], мають чимало особливостей притаманних саме цим видам діяльності. Існування таких особливостей свідчить про те, що і нагляд прокурора за виявленням та розслідуванням наркозлочинів має власну специфіку.

Більше того, сьогодні це фактично визнано вченими, які досліджують окремі аспекти такого нагляду та практиками, які організують тренінги з даної проблематики та видають методичні рекомендації.

Таким чином, виявлення та розслідування наркозлочинів є двома послідовно розташованими в часі складовими (етапами) єдиного процесу, що має власні особливості, обумовлені специфікою протиправної діяльності. Цей процес об'єктивно потребує зовнішнього моніторингу (з можливістю втручання та корегування) через високі ризики, що його суб'єкти (оперативні підрозділи та органи досудового розслідування) можуть ігнорувати приписи законодавства. Роль такого моніторингу теоретично і практично відіграє лише прокурорський нагляд. Останній через специфіку наркозлочинів та особливості їх виявлення і розслідування набуває власних характерних рис. Тому прокурорський нагляд за виявленням та розслідуванням наркозлочинів потрібно виокремлювати як специфічний напрям діяльності прокуратури, що підлягає науковому дослідженню з метою розроблення його теоретичних засад, науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо забезпечення його ефективності, а також виявлення проблем, що існують у цій сфері та визначення шляхів їх вирішення.

Література:

1. *Погорецький М., Сухачова І.* Прокурорський нагляд за законністю використання матеріалів ОРД на досудових стадіях кримінального процесу. *Вісник нац. акад. прокуратури України.* 2010. № 4. С. 64–70.
2. *Рогатюк І. В.* Прокурор за чинним КПК: обвинувач чи наглядач? *Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ.* 2020. № 2 (20) С. 103–111.
3. *Князєв С. М.* Особливості прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи підрозділами Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2019. № 42. Том 1. С.130–135.
4. *Головін Д.В.* Криміналістична характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ.* 2021. № 3. С. 103–111;
5. *Корнієнко М. В.* Деякі аспекти криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 11. С. 697–700.

Юрчишин І.Б.

детектив Національного антикорупційного бюро України

м. Київ, Україна

ЗАХОДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИЯВЛЕННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

У рішенні Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України зазначається, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, а протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України [1, с. 5].

Антикорупційна політика держави передбачає низку заходів та засобів (у тому числі, правового, економічного, організаційного змісту), які окремо та в сукупності мають бути ефективними та адекватними у боротьбі чи іншій протидії корупції [2, с. 3].

Конституційний Суд України у вищевказаному рішенні наголошує, що протидія корупції в Україні є завданням виняткового суспільного та державного значення, а криміналізація незаконного збагачення – важливим юридичним засобом реалізації державної політики у цій сфері [1, с. 17].

Система електронного декларування з одного боку та можливість притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування з іншого, є важливими елементами системи протидії корупції в Україні та перебувають між собою у нерозривному зв'язку.

Тому, виявлення в діях осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування ознак такого корупційного кримінального правопорушення як незаконне збагачення, прямо залежить від застосування положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок), які не здійснюються в умовах воєнного стану.

Антикорупційна система включає в себе антикорупційні органи, спеціалізоване законодавство та інструменти, які існують з однією метою – ефективно протидіяти корупції на всіх рівнях. Антикорупційна система в Україні була створена на основі найкращих практик та міжнародного досвіду, а також з урахуванням українських реалій [3].

Прийнято вважати, що антикорупційна система передбачає три рівні:

- запобігання корупції (антикорупційна стратегія, електронне декларування, врегулювання конфлікту інтересів, антикорупційна експертиза, уповноважені особи, контроль за прозорим фінансуванням політичних партій, взаємодія з викривачами тощо);

- розслідування корупції (розслідування корупційних злочинів та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

- притягнення до відповідальності (забезпечення невідворотності відповідальності – кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільної) [4].

Варто вказати, що електронне декларування як важливий елемент у системі запобігання корупції було запроваджене в Україні у 2016 році й стало проривом антикорупційної реформи. Основним завданням електронного декларування є прозорість та підзвітність публічної служби.

Слід зауважити, що після винесення Конституційним Судом України рішення від 26.02.2019 № 1-р/2019, відсутність кримінальної відповідальності за незаконне збагачення нівелювало роль системи

електронного декларування у попередженні та виявленні корупції, а в суб'єктів декларування були відсутні правові перешкоди для декларування незаконно набутого майна, з метою дотримання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, законодавець вжив заходів спрямованих на відновлення кримінальної відповідальності за вказаний злочин. КК України був доповнений статтею 368-5 згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» № 263-IX від 31.10.2019.

Згідно з прийнятим законом, під незаконним збагаченням розуміється набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи [4].

Проте, 3 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (далі – Закон № 2115-IX), яким відтермінувала строк подання фізичними особами документів, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або електронній формі, на строк до трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період обов'язку подати документи [5].

Ураховуючи положення Закону № 2115-IX, Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) підготувало роз'яснення від 07.03.2022 № 4 (далі – Роз'яснення) щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані,

повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок).

У Роз'ясненнях Національне агентство звертає увагу на те, що щорічну декларацію за 2021 рік суб'єкт декларування має подати протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни.

Також переносяться строки подання повідомлень про суттєві зміни в майновому стані та відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезиденті, якщо обов'язок з їх поданням виник під час дії воєнного стану. Їх так само потрібно буде подати протягом 3 місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни.

Якщо у суб'єкта декларування через наслідки війни не буде фізичної можливості подати документи вчасно, то він звільняється від адміністративної та/або кримінальної відповідальності через неподання чи несвоєчасне подання декларації (п.п. 3 п. 1 Закону № 2115-ІХ).

Такий суб'єкт декларування повинен подати документи протягом одного місяця з дня закінчення наслідків, які унеможливили їх подання [6].

Варто також вказати, що Національне агентство надає суб'єктам декларування можливість подавати декларації навіть під час війни.

Під час воєнного стану Національне агентство не продовжує розпочаті повні перевірки декларацій та не ініціює нові перевірки (п. 1 Закону № 2115-ІХ, п. 8 Роз'яснення). Повні перевірки декларацій буде поновлено лише після закінчення воєнного стану.

Водночас, саме за результатами повних перевірок декларацій Національним агентством найчастіше виявляються ознаки незаконного збагачення в осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

Варто вказати, що повна перевірка декларацій Національним агентством надає змогу встановити різницю між набутими активами та законними доходами суб'єкта декларування.

Згодом, висновки про результати повної перевірки декларації, які містять ознаки вчинення корупційного кримінального правопорушення «Незаконне збагачення» (ст. 368-5 КК України) надсилаються до компетентних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України чи Офісу Генерального прокурора та можуть слугувати підставами для початку досудового розслідування.

Тобто, системна робота Національного агентства щодо повних перевірок декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування дозволяє ефективно виявляти ознаки вчинення корупційного кримінального правопорушення «Незаконне збагачення».

Таким чином, відтермінування строків подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок Національним агентством згідно Закону № 2115-IX, фактично унеможлиблює системно та ефективно виявляти ознаки незаконного збагачення в осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

На нашу думку, з метою ефективного функціонування антикорупційної системи в Україні, зокрема на рівні запобігання корупції, доцільно, з урахуванням особливостей умов воєнного стану, якнайшвидше відновити застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок).

Таким чином, системне виявлення ознак незаконного збагачення можливе лише після відновлення застосування окремих положень Закону

України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок).

З метою ефективного функціонування антикорупційної системи в Україні, доцільно якнайшвидше, з урахуванням особливостей умов воєнного стану, відновити систему е-декларування та здійснення заходів фінансового контролю, що передбачені Законом України «Про запобігання корупції».

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p_2019.pdf.

2. Окрема думка судді Конституційного суду Первомайського О.О. у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p_2019_4_0.pdf.

3. Чому без повноцінного е-декларування антикорупційна система не може бути ефективною? URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/deklaruvannya/chomu-bez-povnotsinnogo-e-deklaruvannya-antykoryptsijna-systema-ne-mozhe-but-y-efektyvnoyu/>.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»

№ 263-IX від 31.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text>.

5. Закон України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» № 2115-IX від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

6. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції № 4 від 07.03.2022 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларацій, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок). URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-4-vid-07-03-2022-shhodo-zastosuvannya-okremykh-polozhen-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi-stosovno-zahodiv-finansovogo-kontrolyu-v-umovah-voyennogo-stanu-podannya-deklaratsiyi-p/>.

Баюрка Д.С.,

студент 3 курсу, факультет «Слідчої та детективної діяльності»

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

24 лютого 2022 року у відповідь на повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, Указом Президента було введено «воєнний стан» [1]. Правовий режим воєнного стану визначає порядок функціонування органів державної влади в умовах збройної агресії

та загрози національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності держави. В цих умовах вкрай важливо аби законодавство у сфері кримінальної юстиції надавало всі можливості виконувати покладені на нього завдання і долати нові виклики, адже якість законодавства є одним з ключових факторів подолання безкарності за злочини, що в умовах триваючого збройного конфлікту є дотриманням верховенства права і законності.

Аналізуючи зміни, які відбулися у національному законодавстві у сфері кримінальної юстиції з окресленої події, можна вказати за їх системність та векторну спрямованість. Зокрема, суттєвих змін зазнало кримінальне процесуальне законодавство. Так, 8 березня 2022 року набрав чинності Закон №2111-IX, яким викладено в новій редакції статей 615 і 36 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), чим врегульовано особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану такі як початок досудового розслідування, зупинення строків досудового розслідування та інші (ст. 615), а також, змін зазнали положення щодо підслідності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) (ст. 36) [2].

27 липня 2022 року відбулась нова редакція статей 615, 241, 284, 331 КПК та ст. 42 КПК. Нововведення торкнулися визначення порядку освідування особи (ст. 241), затримання осіб і обрання або продовження строку тримання під вартою (ст. 615) тощо. Ці зміни стосувалися, зокрема:

1) появи нового учасника кримінального провадження – особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю (ч. 2 ст. 42);

2) доповнення до порядку проведення освідування особи в частині можливості проведення огляду одягу особи, в якому вона перебуває (ч. 3 ст. 241);

3) можливості закриття кримінального провадження стосовно особи, якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 5 ч. 1 ст. 284);

4) зменшення строку для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі в умовах воєнного стану до сорока восьми годин (ч. 7 ст. 615);

5) зміни порядку розгляду питання про продовження строку тримання під вартою під час судового розгляду (ч. 4 ст. 331).

б) зміни порядку розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу відносно затриманої особи. За новою редакцією розгляд клопотання про обрання стосовно затриманої особи запобіжного заходу, що здійснюється в умовах воєнного стану та за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають розгляд даного питання слідчим суддею, із здійснюється із застосуванням доступних технічних засобів відеозв'язку з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи. Якщо затриману особу неможливо доставити до слідчого судді, суду протягом 72 годин для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, така особа негайно звільняється (п. 6 ч. 1 ст. 615).

Також слід звернути увагу й на внесення 19 серпня 2022 року змін до КПК щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених. Також з'явилася нова підстава для звільнення засудженого від відбування покарання – прийняття рішення уповноваженим органом про передачу засудженого для обміну як військовополоненого [3].

Змін зазнав і Кримінальний кодекс України (далі – ККУ). Так, зокрема, 7 березня 2022 року було внесено зміни щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану [4], які передбачають максимальне

покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану та диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна. Також заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання за ці злочини (ч. 4 ст. 86). А 15 березня 2022 року було криміналізовано діяння, що підпадають під ознаки колабораційної діяльності [5].

Окрім того, посилено відповідальність за вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану. Зміни торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем) ККУ. Ці кримінальні правопорушення доповнилися кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану

Логічним доповненням до ККУ стало набрання чинності 27 березня 2022 року законом, що передбачає запровадження кримінальної відповідальності за поширення в умовах воєнного стану інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, та поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості. Виключенням є поширення інформації, що вже розміщена у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів [6].

Новелою в національному законодавстві стало запровадження механізму співпраці компетентних органів України з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС). Так, 20 травня і 1 жовтня 2022 року набули чинності закони, яким внесено зміни до статей 183, 208 і 624 КПК України, а також доповнено його новим розділом, у якому визначаються

особливості співробітництва з МКС [7], вдосконалення процедури виконання МКС своїх функцій на території України [8]. Відповідно до змін, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, без визначення розміру застави, може бути також застосовано до особи, стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених чинним КПК України (п. 6 ч. 2 ст. 183), а процесуальні дії на території України на прохання МКС може здійснювати не лише Прокурор МКС, а й уповноважені ним особи, які зазначені у відповідному проханні МКС (ч. 4 ст. 208). Також, проведення процесуальних дій уповноваженими працівниками МКС на території України має здійснюватися лише за погодженням з Генеральним прокурором (ч. 2 ст. 624).

Окрім того, слід звернути увагу на державну політику у сфері реформування органів кримінальної юстиції. Так, Проектом Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку на 2023-2027 роки передбачається шість пріоритетів їх реформування як частини сектору безпеки і оборони: дієвість та ефективність органів правопорядку та прокуратури, протидія злочинності відповідно до стандартів прав людини, основних прав і свобод; послідовна кримінальна політика, пріоритетом якої є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого; оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права; система управління, що орієнтована на результат відповідно до встановлених пріоритетів; комплексна цифрова трансформація; відкритість, прозорість, підзвітність, незалежність та політична нейтральність [9].

Отже, на підставі наведеного можна зробити висновок про те, що зміни, які були внесені до законодавства у сфері кримінальної юстиції мають системний характер та обумовлені необхідністю забезпечення виконання

завдань органами кримінальної юстиції щодо боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 14 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 04.05.2023).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про попереднє ув'язнення" щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> (дата звернення: 16.02.2023).

3. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених, Закон України № 2472-IX (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану, Закон України № 2113-IX (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, Закон України № 2108-IX (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або

розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану, Закон України № 2160-IX (2022) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>

7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, Закон України № 2236-IX (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>

8. Про внесення змін до статті 624 Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення співробітництва з Міжнародним кримінальним судом при проведенні процесуальних дій на території України, Закон України № 2598-IX (2022) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-20#Text>

9. Реформа органів правопорядку – Реанімаційний Пакет Реформ. *Реанімаційний Пакет Реформ*. URL: <https://rpr.org.ua/groups-rpr/06reforma-orhaniv-pravoporyadku/> (дата звернення: 20.05.2023)

Лиходід Я.А.

студентка II курсу

Відокремленого структурного підрозділу

«Полтавський фаховий коледж Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ З ВИОКРЕМЛЕННЯМ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ

У кожній країні, зокрема і в Україні, до судової системи висуваються високі вимоги, оскільки від цього певною мірою залежить функціонування

інших державних органів та становище громадян. Відповідно до статті 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя, вступаючи на посаду, присягає здійснювати свої повноваження відповідно до принципу верховенства права, не вчиняти інших будь-яких дій щодо ославлення свого авторитету, та авторитету судової гілки влади. Однак, в нечисельних випадках присяги не дотримуються, суддя перестає бути гарантом реалізації справедливого судочинства, що тягне за собою настання кримінальної відповідальності (ст. 375 КК України) [8, с. 223]. Метою нашого дослідження є розкриття певних особливостей процедури притягнення суддів до відповідальності, дослідження проблемних аспектів, що виникають на практиці. Оскільки, протидія кримінальним правопорушенням, що здійснюються суддями в сфері судочинства, є актуальним та важливим дорученням кожної держави.

Як вже було зазначено, що до виконання службових повноважень суддями входить як засіб кримінальна відповідальність, яка гарантує незалежність та недоторканність суддів. Якщо проаналізувати статистичні дані чи обставини практики, то можна простежити, що злочин передбачений статтею 375 КК України, прогресує у кількості реєстраційних даних в нашій державі[1, с. 15]. Динаміка зареєстрованих злочинів свідчить про те, що правоохоронні органи посилюють боротьбу за цим правопорушенням, який становить велику небезпеку для держави і суспільства, в тому числі у сферах правоохоронної діяльності та правосуддя. Існує також низка інших проблем, які, безперечно, впливають на ефективність досудового розслідування та судового розгляду цих злочинів.

Слід відкрити певні особливості процедури притягнення суддів до кримінальної відповідальності, проаналізувавши кримінальний процесуальний імунітет судді. Затримання судді чи утримання його під вартою реалізовується лише за згодою Вищої ради правосуддя, проте є виняток – затримання судді відразу після скоєння тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Це обумовлюється необхідністю попередження наслідків

злочину, або ж гарантування доказів цього злочину. Після цього суддя повинен бути відразу звільнений, якщо він досягнув своєї мети [4]. Підкреслені вище зміни до Кримінального процесуального кодексу України були ухвалені тому, що виникла потреба у відповідності статей цього закону із статтями Закону України «Про судоустрій і статус суддів, в якому ст. 49 чітко підкреслює основні ознаки недоторканності суддів [5].

На практиці з'являються такі питання: чи можна притягнути суддів до кримінальної відповідальності, якщо вони винесли занадто м'яке рішення, керуючись власною думкою, оскільки це вступало б в протиріччя реалізації основних принципів правосуддя, як гуманність і справедливість. З нашої точки зору, даний випадок містить всі підстави для того, щоб притягнути суддю до кримінальної відповідальності [8, с. 227]. Ця ситуація має свої відгуки і на практиці: «Колишній депутат Таран застрелив з автомата 25-річного чоловіка, але суд засудив обвинуваченого до умовного покарання у вигляді двох років позбавлення волі. Іншими словами, рішення судді не вплинуло на суть справи, і народний депутат був визнаний винним. Однак факт залишається фактом: 14 років позбавлення волі за погрози народному депутату загадковим чином було замінено на два роки умовно, і, як обґрунтовано зазначено в публікації, суддя, який здійснив таке "правосуддя", має бути належним чином покараний» [8, с.228]. Отже, потрібно притягувати суддів до кримінальної відповідальності, якщо вони винесли занадто м'яке рішення, керуючись власною думкою, оскільки правосуддя має реалізовуватись по принципах законності, обов'язковості та справедливості.

Дослідивши матеріали судової практики, в якій постає питання чи можна притягувати суддю до кримінальної відповідальності після трьох років як суддя ухвалила рішення, Вища рада правосуддя та правоохоронці розглядають подане як засіб тиску на неї. В свою чергу, це містить ризик у дотриманні принципу незалежності судді, зокрема заборона втручання до повноважень судді [9].

Проаналізувавши статтю 309 КПК України в характері особливостей надання згоди на утримання під вартою особи, яка немає імунітету, варто відзначити, що державні діячі мають можливість оскаржити в апеляційному ладу лише рішення обрання запобіжного заходу у вигляді удержання під вартою. Перед нами постають наступні запитання: яка саме процедура оскарження, які передбачені строки і до кого звертатись з метою оскарження?, прийнятого Вищою радою правосуддя рішення про надання згоди на затримання чи арешт судді, взявши до відома, що за положеннями КПК України, оскарженню підлягають лише ухвали про застосування профілактичного заходу у вигляді утримування під вартою. Як зазначено в ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Вища рада правосуддя є колегіальним і незалежним конституційним органом державної влади і судового управління, що забезпечує незалежність судової влади [4]. Беручи вище сказане до уваги, постає питання, на яке неможливо дати відповідь. Чому рішення про надання згоди затримки судді цього колегіального та незалежного органу правосуддя може бути оскаржене в апеляційному порядку? Не беручи до уваги те, що таке рішення має бути безповоротним та не має підлягати подальшому оскарженню. Підсумовуючи вище зазначене можна дати наступний висновок: деякі згадані норми ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» входять в суперечність з нормами КПК України, оскільки за другим законом взагалі не передбачена можливість оскаржити рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на арешт судді [6, с. 179-180].

Отже, дослідивши проблеми притягнення до кримінальної відповідальності суддів в Україні, зазначимо, що Закон України «Про Вищу раду правосуддя» в певній мірі врегульовує питання притягнення суддів до кримінальної відповідальності, але не вистачає більш чітких положень, оскільки окремі з них підлягають додаткового доопрацювання. Проголошені вище критерії допоможуть у вирішенні певних колізій у притягненні суддів до кримінальної відповідальності [8, с. 232]. Завдяки

ним буде не лише забезпечений принагідний захист всіх законних інтересів сторін судового засідання, а й незалежність суддів при притягненні їх до кримінальної відповідальності, яка повинна базуватись на принципах верховенства права, а також правової визначеності, що в свою чергу тягне за собою необхідність прозорості та ясності закону.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями)[2]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Про Вищу раду правосуддя. Закон України, ухвалений Верховною Радою України від 21.12.2016 року (із змінами та доповненнями: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19/ed20161221#Text> [4].
3. Про судоустрій і статус суддів. Закон України, ухвалений 2 червня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [5].
4. Кримінальний Кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001 року, № 2341-III (із змінами та доповненнями). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341>
5. Федченко В.М, Лучко О.А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: кримінальний процесуальний аспект. [6, с.179-180]. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/46.pdf .
6. Погорецький М.А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. 2014 рік, [8] с. 223, с. 227-228. URL: http://vkslaw.univ.kiev.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf .
7. Вища рада правосуддя. ВРП відреагувала на втручання у діяльність судді Кіровоградського окружного адміністративного суду/від 02 квітня 2021 року [9]. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1098534/>
8. Кореняк В.К. Стаття 375 Кримінального кодексу України. Реалії та перспективи застосування. 2017, [1, 5 с.]. URL: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/NJ_Report_CC375_Koren_iak_UKR.pdf

*Яковенко Ярослав Миколайович,
Студент НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Факультету юстиції

04-19-06 групи

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Таке явище, як корупція, існує у будь-якому суспільстві. Спільним для всіх держав є те, що корупція засуджується в будь-якій культурі, а більшість країн прийняли антикорупційне законодавство. Проблема корупції в Україні також залишається однією з найбільш серйозних проблем, що перешкоджає розвитку нашої країни.

Міжнародна спільнота, прагнучи виробити ефективні заходи щодо запобігання та викорінення корупції, прийняла низку міжнародних договорів, а також рекомендацій, які не мають обов'язкового характеру, але використовуються державами як ефективні механізми моніторингу корупції. Це такі міжнародні договори, як: Міжамериканська конвенція щодо протидії корупції, прийнята Організацією американських держав у 1996 р., набула чинності у 1997 р.; Конвенція про боротьбу з корупцією, що стосується посадових осіб Європейських спільнот або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу, прийнята Радою Європейського Союзу в 1997 р.; Конвенція боротьби з підкупом іноземних посадових осіб під час здійснення міжнародних комерційних угод Організації економічного співробітництва та розвитку 1997 р., набула чинності 1999 р.; Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р., набула чинності 2002 р.; Конвенція Ради Європи про цивільно-правову відповідальність за корупцію 1999 р., набула чинності 2003 р.; Конвенція

Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 р., набула чинності 2005 р. [1]

Серед вищеназваних міжнародних договорів боротьби з корупцією слід виділити Конвенцію ООН проти корупції 2003 р., універсальний міжнародний договір, що об'єднує 172 держави. День відкриття Конвенції для підписання – 9 грудня – починаючи з 2004 р. відзначається як Міжнародний день боротьби з корупцією. Ця Конвенція визначає криміналізацію корупційних діянь, передбачає заходи щодо запобігання корупції у державному та приватному секторі, щодо налагодження міжнародного співробітництва у цій сфері та повернення активів, а також технічну допомогу, обмін інформацією, механізм здійснення Конвенції та контролю за її виконанням. [2]

Імплементация норм міжнародного права у сфері боротьби з корупцією є важливою складовою формування глобального антикорупційного порядку та необхідною умовою ефективної боротьби з корупцією на національному рівні. Аналіз показує, що законодавству практично всіх держав притаманні фрагментація імплементованих положень міжнародних актів, їх вибіркового характеру, що значно знижує успішність правореалізації.

В Україні впровадження цих стандартів також зіткнулося зі значними проблемами. На перший план виходить відсутність відповідальності за невиконання зобов'язань. Хоча Україна зобов'язалася виконувати стандарти, уряди не завжди можуть виконати свої зобов'язання вчасно та належним чином. Крім того, часто зустрічаються випадки, коли норми, передбачені міжнародними стандартами, не знаходять відображення в національному законодавстві або не забезпечуються належним чином. [3]

Ще однією проблемою є недостатнє залучення громадськості до процесу впровадження стандартів протидії корупції. Громадськість та цивільне суспільство є ключовими учасниками у здійсненні нагляду та контролю за виконанням зобов'язань, встановлених міжнародними

стандартами, але вони недостатньо залучені до процесу прийняття рішень та впровадження реформ.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що останніми роками багато зроблено для посилення антикорупційного законодавства в Україні та його відповідності міжнародним стандартам боротьби з корупцією. В даний час в політичній обстановці, що складається, знання та вивчення міжнародних стандартів по боротьбі з корупцією стає все більш актуальним як для простих громадян, так і для правозастосовників.

Література:

- 1) Головкін Б.М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 15(2). С. 93-96. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15\(2\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15(2)_27).
- 2) Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції : лист Міністерства юстиції України від 22 черв. 2011 р. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11>.
- 3) Головкін Б.М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 218-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_139_23.
- 4) Реформи у сфері боротьби з корупцією у країнах Східної Європи та Центральної Азії: досягнення та проблеми 2019-2021 рр. Режим доступу: <https://www.oecd.org>.
- 5) Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2014_28_7.
- 6) Таволжанський О. В. Кримінологічні аспекти кіберзлочинності у сучасних умовах. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 80–86.

- 7) Головкін Б.М. Злочинність на вулицях та в інших громадських місцях. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків.: Право, 2013. Вип. 26. С. 87-98.
- 8) Tsypko, Victoria, Kateryna I. Aliksieieva, Iryna A. Venger, Oleksii V. Tavolzhanskyi, Nataliya I. Galunets, & Alona V. Klyuchnik. « Information Policy of the Enterprise as the Basis for the Reproduction of Human Potential in the Structure of Public Social Interaction.» *Journal of Advanced Research in Law and Economics* [Online], 10.6 (2019): 1664-1672. Web. 6 Nov. 2020
- 9) Головкін Б.М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 52–75. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/view/15283>
- 10) Таволжанський О.В. Особливості забезпечення кібербезпеки у сучасному світі: огляд суб'єктів запобігання кіберзлочинності. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2018. № 6 (18). С. 154-163.

Данилів Петро,

студент 2 групи 3 курсу факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Усі, мабуть, чули про резонансну ДТП, яка сталася у Харкові 18 жовтня 2017 року, внаслідок якої п'ятеро потерпілих загинули на місці аварії, ще шестеро потрапили до лікарні, у якій одна потерпіла особа через значні поранення померла. Усі ці наслідки стались через порушення правил дорожнього руху, чого б можна було уникнути сумлінною та відповідальною поведінкою водія. Інший випадок у Харкові стався 26 жовтня 2021 року, внаслідок чого 16-річна особа на червоне світло на великій швидкості проїхала перехрестя та спричинила смертельну аварію. І це лише найбільш відомі дорожньо-транспортні пригоди, які стались за останні п'ять років лише в одному місті, а скільки таких аварій з менш жахливими наслідками трапляється у наших містах, районах, областях?

Для відповіді на це запитання неодмінно слід звернутися до статистичних даних. Аналізуючи дані останніх років, потрібно зазначити наступне: у 2020 році на дорогах України трапились 168 тисяч ДТП, із них – 26 тисяч із постраждалими особами. Внаслідок правопорушень загинули 3541 особа, серед них: 168 дітей, 1198 пішоходів, 235 велосипедистів. Отримали травми різного ступеня тяжкості майже 32 тисячі громадян. Якщо замислитись, то скільки ж людей втратили можливість працювати, радіти кожній миті життя, приносити користь суспільству, а хтось втратив найголовніше – життя. В Україні з 1990-х років і так велика проблема – демографічна криза, яка внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ взагалі набула жахливих показників, і крім цього на дорогах внаслідок безвідповідальної поведінки водіїв гинуть тисячі людей. Вже традиційною причиною ДТП стали перевищення швидкості,

порушення правил переїзду окремих ділянок доріг, зокрема перехресть та пішохідних переходів. Підбиваючи підсумки із показниками 2020 року, слід зазначити, що у порівнянні з 2019 роком кількість аварій зросла на 8 тисяч, кількість жертв на сотню. Для порівняння, у 2015 році сталося 140 тисяч ДТП [1].

Стосовно даних за 2021 рік, то за 10 місяців цього року сталися 154 з половиною тисяч аварій, що на 14% перевищує такий показник у 2020 році. Натомість випадки аварій із постраждалими зменшилися на 6%, а із загиблими — на 9%. Новинкою на українських дорогах стало встановлення камер автофіксації порушень правил дорожнього руху, але позитивного впливу на статистичні дані це не мало. Так, у Києві та Київській області кількість ДТП зросла на 19% , 51556 — проти 43 303 випадків за аналогічний період минулого року. Натомість у регіоні значно зменшилась кількість ДТП із загиблими — на 16% [2].

За 2022 рік у зв'язку з усім відомими подіями точних даних наразі немає, але за 5 місяців 2022 року трапились 5407 аварій із загиблими або травмованими особами, що на третину менше минулорічного показника, який складав 8152 ДТП. Серед загиблих у цей проміжок часу 908 осіб, а у 2021 році – 1001 особа. Серед причин працівники поліції називають традиційні перевищення швидкості руху, що складає 45% всіх аварій, ще 20% ДТП стаються внаслідок порушення правил маневрування на дорогах, інші ДТП спричинені наявністю штучних перешкод, відсутністю дорожніх знаків, освітлення, недотримання дистанції тощо. Але у показниках перших п'яти місяців слід звернути на різке зростання кількості загиблих: у 2021 році на 33% ДТП більше, а загиблих більше лише на 10% у порівнянні з 2022 роком [3]. Така тенденція становить значну загрозу для усіх учасників дорожнього руху. До цього також слід додати, що не всі випадки аварій на дорогах могли бути зафіксовані працівниками правоохоронних органів, які брали участь в обороні нашої території від загарбників, також було

тимчасово втрачено контроль над значними територіями декількох областей.

Також, як зазначає О. Холопик, є вагомі причини ставити під сумнів істинність даних, які оголошує періодично Національна поліція України. Наразі законодавчо не врегульовано порядок обліку ДТП, раніше такий документ існував, але у 2016 році втратив чинність. Крім цього, не встановлено тісного зв'язку між правоохоронними органами та закладами охорони здоров'я, які надають медичну допомогу постраждалим. Людина, яка після ДТП потрапила до лікарні і померла протягом 30 днів, не потрапляє до статистики. Дані МВС і МОЗ відрізняються на 50%. Дані Нацполіції щодо кількості ДТП відрізняються від даних обласних управлінь поліції. Аналогічні думки висловлювали інші громадські активісти [4].

У контексті досліджуваної теми слід порівняти наявні статистичні дані із показниками інших країн. Дослідницька організація Worldlifeexpectancy на основі даних Світової організації охорони здоров'я склала рейтинг країн за смертністю у ДТП. Для цього вони вираховували кількість смертей в аваріях на 100 тисяч населення. Згідно з останніми даними, показник України становить 9,11 смертей на 100 тисяч населення. При цьому дослідники віднесли Україну до країн з "низькою" кількістю смертей у ДТП. У рейтингу Україна посідає 131 місце. На першому місці перебуває Зімбабве з 75 смертями на 100 тисяч населення, а найкращі позиції - 182 та 183 місце - ділять Швеція та Мікронезія, у яких показник смертності трохи перевищує 2 людини на 100 тисяч [5].

Але статистичні дані в будь-якому разі не можуть відобразити справжній стан і лише практика доведе правильність чи хибність дій відповідних органів влади, до компетенції яких належить безпека дорожнього руху. За останні роки відбулось чимало змін: було зменшено швидкість у населених пунктах з 60 до 50 км/год. Було підвищено штрафні санкції за порушення у сфері безпеки дорожнього руху, запроваджено систему фото- та відеофіксації правопорушень. Але чого вартує лише стан

наших доріг! Останнім часом було дійсно відремонтовано чимало важливих ділянок доріг, але не всі. З власного досвіду можу стверджувати, що відсутність якісного покриття, розмітки, дорожніх знаків не є поодинокими випадками, і зустрічаються у більшості невеликих міст, сіл та селищ. Особливо це відіграє роль на ділянках доріг, які розташовані за межами населених пунктів. Часто можна не помітити дорожній знак, який не видно через кущі чи дерева, які його прикрили своїм листям, чи небезпечні повороти, які заросли деревами та звужують зону видимості дороги.

Тому для підвищення безпеки дорожнього руху важливо забезпечити якісний рівень автодорожньої інфраструктури, підвищити контроль за балансоутримувачами цих доріг, якими в більшості випадків є державні органи.

Також важливо підвищити рівень підготовки водіїв, який, як показує життя, не завжди відповідає реаліям. Зазвичай, навчання у автошколі носить формальний характер, теоретичні та практичні заняття обмежені у часі небажанням учнів сплатити зайві кошти та витратити час, низьким рівнем контролю з боку уповноважених осіб. У контексті цього питання не слід забути про корупцію, боротьба з якою, може скластись враження, у нас триватиме вічно. Як би не ускладнювали процедуру складання іспитів у сервісних центрах, корупціонери свій промисел не згортають. Що у свою чергу є свідченням неякісної роботи служб, на які покладено функції антикорупційної діяльності. Наприклад, у Польщі водіїв готують таким чином, щоб вони могли у будь-якому місці загальмувати з метою уникнення наїзду на пішохода, якому водночас заборонено користуватись телефоном при переході дороги.

В умовах воєнного стану також з'явилися нові учасники дорожнього руху. Це водії військової техніки, транспорту тилового забезпечення, учасники гуманітарних колон, волонтери, тимчасово переміщені особи, водії комерційного транспорту, а також підприємливі громадяни, що масово ввозять автомобілі на територію України без сплати митних платежів.

Артилерійські обстріли, мінування доріг, недостатній ремонт покриття внаслідок браку ресурсів призводять до підвищення небезпеки дорожнього руху. На це впливають не лише проблеми інфраструктури, а й психічний стан учасників дорожнього руху, в тому водіїв – військових чи волонтерів [6]. У мережі достатньо відео, на яких, на щастя, російські танки, вантажівки та інша техніка скоюють численні ДТП із жертвами з цивільного населення, тому, безумовно, слід дбати про високі якості українських водіїв.

І наостанок варто згадати Стратегію підвищення безпеки дорожнього руху, яку було затверджено КабМіном у 2020 році. Її було розроблено з урахуванням ситуації у кожному регіоні, але ще до початку повномасштабного вторгнення російських військ було зрозуміло, що досягнуто поставлених показників не буде. Крім цього, дана Стратегія має бути адаптована до воєнного часу. Тому надзвичайно важливим є практична реалізація ефективних методів зниження ДТП, а не численні оптимістичні заяви високопосадовців чи певні плани, недосягнення яких для нашого суспільства, на жаль, вже стало традицією. Слід і далі все більше впроваджувати засоби автофіксації правопорушень, забезпечити підрозділи Національної поліції мобільними засобами контролю за швидкістю, з якими, з особистого досвіду автора та його знайомих, ще жодного разу не стикались, що лише свідчить про низький рівень забезпечення контролюючих органів.

Використані джерела

1. В Україні за 2020 рік 3,5 тис. осіб загинули в ДТП [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/715600.html>
2. Головкін Б.М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 15(2). С. 93-96. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15\(2\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_15(2)_27).

3. За 10 місяців кількість ДТП в Україні збільшилася на 14% [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/dtp-2021>
4. В Україні під час війни різко зменшилася аварійність на дорогах: основні причини ДТП [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://focus.ua/uk/auto/519811-v-ukraine-vo-vremya-voyny-rezko-snizilas-avarynost-na-dorogah-osnovnye-prichiny-dtp>
5. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції : лист Міністерства юстиції України від 22 черв. 2011 р. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11>.
6. Головкін Б.М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 218-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_139_23.
7. Смерть на дорозі: що приховує офіційна статистика про ДТП в Україні. Електронний варіант: Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/09/3/640036/>
8. Реформи у сфері боротьби з корупцією у країнах Східної Європи та Центральної Азії: досягнення та проблеми 2019-2021 рр. Режим доступу: <https://www.oecd.org>.
9. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку Питання боротьби зі злочинністю. 2014. Вип. 28. С. 59-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2014_28_7.
10. Таволжанський О. В. Кримінологічні аспекти кіберзлочинності у сучасних умовах. Журнал східноєвропейського права. 2016. № 31. С. 80–86.
11. Головкін Б.М. Злочинність на вулицях та в інших громадських місцях. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків.: Право, 2013. Вип. 26. С. 87-98.
12. Головкін Б.М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 52–75. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/view/15283>

- 13.Таволжанський О.В. Особливості забезпечення кібербезпеки у сучасному світі: огляд суб'єктів запобігання кіберзлочинності. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. 2018. № 6 (18). С. 154-163.
- 14.Чи справді смертність на дорогах в Україні - найбільша в світі
Електронний варіант: Режим доступу:
<https://www.bbc.com/ukrainian/features-44920862>
- 15.Головкін Б.М. Щодо жертв дорожньо-транспортних пригод [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16700/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%92%D0%9D%D0%9F%D0%9E%D0%9A%20%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%94%D0%A3%D0%92%D0%A1%2027.05.2022.pdf>
- 16.Tsytko, Victoria, Kateryna I. Aliksieieva, Iryna A. Venger, Oleksii V. Tavolzhanskyi, Nataliya I. Galunets, & Alona V. Klyuchnik. « Information Policy of the Enterprise as the Basis for the Reproduction of Human Potential in the Structure of Public Social Interaction.» Journal of Advanced Research in Law and Economics [Online], 10.6 (2019): 1664-1672. Web. 6 Nov. 2020

Наукове видання

**Слідча та детективна
діяльність:
виклики і перспективи**

Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 25 травня 2023 р.)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою.

Відповідальний за випуск О. В. Таволжанський
Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до поширення
через мережу Інтернет 23.02.2023 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 10,11. Обл.-вид. арк. 12,44. Зам. № 2006/1

Оригінал-макет виготовлено видавництвом «Юрайт»
(Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності:
серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.)